

**Eesti NSV
Kultuuriministeeriumi
ja loominguliste
liitude häälekandja**

41 • 1979 SIRP ja VASAR

IX ÜLELIIDULINE M. GLINKA NIM. VOKALISTIDE KONKURSS TALLINNAS

Homme õhtul avatakse Tallinnas pidulikult meie maa suuremaid lauljate foorumeid, IX üleliiduline M. Glinka nim. vokalistide konkurss, mis tänavu pühendatud helilooja 175. sünniaastapäevale. 1960. aastal algatatud konkurss on võitnud endale juhtiva positsiooni, selle laureaadi tiitli kullasisaldust hinnatakse kõrgelt ka rahvusvahelises ulatuses.

Tallinna on saabunud üle saja viiekümne osavõtja kõikidest liiduvabariikidest. Võistlejate kättesuhtumisele on antud parim: kaks nädalat kestev laulturniir peetakse «Estonia» kontserdisaalis, puhke- ja harjutamisvõimalusi pakub aga uus hotell «Sport» olümpiakülas.

Vokalistide hindab kolmekümneliikmeline žürii eesotsas NSV Liidu rahvakunstiniku professor Irina Arhipovaga. Esindatud on kõik liiduvabariigid. Meilt kuuluvad žüriisse professor Tiit Kuusik, kes on vokalistide võistlusi hinnanud juba mitu korda, ja Margarita Voites. Nimekatest lauljatest on siin veel Jevgeni Nesterenko, Pavel Lissitsian, Zara Doluhhanova — üle poole žürii liikmeist on NSV Liidu rahvakunstinikud.

Selle muusikavõistluse iseloomu määrab paljuski helilooja, kelle nime üritus kannab. Võistluse mõlemal alal, nii ooperi- ja kontserdilaulus kui ka kammerlaulus seisab tähtsal kohal M. Glinka vokaallooming. Kõigis kolmes voorus on selle helilooja teos kohustuslik. Kõrvuti Glinka, samuti teiste vene klassikute ja Lääne heliloojate teostega peavad konkursandid esitama ka oma vabariigi heliloojate laule.

Glinka-nim. lauljate konkurss on mõeldud eeskätt noortele: võistlejad siin ju meie maa konservatooriumide laulukateedrid, koolkonnad. Meie vabariigi au kaitsevad kolm vokalisti: Jenny Anvelt, Sirje ja Väino Puura. Konkursi I voor kestab 14.—21. okt.

ELMAR KÖSTRI FOTO

Käesoleva aasta 1. aprillil täitis 400 aastat meie maa vanima, Vilniuse ülikooli asutamist. 12. aprillil hindas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium Tööpunalipu ordenit kandvat Vilniuse V. Kapsukase nimelist Riikliku Ülikooli veel Rahvaste Sõpruse ordeni vääriliseks seoses 400. aastapäevaga, saavutustega teaduses ja spetsialistide ettevalmistamisel rahvamajandusele.

Suur juubelipidu otsustati pidada uue õppeaasta hakul septembrikuus, kuid juba mõne viimase aasta jooksul on ülikooli lähenev suurjuubel olnud Leedu kultuurielu tulipunktis. Ei sünni ju üleöö rohked kooli ajalugu, tema tänapäeva, tema teadlaste tööd käsitlevad

uurimused ja populaarsemad ülevaated.

Fundamentaaltööstest tuleb siin esmajoones nimetada kolmeköitelist Vilniuse ülikooli ajalugu (1. kd. — 1579—1803; 2. kd. — 1803—1940; 3. kd. — 1940—1979). Lühikest ülikooli ajalugu õnnestus näitusele näha inglise- ja venekeelsena. Teaduslikest väljaannetest tabub siinkohal veel nimetada

V. I. Lenini ja V. Kapsukase mälestussammas Antakalnis, uues üliõpilasiinnakus.

nõukogudeaegse ülikooli bibliograafiat (1940—1977), kaheköitelist «Ülikooli ajaloo allikaid», kaunitult kujundatud raamatut vana akadeemia arhitektuurist, publikatsiooni «Huvitavaid dokumente ülikooli ajaloo» jms. Ka populaarsemat kirjandust oli välja antud rohkesti, mitmes variandis ja keeles.

Juubelile pühendatud

teaduskonverents

on peetud juba samuti paari viimase aasta jooksul nii ülikoolis kui Leedu NSV Teaduste Akadeemias, mille praegune president J. Matulis on kunagine ülikooli rektor. Tartlased mäletavad kindlasti käesoleva aasta kevadel toimunud Vilniuse ülikooli päevi TRÜ-s, mil Tartus viibis ka Leedu ülikooli rektor J. Kubilius, kelle pressikonverents avaldati «Edasis» alles hilja-aegu seoses juubelipidustuste algusega (muide, matemaatik J. Kubiliuse teadus- ja ühiskonnategevusest ning tema juhitavast ülikoolist on võimalik lugeda ka septembrikuu «Družba Narodovist»). Selleaolisi teaduspäevi korraldati Leedu linnades ja külates, aga ka lähemates naabervabariikides ning Moskvast.

Juubelipidustuste ajal peeti Vilniuses üliõpilaste teaduskonverents «Eesrindlik mõte meie maa ülikoolide ajaloo», mille plenaaristungil esinesid NSV Liidu kõrgeima ja keskerihariduse minister V. Jeljutin, LKP KK sekretär, vabariikliku juubelikomitee esimees L. Šepetis, üliõpilaste ühingu «Teadus» esimees, sotsialistliku töökangelane, Lenini ja Nobeli preemia laureaat akadeemik N. Bassov, Vilniuse V. Kapsukase nimelise Riikliku Ülikooli rektor, sotsialistliku töökangelane professor J. Kubilius, Greifswaldi ülikooli prorektor professor E. Köller, Rostovi ülikooli rektor professor J. Zdanov, Riia P. Stučka nimelise Ülikooli rektor professor V. Miller. Konverentsi sektiioonides (füüsika-matemaatika, loodusteadused, ühiskonnateadused, ajalugu ja filoloogia) esitasid väljapaistvad

VILNIUSE ÜLIKOOI TÄHISTAS OMA SÜNNIPÄEVA

Nõukogude ja välismaa teadlased rohkem kui 20 ettekannet.

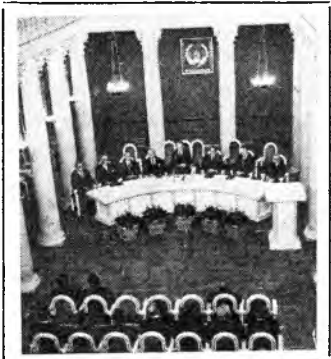
Suursündmustele olid pühendatud

mitu näitust

ja kroonikafilmi kinos sai vaadata tunnipikkust

dokumentaalfilmi ülikooli ajaloost,

mida käesoleval aastal on juba näinud ja saavad veel näha inimesed paljudes maades, sest film on antud UNESCO kassutusse. Kuulub ju Vilniuse ülikooli aastapäev UNESCO tänavuste tähtsamate ürituste hulka.

Teadusliku nõukogu pidulik istung ülikooli aulas.

Kunstimuuseumis ja Näitusete Palees aga oli avatud ulatuslik kunstinäitus «Vilniuse ülikool leedu kunstnike loomingus», kus oli esindatud nii maal, graafika kui tarbekunst, nii tänane kui minevikukunst, Võhiku mulje järgi — küllap põhiosa leedu kunstnikest. Näitus ei muutunud kuidagi üksluiseks, sest lisaks kunagise akadeemia ajaloolisele arhitektuurile, tuntud õpetlaste portreedele ja olulisematele sündmustele ülikooli ajaloos võis seal nautida ka õige vabafantaasialisi etüüde (näiteks Gražina Didelyte illustatsioon Vilniuse ülikooli kasvandiku A. Mickiewicz'i luulekogule jms.).

Ülikooli Suurel hoovil asetsevas kaunis barokk-kirikus avati juubelipäevil ülipidulikult Teaduse Muuseum, muuseumis aga näitus «400 aastat Vilniuse ülikooli», kaunitult kujundatud ja ülevaatlik nende rohkete külaliste tarvis, keda septembrikuu eelviimasel nädalavahetusel oli Leedumaa pealinnas eriti rohkesti.

Ajakirjandus

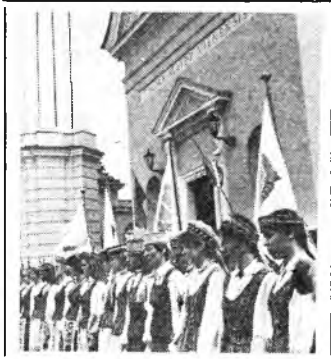
on kogu käesoleva aasta jooksul suurkooli juubelile pööranud erilist tähelepanu. Pidustuste ajal võis juubelil toimunud lugeda vabariiklike ajalehtede esikülgedelt. Televisiooniülekanne vahendusel elas pidulikele koosolekutele, kontsertidele, teaduskonverentsile jms. kaasa kogu Leedu. «Sirbi» Leedu sõsarväljanne «Literatūra ir Menas» ajakiri «Pergalė», rääkimata humanitaarteaduslikest väljaannetest. Leedu teadlaste artiklid oma ülikoolist ilmuvad ka UNESCO väljaannetes. Ajaleht «Literatūra ir Menas» korraldas juubelile pühendatud kirjandusvõistluste, ligi aasta kestis üliõpilaste mälu-

mäng oma kooli ajaloost. Ülikooli ajalehe erinumber ilmus leedu-, vene-, inglise- ja saksa-keelsena.

Suur töö oli ära tehtud ülikooli

restaureerimisel,

kuid see pole veel kaugeltki lõppenud. Ei seatudki eesmärgiks juubeliks kõike valmis saada, sest restaureerimine on täpne ja aeganõudev töö, ei kannata kiireid tähtaegu. Väljastpoolt olid vana akadeemia hooned küll värsked ja kauni-värvilised, nagu näeb tuleval aastal loodetavasti välja ka Tallinna vanalinn. Sees aga oli taastatud vanu ja loodud

Inauguratsioon ülikooli Suures hoovis.

uusi freskosid, vahetatud mööblit ja valgusteid, kusjuures ka kõik uus mõjub hinnalise, unikaalse, neisse vana-desse võlbitud ruumidesse sobivana.

Ülikooli Suurt hoovi ümbritsevate hoonete seinad olid kujundatud omamoodi aumüüriks, mida kaunistasid siin õpetatud silmapaistvate teadlaste mälestustahvlid, keda meenutati lilledel panekuga inauguratsioonil.

Juubeliks avati lüüsiatöökeskuses — esialgu küll ainult külaliste tarvis — väike A. Kmeliauska freskodega kaunistatud raamatupood «Littera».

Aga pidulikumana ei mõjunud ainult ülikool,

kogu Vilnius oli piduehtes,

elades kaasa juubelisündmustele. Peaaegu iga poeakent kaunistasid vastavateemalised maitsekad plakadid, üle tänavate olid tõmmatud keskaegseks stiliseeritud leedu rahvusvärvides plagud — punane, roheline, valge, sellele trükitud kuldse kirjaga.

Ülikooli vanades hoonetes ei olnud dekoratsioonidega õnneks siiski liialdatud, neid oli isegi õige tagasihoidlikult, kaugetest aegadest kõnelema olid pandud vastremonditud ruumid ise.

Septembrikuu pidustuste väikeseks eeltaktiks said 14.—16. septembrini toimunud etendused «Hooviteatris» (J. Marcinkevičiuse «Sein» ja V. Krėvė-Mickevičiuse «Šarunas») ja ülikooli ansamblite kontserdid Suures hoovis, aulas ja pildigaleriis.

Päripidustused aga algasid 20. septembril

V. I. Lenini ja V. Kapsukase mälestussamba avamisega

ülikooli uute hoonete juures Antakalnis. Siinkohal ei pääse mööda ülikooli ajaloo põgusast meenutamisest. Pärast Poola 1831. a. ülestõusu verreputamist sulges tsaarivalitsus 1832. a. Vilniuse ülikooli kui mässumeelse kolde. Noore Ajutise Revolutsioonilise Tööliste ja Talupoegade Valitsuse poolt ja V. Kapsukase initsiatiivil avati ülikool Vilniuses taas pärast ligi sajandipikkust vaheaega 1919. a., kuid vaid üürikeseks, sest võimule pääses leedu kodan-

Juubelilehtides esmakursuslasi «immatrükuleerimisel».

lus ja Vilnius jäi tervelt kahekümneks aastaks Poola okupatsiooni alla (kuni 1939. aastani, mil Nõukogude valitsus tagastas Vilniuse Leedule — muide, selle sündmuse 40. aastapäeva tähistati Leedus alles kaks päeva tagasi — 10. oktoobril). Leniniga oli Kapsukase, Leedu töölisiikumise üks juhte, ülikooli taasavamise idee algataja, isiklikult tuttav maapao-aastatest välismaal. Nende koostumist kujutabki skulptor K. Bogdanase ja arhitekt G. Bogdanase kavandatud monument.

Loomulikult oli neil päevil Vilniuses eriti rohkesti juubelile pühendatud kontserte, teatritendusi jms., küll sportipalees, teatrites, ülikooli hoovides. Tuntuimad leedu kirjanikke J. Marcinkevičius, Vilniuse ülikooli kasvandik, oli sellele sündmusele pühendanud poemi «Teadmiste puu», mida esitas Leedu NSV rahvakunstnik L. Noreika Vilniuse Draamateatris.

Keskne pidulik koosolek

toimus reedel, 21. septembril Riiklikus Akadeemilises Ooperi- ja Balletiteatris.

Piduliku koosoleku avas Leedumaa Kommunistliku Partei sekretär, riikliku juubelikomitee esimees L. Šepetis, kes esitles külalisi. Seejärel anti sõna NLKP Keskkomitee liikmele, LKP KK komitee esimehele sekretärile P. Griškevičiusele, kes peatus sel pikal ja raskel teel, mille ülikool on läbi käinud sajandite vältel, Kommunistliku Partei osal ülikooli taasavamisel 1919. a. ja praeguse ülikooli palge kujundamisel, Vilniuse V. Kapsukase nimelise Riikliku Ülikooli tihedatel teadussidemetel Nõukogude Liidu ja välismaa teadusasutustega. Pidulikul koosolekul esines veel Vilniuse ülikooli rektor J. Kubilius. Aastapäeva puhul tõid tervitusi NSV Liidu Teaduste Akadeemia president, kolmekordne sotsialistliku töökangelane, Lenini ja NSV Liidu riikliku preemia laureaat A. Aleksandrov, NSV Liidu kõrgeima ja keskerihariduse minister, NSV Liidu riikliku preemia laureaat V. Jeljutin, Moskva M. Lomonossovi nimelise

Ülikooli prorektor V. Tropin, UNESCO kõrgeima hariduse sektiooni juhataja T.-C. Balbire, Minski ülikooli rektor, Valgevene NSV Teaduste Akadeemia vitsespresident V. Belõi, Krakovi Jagiełło ülikooli rektor M. Ges jt.

Pidulikule osale järgnes kontsert külaliskollektiivide osavõtul.

Samal päeval toimus ülikooli aulas teadusliku nõukogu pidulik laiendatud istung.

Vilniuse ülikooli audoktori — doctor honoris causa

kraad määrati Praha Karli ülikooli rektorile, õigusteaduse doktorile professor Zdenek

Filoloogide «immatrükuleerimine».

Českale, Poola Teaduste Akadeemia tegevliikmele, Krakovi Jagiełło ülikooli professorile Jan Safarewiczile ja Saksa DV Teaduste Akadeemia presidendile, endisele Greifswaldi ülikooli rektorile meditsiinidoktor Werner Schellerile välja-paistvate tulemuste eest teaduse arendamisel ja arvestades nende juhitavate teadusasutuste saavutusi.

Juubelipeo kulminatsioonipäev oligi reede, 21. september. Lisaks pidulikule koosolekule toimus sel päeval ülikooli paljudes hoovides

«rebaste immatrükuleerimine»,

vastuvõtmine üliõpilasseisusesse, mis on traditsiooniline üritus, kuid juubeli puhul viidi läbi erilise suurejoonelisusega. «Immatrükuleerijad» olid koostimeeritud kõige ootamatul viisil: oli karusid, vapsikuid, keskaegseid sõjamehi, mustlasi, kokki, õuedaame, kuradikesi, timukaid ja igasuguseid muid olendeid, keda kogu päeva võis näha ülikooli ümber lustimas. Ajaloo-keeleteaduskonna immatrükuleerimine oli ehk kõige traditsioonilisem, lavastatud kohtupidamisena. Laual oli esimene leedukeelne raamat 1547. aastast, millest algajatele filoloogidele, ajaloolastele ja ajakirjanikele loeti ette üpris tõsisel õpetussõnu. Lõuna taga istus soliidne, parukas ja talaaris kohtunik, kelle otsuseid viis täide timukas ja keda abistasid, ise kogu aeg kõiksugu kelmustikke tehes, kaks kuradikest. Teistes hoovides toimus asi jälle hoopis teisiti, oli «matemaatikute köök» ja füüsikute kirev loomaaed tõelise elusa mao osavõtul. See oli pöörane, fantaasiaküllane happening, mis kes-

tis praktiliselt kogu päeva
est õhtul toimusid

suur rongkäik läbi linna ja pidu Vingise pargis.

Bussi- ja trolliliiklus seisis.
est rongkäik läks Vingise
parki, Vilniuse lauluväljakule.
läbi linna peamiste liiklustä-
navate. Rongkäik oli ülikukka-
likult dekoreeritud ja kostü-
meeritud, tõeline karneval.
Selle algus oli kujundatud
küll natuke tõsisematoonilise-
na, kujutades olulisemaid le-
hekülgil ülikooli ajaloo, täht-
samaid siin tehtud avastusi,
kirjutatud raamatuid, leiuta-
tud masinaid, ühiskondlikku
võitlust, millest pole sotsiaa-
se mõtte pidevat uuenemist,
millest ei saanud teoks ka üli-
kooli avamine ja poleks üks
ülikool ka oma nime väärt.
Kuid siin-seal vilksatas tõsise-
mategi teemade juures tuden-
gihuumorit ja rongkäigu lõpu-
osa muutus juba õige lustili-
seks ning üleemeelikuks.

Rongkäigu sihtpunkt, nagu
juba öeldud, oli Vilniuse lau-

Tantsuhetk Gediminase välja-
kul enne rongkäigu algust.

luväljak. Seda, mis seal aset
leidis, võiks nimetada tohu-
tuks rahvamuusika-diskoks
vabas õhus. Kujutage ette
meie Lauluväljakut, kust on
ära viidud pingid ja mis on
tihedalt täis noori ülemeeli-
kuid inimesi. Harjunud mõttes
tantsida õnnestus seal küll vä-
hestel, see-eest tundus see
määratu üksteise kätest kinni-
hoidev ja väikestes ringides
või ka ridamisi hüplev, jook-
sev, tantsiv ja projektorite
valgustatud inimmeri laulula-
valt vaadatuna (seegi oli ini-
mesi täis, kes jälgisid enda ees
lainetavat stiihiat) tõelise ja
eheda, mingist inimese sees
peituvast ürgsest koosliiku-
misloobust ja -tarbest tekkinud
rahvatantsupeona.

Muidugi polnud neil päevil
Vilniuses mingeid avaliku
korra rikkumisi, vähemalt üli-
kooli juubeliga seoses mitte,
kuigi korrapidajateks kõikidel
üritustel olid ainult vastavate
eraldusmärkidega varustatud
üliõpilased ja miilitsavorme
võis näha vaid pealtvaataja
seisuses.

Lõpumärkus

Kolme aasta pärast on meie
kord organiseerida analoogilist
üritust, Vilniuse ülikoolile va-
nuselt järgmise, Tartu Riikli-
ku Ülikooli juubelit. Kuid kas
oleme mõelnud 1631. a. asuta-
tud Nõukogude Liidu vanima
gümnaasiumi, praeguse Tal-
linna 1. keskkooli 350. sünni-
päeva tähistamisele, mis seisab
ees aasta varemgi?

MALL JÕGI

Miks siis, olles juba 30
aastat kolhoosimajan-
dust korraldanud, hak-
kame nüüd üha rohkem muret
tundma selle pärast, et kol-
hoosipere lõpetab koduse leh-
mapidamise? Kus peituvad
sellise vastuolu põhjused? Kas
meil pole julgust nende välja-
ütlemiseks?» küsib retooriliselt
üks loogiliselt mõtlej ja kai-
nelt arutlev põllumees (M.
Müürpeal, SV 1979, nr. 24).
Nende ja veel mõnede küsi-
muste ümber juttu tulebki.

On põhjust väita, et isiklik
abimajapidamine on üks kee-
rulisemaid ja seni veel suh-
teliselt vähe uuritud sotsiaal-
majanduslikke nähtusi meie
ühiskonnas.

Isiklikus abimajapidamises
põrkuvad paljud isiklikud,
kollektiivsed ja ühiskondli-
kud huvid. Nende huvide ühi-
tamine on meie majanduse eri
etappidel olnud ja jääb ka
edaspidi kõige aktuaalsemaks
isikliku abimajapidamise
probleemiks. On vaja leida
optimaalne variant ühiskond-
likul omandil põhineva suur-
tootmise ja paljuski isiklikul
omandil rajaneva väikese abi-
majapidamise kokkusobitami-
seks.

Isikliku abimajapidamise
keerukus seisneb selleski, et
üheaegselt materiaalsete väärt-
tuste tootmisega on tema kau-
du võimalik rahuldada ka
ühiskonna liikmete mitmesu-
guseid sotsiaalseid vajadusi
(näiteks perekonna traditsioo-
nide jätkamine, prestiiži säi-
litamine, vaba aja sisukas
veetmine jne.). Ta on ühe-
aegselt tihedalt seotud selliste
maa ja linna sotsiaal-majan-
dusliku arengu sõlmproblee-
midega nagu maa, tööjõu ja
teiste tootmisressursside ratsio-
naalne rakendamine, lin-
nade arengu planeerimine,
külad ümberkorraldamine,
oluliste erinevuste kaotamine
linna ja maa vahel kultuuri,
hariduse, kvalifikatsiooni, töö
iseloomu, teeninduse jms.
valdkonnas.

On teada, et isikliku abi-
majapidamise küsimused ker-
kisid uuesti suure hooga päe-
vakorrale 1977. aastal, see-
kord keskendus tähelepanu
selle arendamisele. Ilmus sel-
lekohane NLKP Keskkomitee
ja NSV Liidu Ministrite Nõu-
kogu ühine määrus. Viimastest
tulenevalt võeti ka meie vaba-
riigis kurss isikliku abimaja-
pidamise arendamisele. Vä-
hemasti anti välja vastavad
määrused ja käskkirjad.
Praegu ollakse aga mõnel
pool mures, et kavandatu
täitmine edeneb visalt. Maa-
mees (eriti noored) nagu ei
tahtvat enam abimajapidami-
sega nii palju tegelda ja lin-
namehele ei olevat potipõllun-
duse tarbeks anda nõutaval
hulgal sobivat maad.

Meie vabariigi põllumajan-
duse arengutase on küllaltki
kõrge ning mõnede majandus-
like näitajate poolest ei jää me
maha arenenud kapitalistlik-
kest riikidest. Näiteks ühe
elaniku kohta toodetakse meil
paljusid põhilisi põllumajan-
dussaadusi (piim, liha, mun-
nad) rohkem kui Rootsis ja
Soomes. Suhteliselt kõrged on
meil juba taimekasvatuse saa-
gid ja loomakasvatuse produktiiv-
sus. Olgu märgitud, et
meie vabariigis on põlluma-
janduse edusammude aluseks
eelkõige kolhoosi- ja sovhoosi-
tootmise kiire areng. Sellest
tulenevalt peaks meil indivi-
duaalsektori probleeme põllu-
majanduses lahendama vasta-
valt vabariigi ja põllumajan-
duse isearasustele.

Viimane käib ka toiduainete-
ga varustamise kohta. Olen sa-
gelt kuulnud arvamust, nagu
poleks meil liha poes alati saa-
da sellepärast, et meie vabariik
pidavat toidma Leningradi või
Moskvat, vaata et veel poolt
NSV Liitu. Lihtsad arvutused
aga näitavad, et Eesti NSV-s
toodetakse liha ja piima vaid
veidi üle protsendi nende kogu-
toodangust Nõukogude Liidus.
On ka teada, et 30% Eesti NSV
lihaist veetakse välja (vt. RH,
12. 07. 79), s. o. näiteks 1978. a.
ca 56 000 tonni. Seega saaks
väljaveetava lihaga varustada
paremal juhul vaid mõnd väik-

EI OLE KAHE PÖLLU- MAJANDUST

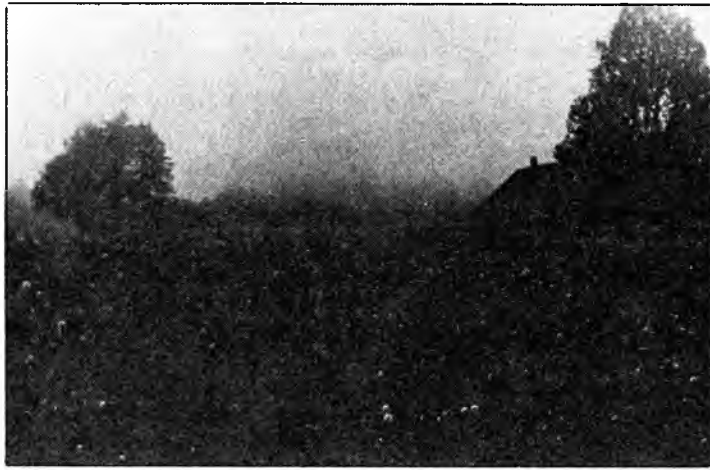
IVAR RAIG

Meie ajalehes kestavad arutlused maaelu sotsiaalsete proble-
emide üle. Järgnevatel ridadel autor, ENSV TA Majanduse
instituudi aspirant Ivar Raig võtab oma kirjutises vaatluse
alla eelkõige individuaalse põllumajandusliku tootmisega seot-
ud probleemid. Autori arvates nõuab linna ja maa sotsiaal-
majanduslike tahkude käsitlemine kompleksset lähenemist,
sest maa ja linn eksisteerivad objektiivselt tervikuna. Nad
on teineteisega niivõrd seotud, et pole iseseisvalt võimalised
funktsioneerima.

semat oblastikeskust. Samas
peaksime aga tõdema, et meie
vabariik ostab teistest NSV Liidu
piirkondadest toiduaineid,
mille kogumaksumus on isegi
suurem väljaveetavate põlluma-
jandussaaduste omast (millest,
tõsi küll, osa moodustavad viina-
marjaveinid ja konjak).

Vaatame veel loomakasvatu-
ssaaduste tarbimist meie vabariigis.
Statistika järgi on looma-

Arvestades Nõukogude Liidu
tervikuna kujunenud olukorda
mõningate toiduainetega varus-
tatuse tasemes, on ilmne, et fon-
de, mis võimaldaksid teoreetiliselt
tarbida üle ratsionaalse toitu-
mise normide, vähemalt lähe-
mal ajal meie vabariigile ei
eraldata. Nimetatud põhjustel
nõuab defitsiitsemate toiduaine-
te probleem siin lahendamist ka
turustamise ja nõudmise mõjus-

VELLO RAASMANI fotod

kasvatussaaduste keskmine tar-
bimine ühe elaniku kohta vii-
mastel aastatel püsunud ratsio-
naalse tootmise normide lähed-
dal, s. o. ca 85–90 kg liha ja
lihasaadusi, 350–380 kg piima
ja piimasaadusi ning 350–380
muna inimese kohta aastas.
Kuid statistikas ei peegeldu
küllalt täpselt need toiduainete
hulgad, mida tarbivad meie kül-
lased.

Viimastel aastatel on kogu
meie maal kasvanud kiiresti elan-
nike nõudmine liha järele. Prae-
gune tootmistase võimaldab NSV
Liidus keskmiselt tarbida aga
vähem kui 60 kg liha inimese
kohta aastas. Kuigi põllumajan-
duse kogutoodangu juurdekasv
Nõukogude Liidus on maa ilma
suurriikide hulgas kõige kõr-
gem (aastane kasvutempo 3–
3,5%), ei ole meie lihaprobleemi
lahendus lähemale aastate küsi-
mus. Nõudmise suurenemine
täisväärtusliku valguriikka toidu
järele on täiesti põhjendatud.
Kasvanud on elanike sisset-
le, muutunud töö ja vaba aja
veetmise iseloom, mis on teinud
eriti aktuaalseks eelkõige toitu-
mise struktuuri probleemi.
Kvantitatiivsest külast on toi-
duprobleem ju ammu lahenda-
tud. Tarbitud kalorite hulga poole-
st ühe inimese kohta ole-
maailmas isegi üks esimesi. Me-
ditsiiniliste vaatluste ja eksper-
tide hinnangute põhjal on
praegu rohkem kui poolad meie
riigi kodanikud ülekaalulised,
neist suurem jagu kahjuks nai-
sed.

tamise kaudu. Kui see ei aita,
tuleb kasutusele võtta hinna-
mehhanism.

Hinnamehhanismist veel nii
palju, et tänu kokkuostuhinda-
de tõusule on loomapidajad ha-
kanud oma toodangut rohkem
riigile müüma. Maamehed ise
tunnistavad, et kunagi varem
pole olnud nii soodsaid põllu-
majandussaaduste realiseerimise
võimalusi kui praegu. Paradoks
seisneb aga selles, et kokkuos-
tuhindade tõusuga pole suure-
nenud kogutoodang, see on isegi
vähenenud. Arvutused näita-
vad: juba praegu on liha ja piima
kokkuost individuaalsektori
toidud tase, kust seda
enam peaaegu pole võimalik
suurendada, sest rohkem ju
kokku osta ei saa, kui toode-
takse. See aga tähendab, et kui
varem varustas üks loomapiida-
ja liha ja piimaga ennast ja li-
saks veel oma sugulasi, sõpru ja
tuttavaid, siis praegu ta seda
enam ei tee. Nüüd on loomapi-
dajad peaaegu sunnitud oma
saadusi müüma: vaid sel tingi-
musel võimaldatakse neil osta
jõusööta ja antakse karjamaa.
Pole enam harvad juhud, et ko-
guni loomapidaja ise ostab oma
pere jaoks liha ja piima poest.
Tuleb isegi kasulikum kui oma-
toodetud saadusi tarbida.

Omapärane metamorfoos: va-
rujad ostavad saadusi suure ra-
ha eest kokku, veavad linna,
kombinaadid ja tehased tööta-
vad ümber, pakivad ning vea-
vad tagasi maale, kus neid
müüakse sama hinna eest, kui
osteti kokku. Ja kui maapoes
kõike vajalikku ei jätku, läheb
maamees sellele ise linna järele.

Kõik oleks ju väga kena, kui
vaid majandus sõhredusele olu-
korrale vastu peaks ja inimeste
suhted maal ei halveneks.

Et tänaseid isiklikke abimaja-
pidamise probleeme paremini
mõista, pöörame pilgu lähe-
masse minevikku.

Aastatel 1953–1955 kõrval-
dati takistused isikliku abi-
majapidamise arenguteelt. Pär-
ast seda suurenes sealne too-
dang märksa. Siis oli see
täiesti loomulik, sest põlluma-
jandustöötajad said töö eest
ühismajandites kohati vaid
minimaalset tasu (garanteeri-
tud palgad seati sisse alles
60. aastatel). Isiklik abimaja-
pidamine etendas väga olulist
osa elanike rahaliste sissetu-
lekute kujundamisel ja tööjõu
taastootmisel.

Tollal tekitas aga indivi-
duaalsektori kiire kasv ma-
janduspoliitikutes arvamuse,
et selline olukord ei luba
ühistootmist vajalikul määral
arendada, raiskab tööjõudu,
soodustab elanikes eramani-
ku psühholoogia arenemist ja
mammonakultust. Ühiskond-
likku ja isiklikku põlluma-
janduslikku tootmist hakati
isegi vastandama kui teine-
teist välistavaid nähtusi.

Tegelikult on isiklik abimaja-
pidamine kogu aja võtnud
osa meie riigi koguprodukti
loomisest, aitab taastoota ka
ühiskondlikus tootmises hoi-
vatud elanike tööjõudu, män-
gib oma rolli kolhoosi- ja
sovhoosimajanduse laienda-
tud taastootmises.

Kuigi sotsialistliku põlluma-
janduse arengu nüüdsel eta-
pil isiklik abimajapidamine
otseselt suurtootmises ei osale,
aitab ta selle arengule kaasa,
vabastades kaudselt suuri ma-
teriaalseid, rahalisi ja tööjõu-
ressursse. Üha sagedamini os-
tavad majandid elanikelt oma
müügikohustuste täitmiseks
kokku kariloomi ja teisi saa-
dusi. Kujutame näiteks ette
olukorda, kui maaelanikud
loobuksid kõik järsku looma-
pidamisest. Selle tagajärg
oleks, et ainuüksi meie vaba-
riigis tuleks loomakasvatuse
praeguse kogutoodangu säili-
tamiseks ühismajandite lauta-
desse mahutada veel üle
120 000 veise, 50 000 sea, 140 000
lamba ja kitse, ligi tuhat hob-
ust ja miljon kodulindu, ra-
kendada loomafarmides täien-
daval tuhandeid töötajaid
ning leida neile palgafond.
Lisaks sellele peaksid ühis-
majandid või kaubandusorga-
nisatsioonid varustama maa-
elanikke täies ulatuses loo-
makasvatussaadustega, sest
siis poleks enam üldse küla-
sisest turgu. Aga kust selleks
ressursse võtta? Veelgi enam,
ühismajandites läheb looma-
kasvatussaaduste tootmine
üha kallimaks. Näiteks ühe
lehmakoha maksumus uues
laudas on juba võrreldav ühe-
toalise korteri hinnaga Mus-
tamäe majas!

50. aastate lõpul rakendatud
administratiivabinõud isikliku
abimajapidamise piiramiseks
tõid kokkuvõttes kaasa vaid
halba tagajärgi. Isiklik abi-
majapidamine nagu teisedki
sotsiaal-majanduslikud näht-
tused arenevad ikkagi oma
seesmise loogika teel. Admini-
stratiivsete vahenditega siin
midagi ei lahenda. Sellepärast
on sotsiaal-majanduslike näht-
tuste eduka reguleerimise es-
mane tingimus tunda küllal-
daselt nähtuse objektiivselt
ja subjektiivselt külgi. Alles
seejärel tekib võimalus direk-
tiivorganite juhiseid loovalt
edasi arendada, põhjalikult
lahti mõtestada, elanikele sel-
gitada, kohandada konkreet-
setele olukordadele.

Kuid kust saada seda vajalik-
ku informatsiooni, mis võimalik-
ult adekvaatselt peegeldaks
üha keerulisemaks muutuvaid
protsesse? Statistika? Isikliku
abimajapidamise kohta on seda
kahjuks võrdlemisi vähe. Tal-
linnas Statistika Keskvalitsuses
jääb suur osa seal olevast väga
huvitavast infost töötlemata (s. t.
kättesaamatuks tänase päeva
probleemide analüüsijatele).

(Järg 4. lk.)

Peale selle on statistikainformatsioonil üks eriti oluline puudus: ta pole n-ö. kontseptsiooniline, mis piirab tema kasutamist spetsiifiliste probleemide käsitlemisel. Sellepärast ongi va- täiendavaid uuringuid, eriti sotsiaalse (sotsioloogilise) teabe kogumiseks. Selles pole enam midagi uut, et ühiskonna mõn- gate sotsiaalsete probleemide uurimisel korraldatakse ka meie vabariigis ulatuslikke ja põhjalikke sotsioloogilisi küsitlusi. Paraku ei saa seda ütelda aga enamiku põllumajandust puudu- tavate aspektide kohta, kuigi siingi enam otseselt ei eitata sot- sioloogia tähtsust. Näiteks püüti ka isikliku abimajapidamise probleemide mõni aeg tagasi lahendust leida ankeedi abil, mis koosnes ühest (?) küsimusest. Sellega saadi teada, et ainult üks isikliku abimajapidamise omadus, pealegi veel situatiivne (või-olla poole tunni pärast oleks inimene andnud samale küsimusele hoopis teistsuguse vastuse). Isikliku abimajapi- damise reguleerimisel on vaja sil- mas pida vähemalt tema funktsioneerimise majanduslik- ke, juriidilisi, sotsiaalseid (sot- sioloogilisi) ja demograafilisi as- pekte.

Sotsiolooge-külauurijaid saab meie vabariigis üles lugeda ühe kae näppudel. Needki töötavad väikeste lepinguliste tööde täit- jana EPA-s ja EMMTUI-s. Kor- duvatele taotlustele vaatamata ei ole meie põllumajanduse jaoks õnnestunud tegevusse rakendada veel ühtegi riiklikult fi- nantseeritud sotsioloogilise in- formatsiooni arele maaelu ko- ha, kuid teiselt poolt pole selle produtseerimiseks tarvilikku, nüüdisteaduse võimalusi kasu- tat kaadrit ja spetsiaalset ins- trumentaariumi.

Praegu on meie vabariigis ligi 290 000 maadkasutavat peret. Enamik elab sovhoosi- de, kolhooside ja metsamajan- dite maal, linnades ja lin- na tüüpi asulates aga vaid 30%. Suur osa linnaelanike abimajapidamisi asub kodust eemal, peamiselt aiandusko- operatiivide maal. Kuid sil- mas tuleb pida ka seda, et kõigil maakasutajail ei pruugi veel olla isiklikku abimaja- pidamist.

Eesti NSV-s on individuaal- maakasutajatele eraldatud üle 300 000 hektari põllumajan- dusmaad, sealhulgas 40 000 hektarit haritavat maad, mis moodustavad 7 ja 4 protsenti kogu vastavast fondist. Aas- tatel 1976–1977 andsid meie isiklikud abimajapidamised keskmiselt 3% tera- ja kaun- vilja, 31% kartuli, 28% juur- vilja, 35% heina, 20% liha, 22% piima, 94% villa, 26% munade ja 86% puuvilja ning marjade kogutoodangust. Na- gu kogu NSV Liidu, nii vähe- neb isikliku abimajapidamise osa põllumajandussaaduste tootmisel ka meie üha. Võr- reldes teiste liiduvabariikide- ga on Eestis individuaalsek- tori osatähtsus põllumajandus- saaduste kogutoodangus üks väiksemaid, kuid ühe maal elava inimese kohta on abi- majapidamises kulutatud töö- aeg ja ka sealt saadud raha- line sissetulek ikka veel üks suuremaid. Seega kinnitavad ka faktid J. Põldmäe arva- must, et meie maamees teeb praegu tugevat tööd (vt. SV 1979, nr. 29). Rohke- mat nõuda oleks tööpoolest patt. Praegu tuleks maarah- vale aga selgitada, et liha ja piima on individuaalsektoris veel (s. o. viisaastaku lõpuni) vaja rohkem toota eelkõige selleks, et kompenseerida era- kordset ebasoodsa ilmastiku- ga 1978. a. plaanide alatait- mist ühiskondlikus tootmises. Teiste NSV Liidu piirkonda- dega sõlmitud hankelapin- guid tuleb täita aga kõige- pealt meie endi huvides. Vas- tassel korral pole midagi üt- lada, kui meile ei saadeta re- gulaarselt näiteks leivavilja, naftat, bensiini, masinaid jne.

Kui me aga ka edaspidi peame panema isikliku abima- japidamist toodangu suuren- damisele samasugust rõhku nagu praegu, siis jõuame var- sti olukorran, et kui varem arendati linna maa arvel, siis nüüd ollakse sunnitud maad ja põllumajandust arendama linna arvel. Mõningad sump- toomid juba vihjavad sellele

(näiteks üha suurenev seffide vool maale).

Et isikliku abimajapidamise toodangule on olemas objek- tiivne ühiskondlik tellimus, siis hakkavad abimajapidami- se valdajad ka ise taotlema oma tootmistevõime efektiiv- suse tõstmist. Praktika on juba näidanud, et kui abima- japidamise jaoks ühiskondli- kus korras tootmisvahendeid ja sööta ei anta, hangivad abimajapidajad need iseseis- valt, pahatihti ühiskondlikust tootmisestektorist.

EI OLE KAHTE PÖLLU- MAJANDUST

Üks põhilisi disproportsioo- ne isikliku abimajapidamise funktsioneerimises seisneb praegu selles, et ühelt poolt on meil veel teatud tööjõures- sursse, mida on raske raken- dada ühiskondlikus tootmises, kuid teiselt poolt pole tarvili- kul arvu väikese gabariidiga põllumajandusmasinaid, töö- riistu jne., mis on hädavajali- kud nende rakendamiseks.

Et 60–80% tööst abimajapi- damistes langeb maal praegu nende õlgadele, kes töötavad ühtlasi põllumajanduse ühis- kondlikus tootmises, siis peak- sid eelkõige majandid ise ole- ma huvitatud, et inimeste töö- jõud oleks ratsionaalselt kas-utatud ja suureneks vaba aeg nende kasvavate sotsiaalsete vajaduste rahuldamiseks. Ega reaalselt praktilist abi indivi- duaalsektori probleemide la- hendamiseks praegu mujalt saada olegi (külanõukogudel puudub ju materiaalne baas).

Isikliku abimajapidamise efek- tiivsuse tõstmiseks oleks välja pakkuda kolm tootmisorganisat- siooni täiustamise teed.

Esimene on nn. kollektiiv- se abimajapidamise tee, mis on paljudes majandites juba võrd- lemisi laialt levinud. Niisugusel juhul liidavad elanikud oma maad ning harivad ühiselt ma- jandite masinatega. Kollektiiv- abimajapidamiste saadusi on hõlpus müüa ja töödelda. Täie- likku vastuseisu pole leidnud ka isiklike loomade paigutamine ühislaudadesse (juba praegu on oma loomade pidamiseks nõus ühislauda ehitama ligemale 10% meie vabariigi maa-elanikkon- nast).

Teine tee oleks abimajapi- damiste omanike liitumine mit- mesugustesse ühistutesse ja sel- sidesse (Aianduse ja Mesinduse Selts juba on). Sel juhul säil- yad abimajapidamises isiklikkus ja terviklikkus. Ühiselt aga han- gitakse põllumajandusmasinaid, alatööriistu, seemet ja tööloomi jms. Üksteist aidatakse põlluma- jandussaaduste müümisel, tööt- lemisel, säilitamisel jne. See tee nõuab elanikest entusiasm ja suurt huvi abimajapidamise vastu.

Kolmas ning meie oludes vist kõige perspektiivsem tee on ühiskondliku tootmise ja isikli- ku abimajapidamise ühitamine, integratsioon. Me teame, et kok- kuvõttes on suurtõotmine prog- ressivsem ja efektiivsem, kuid mõningaid põllumajandussaadusi on seni veel soodsam toota väi- kemajandustes.

Majanduslikult küllast tundub olevat põhjendatud näiteks sel- line mõningate loomaliikide üles- kasvutamise organisatsiooniline vorm, kus majandid annavad nuumale määratud loomi lepi- gute alusel elanikele ülesvõet- damiseks. Nii avaneb majanditel võimalus põllutööde kõrgeperfo- dill hoida kokku materiaalsed, rahalised ja tööjõuresursed. Eriti sobiks niisugune ühiskondlik ja individuaalne tootmise ühitamine vorm lambakasvatuse, sest lammaste tootmine ja hooldamine on suhteliselt kerge, jookshane vanureilegi.

Kui maal täidab isiklik abi- majapidamine rohkem majan-

duslikke funktsioone, siis lin- naelanikud hindavad aiamaad eelkõige sellepärast, et seal saab veeta vaba aega, teha füüsilist tööd, suhelda vahe- tult loodusega. Esialgsed uuri- mistulemused kinnitavad, et maad tahavad senisest rohkem just linnaelanikud. Maad soo- viksid kasutada 64% meie va- bariigi perede üldarvust (praegu kasutab 46%). Loo- mapidamisest aga sel määral ei hoolita (vastavad arvud on 20% ja 15%). Tulevikus võib eeldada aianduskruutide nõud- luse suurenemist veelgi. Võrd- luseks: USA superindustrial- ühiskonnas valdab aiandus- otstarbelist maad ligi 90% perede üldarvust.

D. Bruns nimetab oma maatüki iha põlglikult ata- vismiks ja arvab, et aja jook- sul me sellest vabaneme (vt. SV nr. 17, 1979). Ega seda «oma maatükki» tööpoolest nii väga vaja oleks, kui oleks asemele pakkuda nisa- ma hea ühiskondlik. Inimeselt ei saa ju võtta ürgset tungi loodusse. Mustamäe ja Oismäe müüride vahel pole seda aga võimalik rahuldada isegi mit- te tulevikus. Elamuehituse ülim kontsentreerumine väi- kesel maa-alal annab sellepär- rast ainult lühiajalist majan- duslikku efekti. Mõne aja pä- rast hõlmavad aianduskoope- rativid linna ääres või veidi eemal niikuinii vähemalt nii- sama suure maa, mida varem kokku hoiti. Ajapikku seata- ke ka aiamaajadesse veevõrk, kanalisatsioon, elektri- või keskküte, ehitatakse asfalt- teed, kus sõidetakse autoga, mis lõppkokkuvõttes läheb riigile kallimaks kui praegu saa- vatatud majanduslik kokku- hoid elamuehituses.

Lõpetuseks tahaksin tooni- tada, et senisest rohkem tuleb pöörata tähelepanu indivi- duaalsektoris toimuvate prot- sesside teadlikule juhtimisele. Tema funktsioneerimise regu- leerimiseks peaks rakendama regiooniti erinevat taktikat. Kõikides konkreetses oludes on vaja paindlikku dialektilist lähenemist.

Isikliku abimajapidamise probleemide lahendamine eel- dab ka õigusnormide täiusta- mist ja diferentseerimist. Tul- leb ette, et elanikke julgusta- takse pidama rohkem loomi ja üles harima suuremat maad, kui õigusnormid ette näevad. Kuid selline seaduste läbi sõrmede vaatamine ei saa kaua ilma sotsiaalsete taga- järgedeta kesta.

Mis puutub individuaalsek- tori kaugemasse tulevikku, siis industriaalselt arenenud suurmajandites, kus maapa- randus on täielikult tehtud ja töö mehhaniseeritud, inimesed töötavad ajakohastes tootmis- hoonetes, elavad väljaarendat- tud kaubandus-, teenindus- ja teedevõrguga keskustes, ei ole abimajapidamisel majandusli- kust seisukohast perspektiivi, kuid samas võib täheldada te- ma tähtsuse tõusu elanike sot- siaalsete vajaduste rahuldami- sel.

Need majandid, kus on ehi- tatud paljukorrukselisi maju (sageli veel lagedale väljale) ja võetud sellega elanikelt ära üks olulisemaid maaneki eeli- susi, peavad nüüd olema val- mis rahuldama neis majades elavate perede vajadust aian- duskruutide või saunavilade järele.

Isikliku abimajapidamise probleemid ootavad põhjalik- ku uurimist konkreetsetes oludes. Nii nagu inimene ei saa hästi seista vaid ühel jalal, ei saa hästi tunda põl- lumajandust ja maaelu, uuri- des neid vaid ühest, olgugi põhilisest, ühiskondliku toot- mise aspektist.

Ühiskondlik tootmine ja isiklik abimajapidamine on meie põllumajanduse koossei- sulised, vastastikku tihedalt seotud osad ning moodustavad ühtse, tervikliku süsteemi. Nende lahutamine oleks kunstlik ning pidurdaks põl- lumajanduse lõppeesmärkide saavutamist.

EKRAANIL ON FILMIKROONIKA «TAASSÜND»

Leheküljed rahva kangelas- teost — rahvamajanduse sõja- järgselt taastamisest — on toodud meie silme ette uues viieserialises publitsistlikus dokumentaalfilmis «Taas- sünd». Selle aluseks on võetud Leonid Iljiti Brežnevi sama- nimeline mälestusteraamat, mis on võitnud miljonite lu- gejate laia tunnustuse meie maal ja raja taga.

Selles erutavas raamatus kirjeldatud sündmused ja ini- mesed astuvad meie silme et- te filmikroonika materjalides ja fotodel, kus on jäädvusta- tud rahva töösangarlikkus, mida ta ilmutas Kommunistli- ku Partei juhtimisel. Film ju- tustab suurepärasest inimes- test, kes kehastavad Nõuko- gude töölisklassi parimaid joo- ni. Nende kätega tõsteti en- nenägematult lühikese aja- ga varemest üles paljud töös- tushiglased, millede hulgas olid ka V. I. Lenini nimeline Dnepri hüdroelektrijaam ja tehas «Zaporožstal».

Nendel rasketel ja pingelis- tel aastatel töötas seltsimees L. I. Brežnev partei Zaporožje oblastikomitee esimese sekre-

tärina, seejärel partei Dnepro- petrovski oblastikomitee esi- mese sekretärina. Leonid Il- jiti igapäevasest tegevusest, mida ta tegi pidevalt rahva hulgas viibides, innustades ini- mesi sõnade ja tegudega, ju- tustavad ekraanil erutusega tema raamatukangelased — taassünnist vahetult osavõt- nud. Nad nendivad Leonid Il- jiti Brežnevi loovat, tõeliselt leninlikku tööstiili ning deli- kaatset suhtumist inimestesse.

Filmi on orgaaniliselt sisse liidetud filmikaadrid, mis on võetud meie päevil Dnepri- maal. Need näitavad õitsvaks muutunud maad ning meie kaasaegsete, sõjajärgse üles- ehitustöö kangelaste kuulsuse pärijate innustatud ja ennast- salgavat tööd.

Filmi «Taassünd» hakati demonstreerima 8. oktoobril Kesktelevisioonis. Ukraina Te- lefilmide Studios loodud fil- mi kallal töötasid stsenaristid V. Barsuk ja A. Putintsev ning režissöör J. Rjabko. Mä- lestuste teksti loeb NSV Liidu rahvakunstnik V. Tihonov.

(TASS-i korresp.)

KUNSTIKROONIKA

Eelmise nädala lõpul viibi- sid Tallinnas NSV Liidu riik- like preemiate komitee liik- med Georgi Ansimov ja Tat- jana Zapasnik ning ajakirja «Iskusstvo» osakonnajuhataja Jelena Kuzitseva. Sõidu pea- mine eesmärk oli kohapeal vaadata üle riikliku preemia saamiseks esitatud A. H. Tammsaare monument. Küla- listele tutvustati ka meie va- bariigi rahvamajandus- ja

kultuurisaavutusi, olümpia purjeregati ehitisi Piritall, Mo- numentaalkunsti Maja ja Ki- rovi-nim. kalurikolhoosi.

Pärnu teatris on 12. oktoob- rist kuni 10. novembrini kunstnik Jüri Okase loomingu näitus «Rekonstruktsioon. Objekt. Sündmus», mis hõl- mab teoseid aastaist 1974–1979.

FOTOALBUM

1914. a. suvel korraldas Peterburi aeroväeosa «lennuralli» mars- ruudil Peterburi—Tallinn—Haapsalu—Riia—Peterburi. Startis küm- me ühekohalist lennumasinat. Tallinnast Haapsalu poole edasi lennates aga eksis leitnant Sergejev raudteeliinide valikul (tol ajal kõige kindlam orienteerumisobjekt) ning jõudis Haapsalu asemel hoopis Viljandi kohale. Maandunud Peetri mõisa väljal, sai esimene lennuk Viljandis üldiseks huvioobjektiks. Ega tohtinud siis fotomeeski kõrvale jääda.

Foto: Johannes Rist (erakogust).

ESTICA

■ Gruusia kirjandusajakiri «Saundze» nr. 3 avaldas Amiran Kaladze tõlkes T. Kallase novelli «Kunstniku elu».

■ Leedu kuukirjas «Mokslas ir gyvenimas» («Teadus ja Elu») nr. 9 on avaldatud prof. Pauli Aristi kirjutis «Leedu keel Tar- tu ülikoolis», milles on antud ülevaade leedu ja eesti filoloogide sidemest käesoleva sajandi algusest tänapäevani. Samas aja- kirjanumbris on ka prof. Eerik Kumari artikkel «Rahvusvaheli- se ja rahvuslikud punased raa- matud».

■ Soome Fotoklubide Liidu ajakiri «Kameralehti» nr. 7 (li- mub 10 numbrit aastas) avaldas ülevaate fotokonkurssnäitusest «Tallinna purjed». Trükiti ära ka viis autasustatud fotot. Ohtlasi kutsuti osa võtma «Tallinna pur- jed» teisest etapist olümpia-aas- tal.

Sama ajakirjanumbril esika- nel on K. Suure värvifoto, mil- lei jäädvustatud moment Tama- ra Soone tantsust balletis «Gi- selle». Väärib märkimist, et see on trükitud värvidiapositiivist (24×36 mm) kaheksakordse suu- rendusega.

(Vt. «Sirp ja Vasar» nr-d 33 ja 40)

Lisaks suhteliselt kõrgele haridustasemele iseloomustab «üliaktiivset» lugejatüüpi feminiinsus (76% rühma koosseisust on naised). Keskeas inimesi on siin rohkem kui noori või vanu, tööaladest on kõige rohkem esindatud õpetajad, kultuuritöötajad, kon-toriametnikud ja juhtivad töö-tajad.

Vaadeldes kõige tüüpilise-maid selle lugejarühma esi-nadajaid, võib tinglikult eristada kahte alatüüpi. Esimesse kuu-luvad eeskätt inimesed, kes pole kultuurisfääriaga seotud mitte ainult SV, vaid ka iga-päevase kutsetöö kaudu: kul-tuuritöötajad, humanitaarai-nete õpetajad, õigemini eriti aktiivne osa nendest, kes tun-nevad püsivat ja sügavat huvi kõigi humanitaarkultuuri valdkondade vastu, selle kõr-val ka moe, koduse kultuuri, abielu- ja perekonnaproblee-mide vastu. Mõnevõrra taga-sihoidlikum on vaid huvi teh-nika, majanduse, poliitika ja teaduse vastu. Nad on aktiiv-sed ühiskondlikus töös ja spor-dis, nende kodud on mate-riaalselt hästi kindlustatud. Nad on SV-ga rahul, puudusi märgivad vähe. Selliseid aktiivseid, mitmekülgseid, vähe-valivaid ja -kriitilisi, oma elu ja isendaga hästi toime-tulevaid inimesi on ligi pool vaadeldavast tüübist, 7% kõi-gist küsitletud lugejatest. Võib oletada, et kultuuriküsimuste-ga kursisolek on neile teatava enesehinnangut ja prestiiži tõstva väärtusega, paljudel seostub sellega ka ametialase normi aspekt.

Teise alatüübi ühiskondlik aktiivsus ja huvialade mitme-külgus on väiksem, kodune jõukus peaaegu samal astmel. Raamatuid kodus vähem, kogemuste ring kitsam. Kultuuri-teabe hankimine ei ole seotud professionaalse tegevusega, see on harrastuslik ja ajaviiteline, siiski pidev ja süstemaatiline, palju on kultuuriülikooli kuu-lajaid. Tegevusaladest on siin esindatud eeskätt kontori-ametnikud, tootmisspetsialistid, töölised. Võib arvata, et prestiižimoment on siin veelgi olulisem kui esimese alatüübi puhul. Sellelaadseid lugejaid oli kõigi küsitletute hulgas 5%.

2. tüüp — valiv humanitaar-se orientatsiooniga lugeja (34% küsitletud lugejaist). See on n.-ö. SV raudvara, välja-kujunenud kultuurihuvidega eneseteadlik ja lehe suhtes traditsiooniliselt heatahtlik lu-gejatüüp. Küllalt kõrge (kuid mitte äärmuslik) kõigist tee-madest huvitatuse taustal on sel lugejal sügav huvi mõne nõudlikuma kunstivaldkonna (kirjandus, muusika, kujutav kunst) suhtes. Tavaliselt on ta selle valdkonnaga ka ise min-gil viisil (kutselisena, isetege-vuslasena, järjekindla aktiiv-se huvilisena) seotud olnud. Sageli on see seos kestnud aastaid, nagu ka «Sirbi» lu-gemine, sest tegemist on val-davalt kesk- ja vanemae-aliste inimestega. Erinevalt eel-nevast rühmast on siin nai-sed-mehed võrdsest esindatud. Vähem selgepiiriline on tüübi professionaalne koosseis: kul-tuuritöötajate kõrval on siin keskmisest enam teadlasi, toot-misjuhte, pensionäre. On tä-helepanuväärne, et sellesse tüüpi kuulub üle kolmandiku keskharidusega SV töölisluge-jaist ning tootmisspetsialisti-dest.

Elukogemuse ja -käsituse poolest võib sellesse tüüpi kuuluvad SV lugejad tingli-kult liigitada kolme alatüüpi. Esimesse kuuluvad kesk- ja vanemaealised, pikaajaliste ja selgepiiriliste kultuurihuvide-

ga inimesed, kellele on iseloo-mulikud tugevad üldkultuuri-lised huvid lisaks huvile mõne konkreetse kunstivaldkonna vastu. SV-d on nad jälginud juba kaua, sageli üle paari-kümne aasta, tihti peale säili-tavad seda aastakäikude kau-pa, peavad tema osa eesti kul-tuuri arengus üsnagi oluliseks. Põhilised etteheited SV-le: vä-hene informatiivsus, organi-seeriva ning integreeriva alge nappus. Sellelaadseid inimesi oli kõigest küsitletud lugejaist 11%.

Teine alatüüp: probleemse professionaalse orientatsiooni-ga lugejad, praktilise kultuuri-töö tegijad, taidluses osale-jad, aktiivse huvi tundjad mõne konkreetse kunstiala vastu. Etteheiteid SV-le: tege-likke probleemide ja diskus-sioonide vähesus, vähene krii-tilisus. Kõigist küsitletuist moodustab see alatüüp 9%.

Kolmas alatüüp: suhteliselt vähema haridusega nooremad ja keskealised lugejad, kelle-le ei ole põhjalikumalt etteval-mistust üheski kultuurivald-konnas, on aga tõsine huvi nii kunsti kui üldsotsiaalse problemaatika vastu, aktiivne püüd sügavamale elu- ja kunstimõistmisele. SV-lt ta-hetakse, et ta aitaks õigemini hinnata kirjandust, kunsti ja muusikat, oleks mitmekesisem ja probleemikam. Selliseid lugejaid oli küsitletute hulgas 10%.

3. tüüp — kriitiline, sot-siaalselt orienteeritud lugeja (32% küsitletuist). Humanitaarsed huvid on nendel luge-jatel eelmise tüübiga võrrel-des vähem olulisel kohal, kui-gi huvide struktuur on üld-joontes sarnane. Suhteliselt rohkem kerkivad esile filmi-huvi ja huvi välismaa kul-tuurielu vastu, samal ajal pa-kuvad väiksemat huvi nõud-likumad kunstialad (kujutav kunst, muusika) ja spetsiifil-ised kultuuriprobleemid, vennisvabariikide kultuuri-elu, eriti aga kultuuritöö ja taidlus). Tundub, et seda tüü-pi lugeja ei tunne end otse-selt seotud olevat ühegi kun-stivaldkonnaga ega kultuuri-tööga. Iseloomulik on suhteli-selt suur rahulolematuse SV-ga. See lugejatüüp hõlmab suuresti noori: 52% rühmast on alla 30-a., suur osa 20–25-a. Tööaladest on kõige enam esindatud üliõpilased, tööli-sed, mittehumanitaarsete ai-nete õpetajad ja tootmisspet-sialistid.

Tinglikult võib välja tuua kaks alatüüpi. Esiteks suhte-liselt nooremad ja vähema ha-ridusega inimesed, keda huvi-tab eeskätt välismaa kultuuri-elu, publitsistika, kunstiala-dest eeskätt film, teater, kir-jandus. Rahulolematuse SV-ga tuleneb sellest, et toimetuse ar-vestab nende meelest vähe lu-gejat: vähe leitakse lehest noortele huvitavat, vähe poleemilist ja teravat ainekäsit-lust. Sellelaadseid lugejaid oli küsitletute hulgas 24%.

Teine alatüüp: kõrgesti ha-ritud kesk- ja vanemaealised inimesed, kes on lugenud SV-d juba kaua, paljud paar-küm-nend aastat. Erinevalt II lu-gejatüübist on kunstilise kul-tuuri huvid teisejärgulised, võrreldes huviga teaduse, tehnika, üldsotsiaalse proble-leemide vastu. SV-st tahetak-se rohkem poleemikat, pub-litsistikat, nalja, lühemaid ja asjalikumaid lugusid. Küsit-le-tud lugejate hulgas moodus-tab see alatüüp 5%.

Ka see lugejatüüp kuulub SV lugejate aktiivsesse ossa. Eriti on ta huvitatud lehe publitsistikast. Võrreldes eel-mise, humanitaarsete huvide-ga ning n.-ö. kultuuri seos-mistele probleemidele alti lu-

MARJU LAURISTIN PEETER VIHALEMM

gejatüübiga, on vaadeldava rühma kultuurihuvide vähem-traditsioonilised, rohkem suu-natud kunsti ja ühiskonna su-hete aktuaalsetele külgedele (massikultuur, kunsti sotsiaal-ne tähendus). Vähem huvitu-takse tavapärasest kunstikü-simuste kajastamisest retsen-siooni või ülevaateartikli vor-mis, eelistatakse intrigeerivat probleemiasetust, diskussioo-ni, lugejapoolse aktiivsuse äratamist. Võib oletada selle tüübi esindajate toetust nii SV kui ka kogu kunstielu mo-derniseerimisele ja demokra-tiseerimisele. Samal ajal on aga selle tüübi lugejate kul-tuurisuhete pealiskaudsem, ra-jatud rohkem n.-ö. intellek-tuaalsele uudishimule kui sü-gavamale seotuse tundele. Selle tüübi ülekaalu kujunemine meie kultuuripubliku hulgas (millisele võimalusele viitab tema noorem koosseis, võrrel-des eelmise, traditsioonilise humanitaarse orientatsiooniga tüübiga) kiirendaks küll kul-tuurielu uuendamist ja lähe-nemist n.-ö. nüüdisaja stan-dardile, kuid ühtlasi soodust-aks see ka teatavat esteeti-liste kriteeriumide nõrgene-mist, lihtsustavat lähenemist kultuuriprobleemidele. Tege-mist on ju siiski orientatsioo-niga, mis ei iseloomusta mitte niivõrd kultuuriloojat kui tar-bijat (tõsi küll, haritud intel-lektuaalselt arenenud tarbi-jat) või paremal juhul sellist kultuurikriitikut, kes ei tunne end ühegi kultuurivaldkonna-ga seotud olevat traditsiooni ning professionaalsuse side-metega.

Tarbijalikku kultuurisuhet esindab aga vaadeldavate tüüpide hulgas enam-vähem puhtal kujul vaid viimane, mis hõlmab 18% meie uuritud SV lugejaist. See on 4. tüüp — moraalihuviline juhlugeja. See lugejatüüp moodustab n.-ö. dialektilise vastandi esi-mesele tüübile, kes loeb SV-st kõike valikuta. Ka vaadeldav tüüp ei paista silma valiku-võime poolest, kuid tema hu-vid on ühtlaselt kõik väga nõrgad, vähearenenud. «Sirbi ja Vasara» juurde on teda toonud peamiselt need lehe põhisisule mittespetsiifilised publikatsioonid, milles on jut-tu abielust, armastusest, mo-raalist. Kultuurivaldkonnast köidavad teda vaid sellised populaarsed alad nagu film, estraad, mõnevõrra teater. Vaatamata kultuurihuvide madalale arenguastmele, on selle lugejatüübi esindaja küllalt agar väljendama pre-tensioone ja kriitilisi hinnanguid nii kultuurinähtuste suht-es üldse kui ka SV sisu suht-es, mida ta meelsamini näeks rohkem meelelahutusajakirja-taolisena.

Tegemist on kitsalt oma eri-alale suunitletud, praktilisema orientatsiooniga inimestega, üleminekutüübiga SV lugejalt mittelugejale. SV lugemine pole veel omandanud nende-tebeväljas märkimisväärses tähtsust ega kindlat funktsioo-ni.

Tinglikult võib eristada kol-me alatüüpi. Esiteks meelela-hutusliku orientatsiooniga, vä-hemate kultuuriliste ja sot-siaalsete huvidega noored töö-lised, tootmisspetsialistid ja üliõpilased (7% küsitletud lu-gejaskonnast). Teiseks kriiti-lise mittehumanitaarse huviga tootmisjuhid ja spetsialistid (6% küsitletud lugejaskon-nast), keda iseloomustab üks-

kõikne suhtumine peaaegu ko-gu kunstilise kultuuri temaa-tikasse, huvi arhitektuuri, fo-tograafia, keskkonnakaitse, teaduse ja tehnika arengu, rahvastiku, moraali ja abielu problemaatika, ka keeleveer-gude ja 16. lehekülje vastu. Kolmandaks sotsiaalselt ja kultuuriliselt suhteliselt vähe-aktiivsed pereemad (4% küsit-letuist).

Kui nüüd püüda hinnata kujunenud pilti selle kritee-riumi järgi, mis enne oli välja pakutud nn. massiteadvuse eristamiseks, siis võib väita, et «Sirbi ja Vasara» lugejad kuuluvad oma rõhuvas enami-kus inimeste hulka, kes mas-siteadvuse (ning sellega seon-duva massikultuuri) pealetun-gile suudavad vastu panna; säilitada isiklikku suhet kul-tuuriväärtustesse ning iseseis-vat valikuvõimet. Ometi on massiteadvusele omaseid kõi-kevaliva ebakriitilisuse (või siis sama nähtuse vastaspoole — kultuurinegativismi) jooni, stereotüüpidele teed rajavaid lihtsustamistendents-e märgata selleski auditooriu-mis. Siiski on põhjust oletada, et küllalt suur osa «Sirbi ja Vasara» püsivaist lugejaist on oma keskkonnas kultuuri-huvide poolest esileküündivad, n.-ö. vaimse liidriomadustega inimesed — olgu nad siis töö-lised, insenerid, meedikud, kontoriametnikud, üliõpilased või pensionärid. Rääkimata sellest, et küllalt suur protsent SV lugejaid täidab liidrirolli juba ameti poolest — õpeta-jad, kultuuritöötajad, partei- ja komsomoli- ning keskasu-tuste juhid. Kultuurisfääris on «Sirp ja Vasar» kindlasti üks olulisi teabeallikaid arvamuse liidritele, kelle kaudu nii es-teetiline kultuur kui ka sot-siaalne mõte imbuvad inimes-te arutlustesse, avalikku ar-vamusse, publiku hoiakutes-se. Just see ajasool on mää-rav, et mõista, milline on

SV koht meie kultuuri-teabesüsteemis.

Massiteabekanalite rolli kul-tuuri levitajate ja mõjustaja-tena võib hinnata mitmeti. Neis on nähtud kultuuri de-mokratiseerimise vahendit ja neile on süüks pandud massi-kultuuri soodustamist, mõned Lääne teoreetikud (McLuhan, Moles) on massiteabevahendi-te, eriti TV mõju näinud nii suurena, et on leidnud põh-just rääkida täiesti uut laadi kultuuri sünnist. Massiteabe-vahendite tegevust kultuuri-sfääris võib tinglikult jaotada nelja alaliiki: kunstiteoste transleerimine laiale publiku-le; publiku hinnangute, mait-se ja kunsti mõistmise oskus-te kujundamine (osalt ka pee-geldamine); kultuurisfääris toimuvast informeerimine; kultuuriinstitutsioonide tege-vuse mõjustamine. Igaühel neist tegevusliikidest võib olla mitmesuguseid toimeid e. funktsioone nii kunsti looja-te kui publiku jaoks. Näiteks võib kunstiteoste transleerimi-sel olla publiku jaoks nii meelelahutuslik funktsioon, kunsti loojale võib see olla aga prestiižitõstva tähendusega. Avaliku arvamuse kujunda-mise ja väljendamise kanalina täidab massiteabesüsteem publiku suhtes harivat ja krii-tilist funktsiooni, olles ühtla-si kusntitegijatele tagasiside-vahend. Kultuurisündmustest informeerimine on oluline kultuurisfääri integreerimi-seks ning publiku aktiivsuse suurendamiseks, täites samal ajal ka liidrite prestiiži tõst-vat funktsiooni. Kultuuriins-

titutsioonide mõjustamine massiteabekanalite kaudu või-maldab laiema avalikkuse sek-kumist mitmesuguste kultuuri arengu probleemide lahenda-misse, lülitab avaliku arva-muse vahetult kultuuri juhti-misse. Teiselt poolt saavad kultuuriinstitutsioonid massi-teabekanaaleid kasutada otse-ses organiseerimisfunktsioonis mitmesuguste suurürituste (laulupidu, festivalid, loomiu-guliste liitude kongressid) korraldamisel.

Kõigi nende funktsioonide täitmisel ilmneb massiteabe-kanalite vahel kas stiihiline või teadlikult suunatud töö-jaotus, olenevalt kanali teh-nilistest võimalustest, seda ka-sutatavate gruppide kultuuri-orientatsioonist ning auditoo-riumi koosseisust. Eri kanalite kaudu elanikkonnani jõudvad kultuuriteabevood moodusta-vadki kokku kultuuriteabe-süsteemi, mille ülesandeks on tagada pidev kahepoolne kontakt kultuuriloojate ja laia publiku vahel.

Milline on selle süsteemi ülesehitus ja olukord Eesti NSV-s?

Kunstiloomingu transleeri-mine toimub eeskätt televi-siooni, raadio ja mõnede spet-siaalsete väljaannete abil («Looming», «Loomingu» Raamatukogu, «Kunst»), vä-hemal määral teatud sotsiaal-setele rühmadele suunatud ajakirjade («Noorus», «Pik-ker», «Nõukogude Naine») ning ajalehtede («Noorte Hääl», «Edasi», SV) kaudu. Täiesti puudub selles süstee-mis üldloetav pildiajakiri — väljaande tüüp, mis on täna-päeval kultuuri transleerijana osutunud üheks mõjusamaks. Tõsi küll, kapitalistlikus ühis-konnas täidavad sellised väl-jaanded teadagi eeskätt kom-merctseemärke ja on TV kõr-val tugevamaid massikultuuri taimelavastid. Kuid see ei tä-henda, et seda laadi mõjusat teabevahendit ei saaks meie ühiskonnas edukalt kasutada rahva kultuurivajaduste ra-huldamiseks ning kirjandus-ja kunstimaitsse suunamiseks, eriti sellele laiale auditooriu-mile mõeldes, kes praegu jääb kõrvale nii spetsiaalsete kul-tuuriajakirjade kui «Sirbi ja Vasara» mõjuväljast.

Sellest, milliste massiteabe-kanalite kaudu toimub praegu publiku hinnangute ja kunsti-mõistmise kujunemine, saime oma uurimuses küllaltki hu-vipakkuva pildi. Nagu eespool viidatud, on kaasaegse kul-tuuriipildi muutumisel nn. mo-saiiksele kultuurile ja mas-sikultuurile omases suunas ot-sustavaks teguriks peetud just elektrooniliste meediumide (raadio, televisioon) mõju. Ka meie vabariigi kultuurikriiti-kas on juba häält tõstetud mõnede analoogiliste tendent-side vastu. Nüüd avanes või-malus võrrelda, milliseid ka-naleid oma hinnangute, ar-vamuste toetajana ning kunsti-mõistmise kujundajana SV lugejad ja mittelugejad täht-saks peavad. Ilmnes ühemõtte-line tendents: SV lugejale on ta kõige autoriteetsem kul-tuuriteabeallikas, millele kul-tuuri mõistmisel reeglipära-selt sekundeerivad kultuuri-ajakirjad, tõrjudes raadio ja televisiooni kultuurisündmus-test informeerija ning meele-lahutaja rolli. Samal ajal vor-mib SV mittelugejate etteku-jutust kultuurielust ning kunstiväärtustest eeskätt te-levisioon, seejärel raadio. Suhteliselt suurema kaaluga on SV mittelugejatele ka «Noorte Hääl» ja «Rahva Hääl» kultuurikirjutised.

(Järg 14. lk)

Suurkirjaniku looming, selles kui tahes südantliigutavalt esitatud oma maad ja rahvast, on samas tihti suhete selgitamine kogu maailma ja inimkonnaga, on mingi filosoofiline maailmamudel. Sellest arusaamine polegi nii lihtne suurkirjaniku rahvuse enda piires. Sest teda lugedes viibitakse kauguses sinetava «maailma» ja «inimkonna» asemel ikkagi oma keele-, kultuuri- ja ajalooringsi. Näiteks Anton Hansen-Tammsaare. Temas on palju meie talupojaminevikku ja varasemat haritlaskonda, keerukaid ühiskonnasituatsioone ja revolutsioonipingeid, kirjaniku omaenda elu ja isegi isa riide naabriga. Kas sageli ei ole tema lugemisel juhtunud, et suures äratundmisrõõmus hüüatatakse: «Oma, oma!» ja autori kaugemale ulatuv mõte võib jääda asjaks iseeneses? Vahel on mõned koguni tauninud Tammsaare filosoofiliste arutluste «ümbermaailmareise» kui asjatuid targutusi ja kõrvalekalumisi «omast».

Tammsaare on meie selles mõttes lähedane ja kauge rohkem kui keegi muu eesti kirjanik. Teistest erineb ka tema realismigenees.

Meil on traditsiooniks saanud rahulduda tema pärandile hinnangu langetamisel peaaegu üksnes lokaalsete olustikujoontega. Tammsaare loomingus paljalt südantliigutava «oma, oma» imetlemine on tõusnud aga takistuseks eriti autori vaimupärandi internatsionaalsel tutvustamisel. Kas lokaalsete olustikujoonte ainutähtsaks pidamine pole vahel õigustanud passiivsustki tema teoste tõlkimisel ja populariseerimisel liiduvabariikides ja raja taga? On olnud arvajaid, et teised rahvad ei suuda meie suurkirjanikku kui puhteestilist nähtust tunnustada, mistõttu tema teoste tagasihoidlik tõlkimine on loomulik. On olnud ütlejaid, et kui on juba kohalik tunnustus, siis pole teiste rahvaste tunnustus tähtis. On olnud kuulutajaid, et parem on teiste rahvaste silmis olla tähtsusetu kui tunnustuse pärast võideldes püüda oma rahvuslikku alaväärsustunnet ületada. Sedaviisi arvavad, ütlevad ja kuulutajad on isegi ironiseerinud Tammsaare juubeli ulatusliku pühitsemise üle. Kõige julgemini resümeeeris neid vaatekohti Jaan Kaplinski, kelle käsitlusest leiame etteheiteid Tammsaare juubeli-aastapäeva korraldajale kui tõenäolistele ölekõrrest kinnihäärjale «rahvusliku alaväärsustunde ületamisel». J. Kaplinski kirjutab: «Tunneme, et meil on vaja vähemalt mõni oma suurmees maailma tunnustatud suurmeeste kõrvale panna. Et endaga rahul olla, ei piisa meile enam selle teadmise, mis oleme. Vajame ka teiste tunnustust. /---/ Vahel mõtlen, et sellel, mis teised meist ja näiteks Tammsaarest arvavad, pole üldse tähtsust. Mine tea. Igatahes ligilähedaselt nii arvas ka Tammsaare.» («Tammsaare ja Hemingway», «Looming» 1977, nr. 7). Kuid Tammsaare enda seisukoht: «Meie kirjaniku halvumaks vandeks on lootusetus. Sama luupainaja tallab iga väikese rahva kirjandust, kuni ta suurtesse võõrastes keeltesse teed pole leidnud.» «Oma koduski leiab väikerahva kirjanik õieti lugupidamist alles siis, kui mõni tema teos on ilmunud mõnes suurrahva keeles.» «Võitlema peab aga tänapäev kogu maailmaga, sest kõik seisavad kõigega kokkupuutumises ja läbikäimises.» «Kui kellelgi on tema rahvus kallis, siis tehku ta midagi, mis leiab tähelepanu ja lugupidamist mitte ainult kodus, vaid ka välismaal.» («Valitud artiklid», «Eesti Raamat», 1976.) Kas Tammsaarest ei ole aeg teinud täna internatsionaalsete kultuurisuhete põhimõtete kaitsjat? Mõni teine toetab aga «Peer Gyntis»

pilatud norra mägitrollide vaatepilu: «Troll, iseendast olgu sul küllalt!»

Imelik, et püüd tunnustusele, mis on niisama vana kui inimkond, on äkki meie vabariigile paha? Sedaviisi pole ehk õiged olnud ka Paul Kerese male-, RAM-i ja Tiit Kuusiku kauged laulureisid, teatrite võõrusetendused väljaspool ning sportlaste osavõtt rahvaste spartakiadist ja muud taolised internatsionaalse kultuurisuhtlemise ja vahetuse vormid!?

Vargamäe erinevuse. Tammsaare ise on oma tegevuskoha talupoegade ja kõigi kanglaste kohta öelnud: «On üsna ükskõik, kas see võitleja-elanik on kristlane, juut, buddhalane või muhameedlane, kas ta on ärkamisaegne kohaomanik või rentnik, valvab tema kõlbluse järele saksa pastor või eesti õpetaja, arreterib teda vene urjädnik või vabariigi konstaabel — Vargamäe kandvast ideest, s. t. vihasest võitlusest elu ja surma peale ei päästa teda miski, vaevalt

koja kas või liivale ja tühjale tuulele, mis langeb järgmisel silmapilgul armetult kokku.

Hukuvad üksikud, terved rahvad, kultuurid ning jällegi algab inimene uuesti maailmast, uskudes jumalat. Nõnda on olnud Vana Kreeka ja Rooma, nõnda Egiptusega, Mükäänaga, Assüüria ja Babilooniga, nõnda nende rahvastega, kelle 12 kultuurikihti seisavad üksteise peal vana Trooja asukohal.

Ja lõppude lõpuks on igalpool alistumine, kas teadlik

ka tänases läheduses. Ta on oma tegelaste hingesügavust uurides väljendanud kogu käsitletud ajastu mõtteid ja tundeid, vaateid ja tõekspidamisi, ideid ja ideaale, paheid ja voorusi. Tammsaare pidas Dostojevski ja Tolstoi kombel inimest isegi rahvast tähtsamaks ja kaitses teda «seltskonna, rahva, inimkonna, jumala ja kogu maailma vastu». Tammsaare on alati kritiseerinud natsionalistide piiratud ja spekulatsioonilist rahvuslike aadetega, sõvinistide end teistest rahvastest kõrgemale tõstmist ja nende põlgamist, fašistide pimedat rahvuslikku vihkamist ja rassismi ning teiste rahvaste «allaneelamist». Ärgem unustagem, et ta on läbi «Tõe ja õiguse» ironiseerinud rahvuslikke üle- ja alaväärsuskomplekse ärkamisajast peale kodanliku vabariigini välja.

Minu arust kisub Tammsaare rahvusekäsitlusest kõrvale Ain Kaalepi väide, nagu kujutaks «Tõde ja õigus» «suurt ajaloolist panoraami eesti rahvuse tekkimisest» (vt. tema essee «Tammsaarega Samarkandis», SV, 1. 09. 78). Eks suurromaanis ole midagi ka «eesti rahvuse tekkimise» loost, ent selle paisutamise suureks ajalooliseks panoraamiks on siiski liiast. Kirjaniku eesmärk oli ikkagi kaugem ja kõrgem. Selle avara inimkonnaromaani aluseks paistavad olevat eesti rahva võitlusrohke arenemislool üldjooned, millesse on autori fantaasia ja kunstiline üldistus sisse sulatanud lokaalsete ajalooliste sündmuste kontuure ja autobiograafilisi sugemeid, sest need allusid tema põhiideele. Omaenda väitest on aga A. Kaalep tuletanud Tammsaare vähetuntuse: epopöa olevat nimelt kitsatähendusliku «eesti rahvuse tekkimise» pärast ainult üksikutele rahvastele mõistetav ja huvipakkuv. Rahvuse tekkimise sarnasusjoonte tõttu võivat sellast eestlaste kõrval valmistuda paljalt lätlast. Teose lugemisel — oo häda! — vajavat kommentaare juba soomlased, mis siis rääkida teistest kaugematest rahvastest. Pean sedagi väidet vääraks. Tegelikult vajab «Tõde ja õigus» niisama palju kommentaare kui «Sõda ja rahu», «Forsythe'i saaga» või «Jean-Christophe».

A. Kaalepi eelmainitud poleemilises artiklis on «Tõe ja õiguse» vaatlemiseks välja pakutud «viis tasandit». Kiitus talle, et need juhivad juba oma nimetustega selles rohkem probleeme nägema, ent ometi ei saa mõnikord nõustuda tema omapoolse «viie tasandi» tõlgendamisega. Näiteks võtame teiste hulgast sotsioloogilise tasandi. Selle käsitlemisel on kõrvale jäetud kõik senivaieldud III osa ideelised puudujäägid ja võrreldes hilisema «Põrgupõhja» ja kirjaniku ootamatult kitsad mõttepiirid seoses revolutsiooni ning revolutsionääride kujutamisega. Täieliku üllatusena kuulutab A. Kaalep III osa epopöa «parimaks ja sügavaimaks». Mütoloogiline tasand jääb ebapiisavaks romaani kunstilise külje hindamiseks. Filosoofilisel tasandil on jälle tehtud asjatuid etteheiteid Tammsaarele, et ta on oma teose avamiseks andnud liiga lihtsa võrrandi, milleks A. Kaalep peab «võitluse ringkäiku». Tegelikult on ta kirjaniku võrrandist kaotanud aga «resignatsiooni» termini ja siin tuleb tal etteheide teha hoopis A. Kaalepile. Järgnevalt püüame tõestada, et «resignatsiooni» terminist selgub teose kohta tegelikult rohkem, kui oleme ehk leidnud.

(Järgneb)

tsitaate ja kommentaare

PAARIST PROBLEEMIST PÄRAST TAMMSAAREPIDU

ELEM TREIER

Tammsaare juubel püüdis purustada meie passiivsuse ringkaitsemüüri ja häiris kirjaniku pärandisse suhtumise senist status quo'd. Piisab, kui mainida kas või uusi keeli, millesse teda nüüd on tõlgitud. Raamatuna on ilmunud «Põrgupõhja uus Vanapagan» ka ukraina ja inglise keeles, «Elu ja armastus» armeenia ja bulgaaria keeles, «Tähtis päev» kirgiisi ja gruusia keeles, «Raha-auk» tadžiki keeles, kusjuures vahendusi on veelgi lisandumas. Tähtis on ka see, et juubel andis tõuke rahvusvahelise Tammsaareuurimise edasisele arengule. Tammsaarest on avaldatud mõtteid paljudes keeltes, avastatud uusi rahvusvahelisi kirjandusloolisi fakte, nagu tema kirjavahetus «Tõe ja õiguse» soomendaja E. Reijosega ning epopöa uurija V. I. Mikkosega. Kahtlematut kasu on toonud meie oma uurijate ettevõtmised: konverentsid Tallinnas ja Moskvas, väljaantud album, mälestused, kogumik, ajakirjade juubelikirjutised ning muidugi Tammsaare monograafia vene- ja ingliskeelses publikatsioonis. Toimub Tammsaare loomingu internatsionaliseerumine, nagu see on omane üksnes suurkirjanikele, kes ei kuulu kunagi ainult ühele rahvale.

Mis aga puutub eelmainitud ebatendentsidesse, püüetesse hoida Tammsaare omaenda teokarpi sulguvas lokaliseerimises, siis nendega ei saa leppida. Veelgi enam, meil on vaja rohkem tähelepanu pöörata oma klassiku loomingu rahvusvahelistele, globaalsetele külgedele, mis tähendabki kõrgemale tõusmist tema mõistmises.

TAMMSAARE: EPOPÖA ON «INIMSOO ÜLDISEST ARENEMISLOOST»

Pole halb, et «Tõe ja õiguse» ajaloolise tasandi analüüsimisel oleme kodu-uurimusliku filigraantööna kasutanud täpsete lokaalsete märkide lahtimõtestamist (protoaines, -kohad, -tüübid, -maastik). Eks kõik rahvad jälgi oma kirjanduse ja tegelikkuse vahet, kuid sellega liialdamist pidas juba Tammsaare piiratuks ja hoiatas, et ei tohi olla «palju rohkem huvitatud Carrara marmorist või mõne savi leiukohast kui kujudest, mis sellest marmorist või savist voolitakse». Olgem ka õnnelikud, et on olemas see meie kirjaniku sünnikoha vabaõhmuuseum, aga mõned kipuvad oma ühetähendusliku kirjandusteadusliku uurimise tuhinna ja matkavarustuse unustama. Paide rajooni Hansenite talu ja romaani-

ehk muutub see ajajooksul pisitsipakene. Tammsaare kinnituse järgi oleks ju kirjanduslikus kohas toimuv võitlus selle maa ja teiste inimestega olnud sama tüüpi ka siis, kui Vargamäe elanikud oleksid olnud mingist muust rahvusest või ajastust. Nõnda ongi kirjanik lokaalset olustikujooni kasutanud avarama, globaalsema tähenduse esitamiseks, et näidata oma ideede mänguväljana kogu maailma.

Enamik «Tõe ja õiguse» rahvusvahelisi hindajaid pole Tammsaare talus käinud, kuid ometi on ka I osa põhjal tabanud tema mõtte globaalset haaret ja lendu. E. Dikoniuse on I osa soomekeelset tõlget lugedes tunnetanud romaani Vargamäel «maailmakõiksust», V. Kojale «üldinimlikku kultuuriajalugu». J. Giono ja W. Standfuss jõuavad I osa prantsuse ja saksa tõlgete järgi üldistusele, et kirjanik kujutab «inimese eksistentsi». Epopöa kõigi osade ja muude teoste venekeelsete tõlgete põhjal loeb kogenud nõukogude vene kirjandusteadlane A. Steinberg Tammsaare väärtuseks «tema haruldast võimet maailma valgustada, mehisuses maailma seoseid selgelt näha ja ausalt kujutada». Z. Krahmalnikovale on epopöa ka «terviklik ja lakkamatu enese ning maailma tunnetamise tee».

Möödunud Tammsaare-aasta andis asjalikke mõtteid «Tõe ja õiguse» tõlgendamises. E. Nirk näeb selles «inimese ja maailma suhet, elu «väikese asju» kui suurtest, üldistest probleemidest, lõpptulemusena kogu ühiskondlik-ajaloolisest eksistentsist mõtlemise vormi». Ta tutvustab XX sajandi romaani teisenemist põhjustanud Dostojevski traditsiooni, mis annab kõigele toimuvale-kujutavale «avarama resonantsiruumi» ja «suurema tähenduse», kusjuures tõeliselt kaaluka kirjandusteose tunnuseid on, et «sündmustik ja inimsaastuste areng, tegelaste eluvõitlus ja otsiva mõtte rabelused toimuksid otsekui kogu maailma palge ees». E. Nirk nimetab seda ka «kosmilisel näitelaval olekuku». Nii eelmainitud rahvusvaheliste autorite kui ka E. Nirgi mõttekäigud võivad viia epopöa kui «inimsoo üldise arenemislool» mõistmiseni. A. Pranspille New Yorki kirjutab autor: «Teine külg: romaan püüab tabada inimsoo üldist arenemislugu. Inimene algab mutina, tuhnides maad ja uskudes oma jumalat. Pikamisi irdub (saab lahti) ta maalapist ja ka jumalast, loob keerulise ühiskonna, ehitab isiklikku õnne taotledes oma

või ebatäpne, et inimene ei pääse kuigi kaugemale maapinnast ega jumalast /---/.

Jääb ainsaks lohutuseks: meie võime üksteist aidata, üksteisele rõõmu ja head teha ning see ehk ongi see õige inimlik õnn.»

Oma «Tõe ja õiguse» loomingulise kavatsusena ütleb ta eelmainitud kirjas veel seda, et I osa kujutab võitlust maaga, II — jumalaga, III — ühiskonnaga, IV — iseenda ja oma eluõnne, V — alistumist (resignatsiooni), kusjuures nimetatud võitlused läbivad teadlikult kõiki osi, kuigi need üksikult eri osades domineerivad. Autori seletused jäid aastateks peituma tema välismaale saadetud kirjadesse, enne A. Pranspille oli ta neid jaganud ka E. Reijosele. Aga oma 60. sünnipäeva künnisel usaldas Tammsaare need Karl Mihklale temast lühimonoograafia kirjutamise puhul: «Kui Teile «Tõe ja õigust» ka käsitlete, siis avan Teile oma kaardid. Needsamad «avatud kaardid», mida on vaja ainult õigesti näha.

Kui «Tõde ja õigus» on teataval määral «inimsoo üldine arenemislugu», kas siis järeldub, et selles ei tulegi tähtsust omistada konkreetse tegevuskoha rahvusele ja maale? Kuhu aga meiega mujale kuulume kui ikka «inimsoo üldisesse arenemislukku»? Tammsaare lausubki: «Et aga iga üksik rahvas, ka kõige väiksem, on kogu inimsoo lahutamatu osa ja liige, siis pole võimalik süveneda ühegi rahva hingeellu, ilma et samal ajal ei süvenetaks ka kogu inimsoo hingeellu. Pole võimalik katsuda läbi inglase, prantslase või sakslase südameid ja neerusid, ilma et samal ajal ei teeks sedasama eestlase, lätlast, soomlast või ükskõik millise rahvaga.» Vastupidi jõuame samale tulemusele. Eks siis tulegi eelmainitud lokaalsete olustikujoontega liialdamise asemel minna rohkem väljastpoolt sissepoole ja põhjalikumalt analüüsida autoril endal psühholoogiliseks nimetatud romaani tegelaste hingeellu ja iseloomusid, saatusi ja kokkupõrkeid, milles samuti avaldub lokaalne ja globaalne ühtsus. Epopöa tegelased kujutavad endast ju eesti rahva paljusid, ajalooliselt põhjendatud omadusi: Tammsaare on jäädvustanud igavest nii eesti rahvas kui ka tema igas üksikus liikmes. Sest kirjanikku iseloomustab armastus oma loomingu peamise inspiratsiooniallika, sünnimaa ja rahva vastu, kelle ta on eelkõige oma suure ande jõul muutnud lausa silmanähtavaks ja käega katsutavaks nii ajaloolises kauguses kui

VÄLJUMINE EKSIILIST

Kröll ei ole kellegi välja-mõeldud tegelane, tema on elus olemas ja ootas üksnes kirjandusse sünniluba. Ja ootas uut nime, milleks oli ka tõesti terav vajadus, sest vana oli koertega kahe peale.

Pole ka õigust väita, nagu ei oleks me Kröllil kui lüürist kangelast sugugi varem tundnud. Kangelane elas Triinu ja Taavi köögikapis; ta sõi salaja moosi, ta sõi salaja rosinaid ja eriti salaja sõi ta... Kannatamatult käisid lapsed kääksutamas köögikapi ust, et näha, mida ta sööb seal eriti salaja, ja — kas ta ükskord juba ei hakka ka välja tulema.

See ei võtnudki liiga palju aega. Esiti tuli ta harva ja aremalt, varuväljapääsudeks lasteajakirjade toimetusi kasutades. Nähti teist ujumist õppimas, teatavat uut stiili.

välja tööta-
mas. (Kröll
ajub kröllil!),

samuti lastega laagrilõkke

ääres istu-
mas. (Kröll-
il ka on
õhukust va-
ja.),

kuni oligi senisest kohmetust videvikuloomakesest sirgunud ilus, joviaalne ja üpris teovõimas Kröll, valmis peategelase-
na astuma täisvalgusesse.

Sest kuidas sa ei tule, kui on nii selgesti tunda, et ometi kord tohib, et sind lausa kutsutakse. Pole kunagi tohtinud, ja nüüd äkki. Ning ta ilmus, tema, tõrjutuke, kelle eluloo tegelik algus ulatub tagasi sinnamaale, kui sündis maailma esimene laps. Tema, kelle olemasolu vältimatust ja enesestmõistetavust on valmis tunnustama iga täisnime-
ne (Kröll on nagu loodusnähtus), kuid keda seesama täisnime-
ne üldiselt vaid suuri vaevu ära kannatab.

Ja ela siis või ole niisuguses kaksipidises õhkkonnas. See on kunst isegi lasteaastal, muudest aastatest rääkimata.

Millega ongi seletatav viibi-
mine eksilis

kuni kõige viimase ajani; terveid antropoloogilisi ajastuid edasi lükkunud debüüt... et mitte ütelda — tähelend (kui vaid tähtedel esineks nii karvaseid sabu).

Kui ainult mõelda, et see kõik, see pikk ja pime eelaeg oleks võinud vabalt tuurida teist niisama palju! On ju üks juhus asi, et nimelt meil siin, Eesti NSV-s, leidus keegi,* kes laste täievolilise suursaadikuna täiskasvanute riigis võitis ja valmistas omal riisikol dokumendi, millega Kröll on kuulutatud legaalseks. Kõnealune on Kröllil isikutunnistus värssides, varustatud ebatavalise hulga ebatavaliselt loomutruude päevapiltidega.**

Aga muidugi, meie ei ole nii lihtsameelsed, et arvata, nagu seisnuks see töö asja ees, teist taga kõik see aeg tegemata, nagu oleks see nähtuste hulgast, millel on üks päikese-
pool. Sest kuidas ka oli mõeldud, aga kellel on juba isikutunnistus, sellel on ka isik, isikuvabadus, -puutumatus ja mine võta kinni, mis kõik veel. Ei, ei enam võta keegi: juba kurja aimates

toppis isa meil
Kröllil kotti

aga tühi vaev muidugi nagu iga tagantjärele tarkus, sest

...kas lukkudest koerus
küsib
või siis puuri sees koerus
püsib.

Lisaks, mis selgub — ta on nähtamatu, ta on ka absoluutselt, lootusetult surematu. Pealtnäha lahke tegu jah, aga kaine aru hetkel tuleb ikkagi kiusatus küsida: mis küll võis sundida igapidi nii mõistlikku ja lugupeetud inimest, ise veel laste ema, niisuguse riski peale välja minema nagu Kröllil (kirjandusse) tekitamine? Kui sellest üldse enam tagantjärele mõtet rääkida on, mäletades, et lihtsaimast lihtsam oli Kröllile laste südamele vallutamise retk.

Või on natuke mõtet siiski? Olgu või oletades, et kes veel niisuguse tükiga hakkama oleks saanud? Aga siis tuleks otsekohe ka küsida: milleks? Milleks ülepea mingeid Kröllile? Miks niisama enam läbi ei saa?

Saaks ju ehk hädapärast ka, aga nentigem: tekitaja on asja sügavuti ja mitmed head aastakümned uurinud. On tõesti

olnud aegu, mil lastel olid harilikult seltsilisteks koerad, kassid, lambad, vasikad, hobused, õe-vennasalgast kõnelemata. Ja siis üks Kröll ees või taga! Kus veel esinesid vanaemad, emad päev läbi käepärast. Mida kõike nüüd tihti-
gi asendab televiisor, äratuskell, mis õigel ajal soovitab ära süüa valmispandud või-
leiva... Võiks ju sealt televiisori tagantki vahetevahel vilksatada üks seltsimehelik saba.

Asi, kui dokumenti uskuda, on tegelikult tõsisemgi. Loe-
me sealtsamast edasi kröllituse sümptomeid: lapsed istusid/naod norus/naod norus ja saba-
sorus/polnud söögiisu/ega löögiisu/ega joogijanu/ega koogijanu/ega midagi/ega kedagi. See on ju peaaegu niisama hull nagu mumps või sarlakid. Hullempi veel, sest tuuakse arstiparv lapsi uurima, võtma vereproovi, võtma pereproovi, isegi Läänemereproovi ja — kujutage ette — ei kedagi! Kaua siis niisugust asja võib välja kannatada: lapsed on ju armsad kanges-
ti. Viimast silmas pidades on lausa iseenesestmõistetav, kelle mõt kõige enne täis pidi saama, ja et tegid muud mis tegid, aga see üks kutsus appi Kröllil.

Kröll, taibanud pikemata, mis tast oodati, sukeldus töö-
le. Ja muidugi, üks ta saanud ka usaldusest liigutatud. Kihutas kurbuse majast, liimis kuuse-
ehteid, riimis laulusalme ja kaotas triibudki laste põs-
delt. Endal ikka hoogu üle veel. Hoogu ja veel midagi muud. Mille tunnistuseks on suur marjadest seentest ja lil-
ledest läbi-aasta-pärg. Kellele? Emale! Mille tunnistuseks on ka emaabistuslikud kodu-
koristuse talgud kuni viimaste ämblikuvõrkude allaõngitsemiseni. Ja enesepiirajalik deklaratsioon, et Kröllid tundu-
ku ka seadust.

Kuulge, aga kui asi nii on, kas siis üldse ongi mingit küsimust? Las ta siis olla. Las meil tõesti olla Kröll!

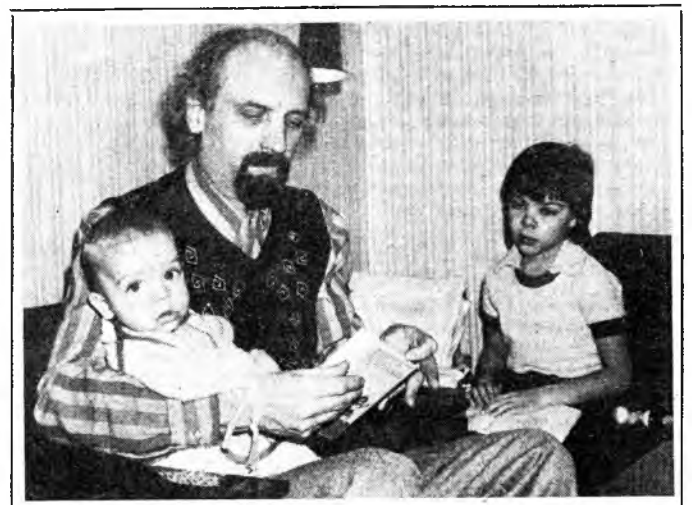
On nähtavasti sedasama meelt olnud ka kunstnik Edgar Valters oma kätt dokumendile korduvalt alla, külge ja toeks pannes, vabastades, nagu tal kombeks on, autori vaevarikkaist välimuse-
se, aga osalt ka sisemuse-
kirjeldustest. Ja mis kirjeldusi siin vajagi on? Nagu oleks veel kellegi mõistatust. Modelle on ju nii ühe kui teise jaoks elus piiramatult: pruugib vaid märkamisi kaeda väikeste laste silmadesse — Kröll vaatab sealt välja nagu oma kodu akendest.

ASTA PÖLDMÄE

* Ellen Niit.

** «Kröllil-raamat», «Eesti Raamat» Tln. 1979. 38 lk.

LUULEVEERUD

Päikesetõus

Kuni pesen silmi,
ronib päike mööda
kasefüvesid alla.
Ta lükkab
õunapuudelt kõrvale
vana talumaja varju.
Ladvaõunad löövad punetama
nagu laulus.
Salakaval naaber
hoburästas,
agar, kaval ja jultunud,
põgeneb oma viimaselt
sõstrapöösallennult.
Taeva luituv sina
ennustab ilusat ilma
ja põllud tühisevad
läheneva sügise sammudest.

Sügislaul

Sügise sõnad on elevil:
kuldnoaparved
kutsuvad neid kaasa.
Küll on ikka karm amet
selliseid lennukaid sõnu
paberist puuri peibutada,
laatu mööda
müütama minna.

Ulatus

Elu ürgpuust
kirvega tahufud palk
on suur kirjandus.

Kuhtuv viiv
püütuna õrnade tundeniitide
filigraansesse võrku
on suur kirjandus.

Edasi arutleb igauks ise.

Rinne

Kirjutusmasina kõrval
kaks võilillelangevarju —
looduse luureteft
endasse kaevunud kirjanduse
kuulipildujapessa.

Selgituseks

Kirjutun hämarates, madalates,
ajutistes tubades,
aknast näha
trööstifult raugastunud agul
või lapike võilillelist
tühermaad.
Sellest siis
painav igatsus sõnastada
olematust,
halvemal juhul —
kaduvikku.

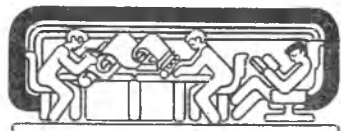
1978—1979

Handwritten signature: L. L. Kuller

ROOTSI

«MEES, KES IIAL EI SURNUD»

Käesoleva aasta sügisei mõ-
dub 100 aastat Joe Hilli sünnist,
kes tapeti elektritooli 1915.
aastal Ameerikas fabrikseeritud
süüdistuse alusel, sisuliselt ak-
tiivse osavõtu eest töölislaukumise-
st. Joe Hilli sünnimaal Rootsis
Evje linnas (kust ta saajandi al-
guul koos vennaga USA-sse emi-
greeris) toodi juubeli tähistami-

KIRJANDUSUUDISEID

seks lavale näidend töölislauku
lühikesest, ent värvikast elust.
Lavastuse aluseks on ameerik-

iase B. Staviese kuulud näidend
«Mees, kes iial ei surnud», mis on
kirjutatud 50. aastatel ja tõlgi-
tud 18 keelde. Rootsi lavastuses
on tehtud näidendi tekstis mõ-
ningaid kärpeid, nende arvel
aga sisse toodud palju muusi-
kat, sealhulgas Joe Hilli laule.
Etendus läheb tohutu menuga,
seda on plaanis näidata 25
Rootsi linnas. Juubeli auks on
Rootsi firmad lasknud välja
kauamängivaid heliplaate Joe
Hilli lauludega.

Kirgiisia NSV pealinnas Frunzes pidasid Nõukogudemaa muuseumide esindajad maha ICOM-i Nõukogude komitee 35. istungi järgu. Selle ettekanded võtsid kokku komitee aastase töö ja andsid aru probleemidest, mis seisavad maailma muuseumide ees ning mille lahendamiseks on lülitunud ka Nõukogude Liidu muuseumiteadus ja praktika.

Istungi järgu olulisemalt valgustatud küsimus oli Nõukogude Liidu muuseumide rahvusvahelised suhted ja nende osatähtsuse pidev kasv. Juhtumõttena läbis kokkutulekul L. Brežnevi kõrge hinnang Nõukogude muuseumide näitustele välismaal, mille valguses tulid eredalt esile selle töö kõrge ideoloogiline ja poliitiline tähtsus ning sisu.

Üldiselt on teada hügelroll, mida NSV Liidu rahvusvaheliste kultuurisidemete arendamisel on etendanud meie kodumaa suurmuuseumid, nagu Ermitaaz, Kremli muuseum, Puškini-nim. Kujutava Kunsti Muuseum, Tretjakovi galerii või Vene Muuseum. Istungi järgu kinnitas, et selle tööga on hõlmatud väga elavalt ka kõigi liiduvabariikide keskmuseumid kui Nõukogude Liidu paljurahvuselise kultuuri esindajad. Kahtlemata on koos sellega tõusnud igal maal muuseumide autoriteet ja nende koht ühe või teise maa kultuuri ning ideoloogilise kasvatustöö üldpildis. Kirgiisias tunnistas seda suur tähelepanu, mida sealsed valitsus- ja parteiorganid Nõukogude Liidu muuseumide esindajate kokkutulekule osutasid, võttes selle tegevusest osa kõige kõrgemal tasemel.

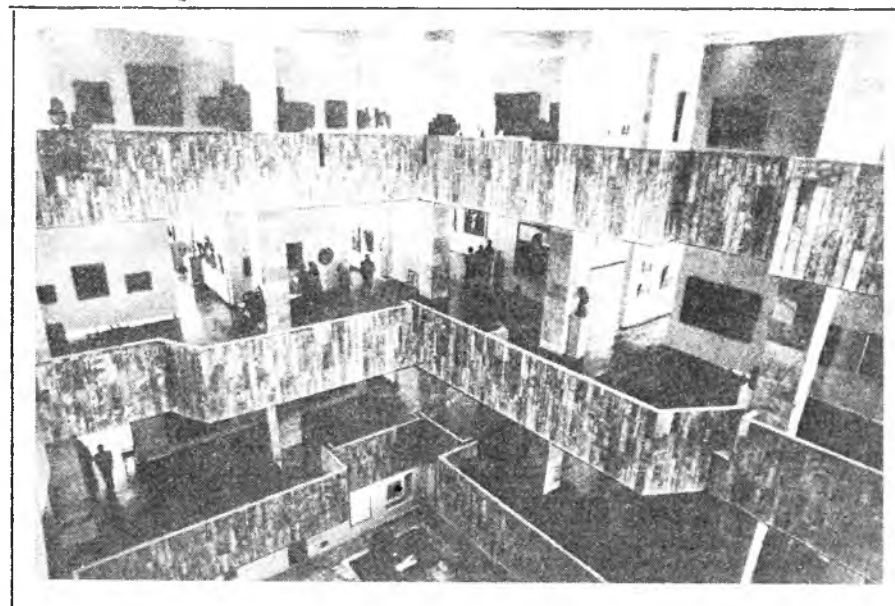
Viimast aastakümnet on iseloomustanud ülemaailmse muuseumibuumina. NSV Liidu Kultuuriministeeriumi andmetel ületab Nõukogude Liidu muuseumide külastatavus praegu teatrite oma. Juba on küsimused, kuidas vaatajat muuseumi tuua, asendumas probleemiga, kuidas külastajate hulka reguleerida, et tagada kultuuriväärtustele vajalik säilimisrežiim. See on olnud üks ICOM-i uurimis- ja arutlusobjekte 1978. aastal ja on NSV Liidu muuseumides põhjalikumal läbivaatusel ning analüüsimisel juba täna.

Muuseumide osatähtsuse kasv iga maa kultuurielus on tõstnud ülemaailmselt eraldi punktina üles küsimuse spetsiaalse muuseumikaadri väljajootamisest. Probleem, kas museoloogide ettevalmistamine peaks toimuma ülikoolis lausa omaette teaduskonnas või piisab erikursusest, oli eelmisel aastal Brüsselis suure muuseumitöötajate sümpoosioni ainek. Ka Nõukogude Liit tunneb asja vastu elavat huvi ning korraldab 1991. aastal sellealase ülemaailmse konverentsi oma maal. See-ega kestavad vaidlused küll süsteemi, küll programmi üle, küll selle üle, kui universaalne või spetsiifiline peab olema museoloogi ettevalmistus.

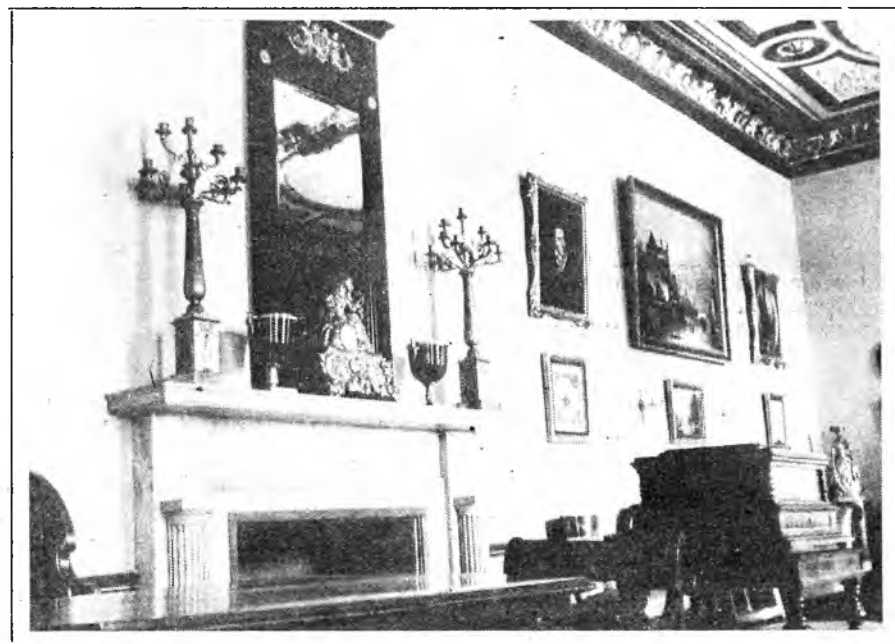
Kõrvalseisjale võib tunduda probleem ülespuhutuna. Tegelikult sisaldab see aga fakti, et käesolevaks ajaks on muuseumist kujunenud oma eriliste,

MUSEUMID

INGE TEDER

TAŠKENDI UUE KUNSTIMUSEUMI INTERJÖÖRID

VERKIAI MÕÖBLIMUSEUM LEEDUS. ÜKS SAALIDEST.

keerukate ja mitmekülgsete funktsioonidega institutsioon, mis vajab kõrgesti kvalifitseeritud erialateadlast. See vajadus on täiesti arusaadav, kui anda endale aru neist ülesannetest, mida tänapäevamuuseum täidab kultuuriväärtuste säilitajana ja hoidjana, propagandijana, teadusliku uurimisasutuseks. Ega asjata ole Nõukogude Liidu suurematele keskmuseumidele antud teadusliku asutuse õigused, sest kes kujutaks meist ette nõukogude kunsti-teaduse arengut ilma Ermitaazi või Tretjakovi galerii tegevuseta. Kätt südamele pannes võin seda öelda ka meie vabariigi kunstimuseumide kohta.

Saksa DV-s vaieldi kümnekond aastat tagasi tuliseid ideid üle, kas käsitlus on võimalik ja õige, et õpetaja oleks oma eriala muuseumis ka ekskursioonijuhiks. Juba siis kutsus see mõte maailma juhtivates muuseumiteadlastes esile vastuväiteid ning on tänaseks jõudnud selgida tõeni, et muuseum ei ole klass ega kool, kus eksponaati vaadeldakse kui illustratsiooni esitatava materjali juurde. Muuseumieksponaat ei ole mitte näidis, vaid elu ise ning nõuab ka erilist lähenemist, et ei läheks kaotsi tema ajalooline, ühiskondlik-poliitiline, ideoloogiline, esteetiline või eetilise tõde. Ilmselt nõuab selle töö tundmine vastavalt koolitatud inimesi. Küllap on nüüdisaja muuseumide oluliste ja mitmekülgsete funktsioonide äratundmine ühe tegurina põhjustanud, et NSV Liidus hakatakse aina rohkem pöörama tähelepanu muuseumidele kui omalaadsetele kultuuri- ja teadustsentrumitele. On alustatud uute muuseumihoonete ehitamist või antud neile avaramaid eksisteerimisvõimalusi, üha enam hoolitsetakse muuseumide spetsiifilise tehnilise sisseade eest, üha enam arutelusid toimub restaureerimis- ja säilitamisrežiimi probleemide üle. Klassikaline näide on selles Leedu NSV, suurt hoolitsust oma muuseumide eest näitab viimasel ajal üles ka Ukraina NSV. Ühel kohtumisel Hersoni hiljuti rajatud kunstimuseumi direktoriga teatas too, et uuel muuseumil on peale avarate näitusruumide veel moodsa sisseadega, mitte vähem avarad hoiuruumid eksponaatidele, mida praegu pole olemaski. Samas lisa ta, et kahekümne aasta pärast on tal kõik. Ka Kesk-Aasia liiduvabariigid on kujunemas eeskujulikeks muuseumimaadeks. Meid vastuvõtnud Kirgiisia NSV demonstreeris end selles suhtes lausa suurepäraselt. Omamoodi elamust pakkus juba M. Frunze memoriaalmuuseum, modernne ehitis, mis varjas endas ka Frunze sünnimaja. Külastaja vastuvõtmine ja materjalide esitamine olid üksikasjalikult ja targalt läbi mõeldud nii ideoloogilisest, psühholoogilisest kui ka esteetilisest küljest. Ennekoike juhutati vaatama väikesesse kinosaali, kus ta dokumentaalsete filmikaadrite kaudu astus kontakti kirgliku revolutsionääri ja Nõukogude riigi juhi elu ning tegevusega. Siit ammutas ta

«Sirbis ja Vasaras» nr. 13 30. märtsist 1979 kirjutas arheoloog Jaan Tamm artiklis «Häda ei anna häbeneda» olümpiaaelse Tallinna muuseumide muredest. Pealinnamuuseumide üldise probleemina märgitakse suurt ruumipuudust. Tallinna Linnamuuseumi puhul leiab autor, et see on vahest kõige paremas olukorras tänu uuele, (viieteistkümne aasta eest) restaureeritud hoonele Vene tänav 17. Väidetud paremus on siiski näiline, sest nimetatud hoones võivad külastajad näha Tallinna ajalugu vaid XVIII sajandi algusest peale. Seega on jäänud esitlemata suure osa meie linna rohkem kui 800-aastasest ajaloo. Tõsi, Linnamuuseumil on kaks alalist näitust. Raekoja keldris oleva väljapanekuga «Tallinna rae ajaloo» saavad külastajad tutvuda vaid suvekuudel. Kiek in de Kökis olev Tallinna kindlustussüsteemi näitus on lahti aastaringsest. Need üksikud lõigud kajastavad väga lünklikult Tallinna sündmusrikkast minevikku.

Artiklis viidatakse ka muuseumi filiaalile, dominiiklaste kloostrile (aastast 1246—1525). Kloostrid idatiiva esimese ja teise korruse ruumid ning rististikud koos sisehoovi ehk kloostriaiaaga on 1968. aastast

muuseumi kasutuses. Kloostrikompleksi kuuluvad Püha Katarina kirik ja viljaait ei ole muuseumiga ühendatud, on restaureerimata ja tervikust lahkus. Praegu võivad külastajad tutvuda meie päevini säilinud algse kloostriarhitektuuriga, õuest arheoloogilistel kaevamistel saadud leidude valiku ja muuseumikogudest pärinevate, XV—XVII sajandi Tallinna raidkunstistrite tööde näitusega. Viimane on ruumipuuduse tõttu poolik. Suur osa väärtuslikest raidkunstiteostest on varjatud avalikkuse eest — kas laos tihedalt koos või õues lageda taeva all ilma tujude meelevalds. Linnamuuseumil oli konkreetne võimalus Tallinna raidkunstipärandi näituse laiendamiseks kloostridatiiva keldrites, ent need ruumid anti arusaamatul kombel hiljuti Arhitektuuri Planeerimise Peavalitsuse ja Tallinna Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspeksioonile. Teatavasti kuuluvad aga teiste keskaegsetes hoonetes asuvate muuseumide juurde (Pikk t. 17, Vene t. 17, Lai t. 29 jm.) ka keldrid ja põõningud. Liati on juba kloostridatiibi muuseumi kasutuses ja ekspositsioon paikneb keldripealseteski ruumides. Kuidas saab seda siiski loogiliselt põhjenda-

KUS TUTVUSTATAKSE TALLINNA AJALUGU?

da, et just muuseumihoone keldrid eraldatakse vastuvõturuumideks, samal ajal kui kasutamata keldrid leidub vanalinnas küll? On enesestmõistetav, et ei või lõhkuda ehitismälestise tervikkusest ja et dominiiklaste kloostriruumid peaksid minema järkjärgult muuseumi valdusse. Just niisuguse ansambli taastamise eesmärgil ennistati aastail 1954—1968 kloostriarhitektuuri, kulutati energiat, raha ja head tahet, et anda vanalinnale juurde haruldane, nüüd juba populaarseks saanud ehitismälestis.

Eriti halb olukord on praegu kloostrimuuseumi sissekäiguga, mida külastajad peavad otsima tagahoovist, pimedast ja räpasest koridorist. Sellega seostub teenindava personali küsimus. Et neli kuud tuleb töötada kütmata ruumides, müüride vahel, ilma ühegi

võimaluseta end vahepeal soojendada, on raskusi ühtlasi inimeste leidmisega nendele ametikohtadele.

Linnamuuseumil ei ole ruumipuuduse tõttu võimalik tutvustada meie auväärse eaga linna varasemate sajandite ajalugu. Näiteks on linna tagamaalt, Proosa kivikalmest saadud rahvusvahelist tähelepanu äratanud arheoloogilised leiud hoidlates varjul. Kui kauaks veel? Samuti puudub võimalus välja panna meie linna ehituskunsti mitmesuguseid saavutusi, sepiskunsti, kahelkunnsti j.m. Peale kõnealuse ekspositsioonipinna puudumise ei ole piisavalt ka fondiruumi. Nii puuduvad igasugused võimalused ajaloolise mööbli kogumiseks, mistõttu see läheb ajapikku ainult eraisikute valdusse või hävib teadmatuses.

Suure osa mainitud eba-

kohtadest aitaks kõrvaldada kloostrid XIV saj. pärineva viljaaida (Vene tänav 14) muuseumile üleandmine. See lahendaks kloostrimuuseumi sissekäigu ja administratiivruumi probleemi, annaks võimaluse avada arheoloogia ja ehituskunsti ajaloo ekspositsiooni ning kataks osalt hoidlate puudumise. Viljaait, mis kuulub Eesti NSV Kinokomitee Tallinna Kinomehaanika Eksperimentaaltehasale, vabanevat kuuldavasti mõne aasta pärast, sest sellele asutusele on alustatud uute, ajakohaste ruumide projekteerimist.

Viljaaida ühendamine kloostrimuuseumiga võimaldaks ühenduse ka loodetavasti peatselt vabaneva Püha Katarina kiriku läänepoolega, kus paikneb eespool nimetatud tehase ladu. Kloostrikiriku XIII sajandi teisest poolest pärinev müüristik, allkiriku võlvitud lõunaköök, samuti erakordse sümbolikaaga gooti raidportaalid läänemüüris ei ole ainulaadsed mitte üksnes Baltikumis, vaid kogu Nõukogude Liidus. Nende säilimine on aga pidevas ohus kiriku lääneosa ja selle ümbruse sobimatu kasutamise tõttu. Seesama kehtib kloostrikiriku elamuid täisehitatud idaosaga lõunaseinale müüritud hauakivide kohta. Viimaseid on

vajaliku emotsionaalse laengu dokumentidest, fotodest, isiklikest esemetest koosneva ekspositsiooni vaatamiseks ja sellesse süvenemiseks. Alles pärast põhjalikku ettevalmistust sai külastaja loa astuda allkorrusel asuvasse Frunze sünnimaja, selle lihtsatesse, madalatesse tubadesse. Nende intiimsuse ja koduse kaudu muutus väga lähedaseks see kaunis naeratus, mis M. Frunze fotodelt nii veetlevana oli mälu sööbinud. Kogu muuseum oli kavandatud suurejooneliselt, nüüdisaegselt, mis aga peamine, perspektiivitundega.

ICOM-i esindajad pidasid oma istungjärgu maha aga Kirgiisi NSV Kunstimuuseumis, selle 1974. a. valminud uues, avaras, hoones, kus häireteta töötasid kliimaatorid, kus külastaja võis kuulata loengut avaras, 209-kohalises lektuuriumis, jalutada suurejooneliselt kavandatud fuajees ja puhata meeldivas kohvikus. Muuseumis on üle 4000 m² eksponeerimispinda, ligemale 2000 m² hoidlate oma ja seda kõike peaaegu 9000 eksponaadi jaoks. Et meie vennasrahva saavutusi ja hoolitsust oma kunsti eest eesti lugejale konkreetsemaks teha, märkigem: Eesti NSV Riikliku Kunstimuuseumi ligemale 29 000 eksponaadi tarvis on väljapanemispinda 300 m² ja hoidlates umbes sama palju. Jah, ega me asjata vääri au olla NSV Liidu kõige väiksema eksponeerimispiinna kujutava kunsti muuseum, nagu näitab NSV Liidu Kultuuriministeeriumi statistika.

Kirgiisi NSV Kunstimuuseum on suhteliselt noor (asutatud 1935. a.) kuid oma kogude komplekteerimise kvaliteedilt huvipakkuv. Ekspositsioonis võis näha 1920.—1930. aastate nõukogude kunsti klassikute esmajärgulisi töid mõnes osas isegi valitumalt kui Tretjakovi galeriis. Hea mulje saamisele aitas kaasa muidugi moodne, lahe kujundus. Enamik ekspositsioonist oli pühendatud kirgiisi rahvuslikule maalikoolile alates selle algusest, 1920. aastast kuni tänapäevani välja. Muide, viimane osa jättis oma tõsiduses, otsingute sisemises tööluses nii sümpaatse mulje, et tahaksin sellest valikut näidata Tallinna kunstipublikutele.

Ainulaadne on Kirgiisia kunstimuuseum muidugi ka oma rahvakunsti rikkuselt. See on eksponeeritud vanas hoones, mis jäi muuseumi käsutusse oma mitmesaja ruutmeetriga ka pärast uue maja valmimist. Oli lausa rõõm kogeda, et meie vennasvabariik suhtub oma kunstipärandisse suure lugupidamisega ja kavandab tema tuleviku perspektiivitundega.

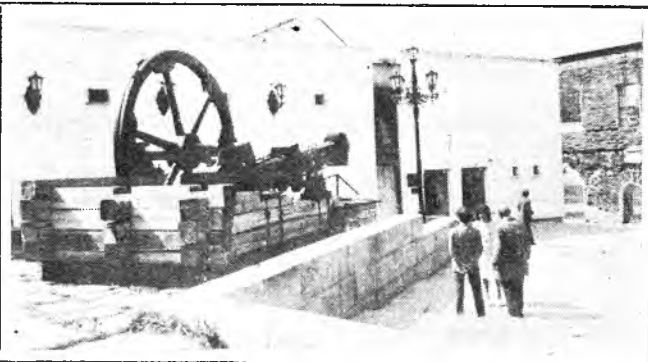
Istungjärg arutas ka ICOM-i Nõukogude komitee tulevikuplaane, mille olulisemate üritustena on ette nähtud korraldada 1982. a. Nõukogude Liidu ülemaailmne koduloomuuseumi puudutav nõupidamine ja 1985. a. kutsuda kokku tarbekunstimuuseumide ülemaailmne esindus. Kas mitte väljasõidustungiga Eestisse, küsiti minult ürituse planeerimise eesmärgil. Kuigi ma

ei pea end pädevaks sellele küsimusele vastama, veel vähem otsustama, julgen siiski arvata, et nii autoriteetsele foorumile ei ole meie ilma garderoobita, ühegi töö- ja fondiruumita tarbekunstimuuseum näitamisväärne, ehkki ekspositsioon peaks tulema huvipakkuv ja kaunis. Ei tohi unustada, et kokku ei sõida mitte tavalised vaatajad, vaid muuseumide spetsialistid, kes on eel-

Eduard Viiralt. «Lamav akt maastiku taustal». 1934. a. See on ainult üks kiid meie kunsti suurmeistri loomingust. Kahjuks ei ole meil kellelgi praegu muuseumiruumide nappuse tõttu võimalik imetleda ei sadu ega ka kümneid teisi E. Viiralti šedöövreid. Kõik need on peidetud hoidlatesse. Mille taha on jäänud pidama Viiralti muuseumi rajamine!

kõige huvitatud tööst, mis mahub ekspositsiooni taha. Nad tahavad näha säilitamis- ja hoiurežiimi, tutvuda fondide sisseseade ja restaureerimistöökoode olukorraga, saada ülevaadet muuseumi teadusväljaannetest ja kogumispriintsiipidest ning alles siis jõuavad nad väljapanekust tuleneva esteetilise

Sverdlovski arhitektuurimuuseum. Pikk siseöuele.

elamuse juurde. Et meie tarbekunstimuuseum hakkas funktsioneerima oma esimeses, kõige elementaarsemas järjus, oleks vaja vabastada vähem ku-200 m² pinda ekspositsiooniruumidega külgnevast majast ning kiire korraldada valmis teha umbes 100 000 rubla maksumusega juurdeehitis. Nii ühe kui ka teise kohta on olemas kogu projektdokumentatsioon ning ometi pole näha, et see teoks saaks.

Ja Eesti ei ole muuseumide maa ehkki etnograafiamuuseum sai tänavu 70. kunstimuuseum aga saab sel sügisel 60-aastaseks. Kummagi puhul ei ole uue hoonde ehitamine sunnib meid mõeldudki. Aga kus on Eesti uued suurepärased raamatukogud, kontseptsioonid? Nende puudumine sunnib meid otsima kõrvõimalikke väljapääse. Niguliste kirikut tahetakse rakendada nii vana kunsti muuseumina kui ka oreli- ja sümfoniilise muusika suurvormide esitamise saalina, mis peab sel juhul vastu võtma korraga mitusada külastajat. Kuidas võimsa oreli või suure orkestri ja koori tekitatud helilainetus või rahva kogunemise tingitud õhuniiskuse järsk tõus hakkavad mõjuma vanade kunstiteoste värvikihile, selle tõsise probleemi üle me oma hädas ei taha praegu mõeldagi. Teadlaste-restaureerite konkreetseid uurimistulemusi ei ole veel avaldatud, et see on muuseumis väga oluline ja väärtuslik küsimus. Muide, terve rida maailma muuseum on muutunud väga ettevaatlikuks kontsertide korraldamise suhtes näitusesaalides. Oeldu ei tulene mitte vastumeesusest muusika suhtes, vaid murest Niguliste kiriku ekspositsioonis esitatavate, maailmaklassi kuuluvate XIV—XV sajandi teoste pärast. Üks on selge: niisuguste teoste nagu Herman Rode altar ja Bernt Notke «Summatants» rahalise väärtuse mahuks mitu uut muuseumihoonet ja maailm küsib meilt nii täna kui ka homme ja viiesaja aasta pärast nende saatu kohta aru. Seega puudutab ülestõstatud probleem tegelikult rahvuskultuuri tuleviku. Ja see on üldkõnnetes ka küsimuste kogum, millega ICOM-i Nõukogude komitee, NSV Liidu muuseumide esindusfoorum, on aastate jooksul tegelnud ja mis moodustavad tema tegevussisu ka tulevikus.

KUNSTIUDISEID

Moskva. NSV Liidu Kunstide Akadeemia otsustas hakata igal aastal väljastama parimate taieste ja kunstiteaduslike tööde ning kunstikriitiliste artiklite eest kolm kuld- ja seitse hõbemedalit ning kümme diplomit. Oigus preemiate kandidaate esitada on partei-, riiklikel ja ühiskondlikel organisatsioonidel, sealhulgas liidu- ja autonoomsete vabariikide kultuuriministeeriumidel, loominguilistel liitudel kunstimuuseumidel ja õppeasutustel kunsti- ja kultuuriajalehtede (ajakirjade) toimetuskolleegiumidel.

Porto-Novo. Benini Rahvavabariigi valitsus otsustas assigneerida 6 miljonit dollarit Rahvusliku Etnograafiamuuseumi uue hoonde rajamiseks; muuseumihoone projekti peab selgitama rahvusvaheline arhitektuurikonkurss. Benini Rahvuslik Etnograafiamuuseum on üks rikkalikumate kogudega muuseum nn. mustas Aafrikas.

Maikopis, 127 000 elanikuga Adõgee autonoomse oblasti keskuses, avati septembri lõpul kunstimuuseum. Esindusliku muuseumihoone, milles on üldpinda 2200 m² ja ekspositsioonipinda 800 m², on kavandanud Moskva arhitekt Aleksandr Dandurjan. Värske muuseum hakkab hoidma ja eksponeerima seni Maikopi koduloomuuseumis säilitatud taieid ning organiseerima kunstiharidustööd oblastis.

Brüsselis leidis aset näitus, mis eksponentide arvates pidi andma märku uue kunstisuuna, ornamentaalsuse («patterning») sünnist. Uue kunstisuuna nimetus tuleb sellest, et ornamentaalsed tööd on ehitatud üles vaiba põhimõttel. Olgu pildi süüze või motiiv ükskõik milline, kõik on allutatud värviliste konardatud rütmile. Nagu Pariisi ajalehe «Figaro» kriitik J. Touchard on öelnud, «täidab ornamentaalsus kujutava ja tarbekunsti vahel tekkinud tühikut ning mõjub järgmise aastakümne kunstielu niisama tugevalt nagu popkunst kuuekümnendail aastail». Ornamentalistid ise väidavad, et nad lähtuvad Matisse'i kunstist ja tema põhimõtetest: «Maailmas on muret ja viletsust liialt palju, et seda veel kunstis juurde toota. Hea kunst peab mõjuma inimesele sama lõõgastavalt nagu mugav tugitool. Kes maalikunstilt enam ootab, petab iseennast.» Erinevalt Matisse'ist aga ei arva ornamentalistid, et tolle kunsti lõõgastuse peaks ainult pintsliga lõuendile kandma: osa ornamentaalsed maalib küll ise, teine osa aga kleebib lõuendile värvilisi riidetükke või paberit. Juba on ilmunud ka produtsent, kes ornamentaalsi toetab ja reklaamib: H. Solomon New Yorgist on kuulutanud oma galerii ornamentaalsi tugipunktiks ja lubanud 1980. a. organiseerida mitu suurt näitust Ameerikas ja Lääne-Euroopas.

Leningrad. Ermitaažis on külasnäitus Prantsusmaalt. Väljapanek «Prantsuse maalikunst 1909—1939» koosneb kolmekümnest G. Pompidou nim. rahvusliku kunsti ja kultuurikeskuse maalikogus säilitatavast taieest. Esindatud on Matisse'i, Picasso, Modigliani, Bonnard'i, Léger' jt. nimekate kunstnike looming. Kõik taiesed on Nõukogude Liidu seni eksponeerimata.

Roomas Villa Medici saalides leidis aset ulatuslik näitus Henri Matisse'i loomingust. Eksponeeriti maale, joonistusi, skulptuure, vaibakartonge. Ka justades väljapanekut, kirjutas ajalehe «l'Unità» kunstikriitik V. Zavattini «Tänapäeval, millal klassitsismi ägenemisega on kaasnenud veel suured kõiki inimesi ähvardavad ohud, nagu tuumasõjavõimalus, ökoloogia- ja energiakriis, tehnilise tsivilisatsiooni pead pööritava arengu ees seisvad küsimused, annab Matisse'i kunst meile jõudu ja lootust. Niikaua kui me oleme suutelised looma sellist kunsti, on meil jõudu vastu panna inimkonda ähvardavatele ohtudele.»

korduvalt määratud ja vigastatud. Ei ole kahtlust, et ka kiriku idaosa kuulub kaugemas perspektiivis kloostrimuuseumi tervikpilti koos kirikust lõunas asetseva, XVII sajandi hoonest palistatud hooviga. Viimane on põneva-maid hoove kogu Tallinnas. Kõik loetletu kuulub ennistamisele konserveerimise põhimõttel nagu paar sajandit noorem Põhja kloostrikompleks.

Dominiiklaste kloostrilise ajaloolise ja romantilise külgetõmbejõu õige kasutamine tänapäeva huvides ja teaduslikul tasemel eeldab, et kloostrikompleks arendatakse järkjärgult terviku suunas, nagu see toimus aastail 1954—1968. Kloostrist saaks suurejooneline varemepark mitmesuguste Tallinna tutvustavate eksponaatidega. Suvisel hooajal aga jätkuksid kloostris tõsise muusika kontserdid juba kauniks traditsiooniks saanuna. Lisaks kontsertidele pakutaks vahetevahel ka teatriklassikat ja pantomiimi.

Dominiiklaste kloostrile on olnud mitu pretendent. Selle üleandmine teatritele või mis tahes teistele asutustele viiks paratamatult ümberehituste käigus unikaalse, Baltikumis ainulaadse arhitektuurisambli moonutusteni.

Vaade Dominiiklaste kloostrisse.

Linnamuuseumi arengu teine põhiprobleem seisneb Vene tänav 19 asuva hooviga kõrvalmaja üleandmises muuseumile. Tallinna Linna Täitevkomitee otsuse nr. 70 10. märtsist 1961 muuseumi ülevõtmisest Vene tänav 17 hoonesse lisana paluti Eesti NSV Ministrite Nõukogu kohustada Eesti NSV Tervishoiu- ja sotsiaalministeeriumi välja ehitama laohoonete teine. järjekord Matrossovi ja Seebi tänava nurgal, vabastama 1962. aasta jooksul hooned Vene tänav 19 ja üle andma Tallinna RSN Täitevkomiteele, et luua Linnamuuseumile normaalsed tööolud. See lahendus lubaks äärmiselt kiiresti eriti tänapäeva ja korraldada rahuldavaid näitusi. Aastad on möödunud, kuid Vene tänav 19 on endiselt Eesti NSV Tervishoiu- ja sotsiaalministeeriumi valduses. Apteekide Peavalitsuse ladude asemel on seal käsitönduslikul tasemel prillide valmistamise ettevõtte.

Teatavasti on Linnamuuseum linna visiitkaart. Tallinna ligi tuhandeaastast ajalugu ja tänapäeva eluolu on võimalik peegeldada vaid vajalike ruumide olemas olles.

TALLINNA LINNAMUSEUMI TEADUSKOLLEKTIIV

Stseen Euripidese «Kükloobist» Düsseldorf'i teatri esituses.

BITEF ehk ärasetatuna Belgradi internatsionaalne teatrifestival toimus tänavu kolmeteistkümnendat korda. Festivali organiseerija on Belgradi teater «Ateljee 212» linnavõimude materiaalsel toetusel. Ürituse juhid on «Ateljee 212» kunstiline juht Mira Traković ja dramaturg Iovan Cirilov, kes vastavalt oma maitsele ja põhimõtetele valivad ka igakordse repertuaari. BITEF-il on maailma teatripildis üsna kaalukas koht: aastate jooksul on seal esinenud enamik nimekaid teatritruppe, laureaate hulgas on J. Grotowski, O. Krejča, I. Ronconi, P. Schumann, I. Bergman, J. Caikin, A. Mnouchkine, P. Stein, E. Barba, K. Swinarski, R. Planchon, T. Kantor jt. Oluliselt mitte vähem esindusliku nimekirja saaks ka premeerimata jäetud esotsas P. Brookiga. Festivali külalisi ei valita riikliku esindatuse põhimõttel, vaid ainult selle järgi, mis korraldajatele maailma teatripildis huvipakkuvana tundub. NSV Liit on BITEF-il osalenud seitsmel korral, laureaateks on tulnud A. Efros, G. Tovstonogov ja J. Ljubimov.

Hinnangute langetaja on viimastel aastatel olnud kohalikest kriitikuteest moodustatud viielikmeline žürii. Festival on kõigil aastatel kandnud deviisi «Uued teatritendentsid». Arutledes seekordse festivali koondalbumis «aastatuhande lõpu teatri üle», mida pakutud programm oli kutsutud esindama, märgib I. Cirilov, et viiekümne aastat kestnud iseloomustanud hea näitekirjanduse juhitud teatri (Brecht, Sartre, Miller, Beckett, Ionesco) ning kuuekümnendate aastate iseloomuliku «teatri enese juhitud teatri» (milles kirjanduslik tekst oli vaid impulsiks, motiiviks) kõrvale pole seitsmekümne aastatel tuua mingit üldist suundumust osutatav tunnusojoont, sest maailma teatripilt on muutunud äärmiselt mitmekesiseks. Iseloomustades sellise situatsiooni koostatud festivaliprogrammi, kirjutab I. Cirilov: «BITEF 13 ei suuda anda praeguse olukorra täielikku pilti, kuid ta saab tuua näiteid mõningatest suundadest, mis võivad ühel päeval kujuneda iseloomulikeks praegusele teatrile. Kas «aastatuhande lõpp» on Amsterdami Werk-teatri julm, peaaegu teaduslik realism või klassikalise realismi teadlik taaselustamine «Vanemuises», Ivan Vazovi nimelise Sofia Teatri poeetiline realism või Carmelo Bene (Itaalia) pompoosne sarkasm, New Yorgi Squat-teatri anarhistlik mäss või Pina Bauschi totaalne teater, klassika irooniline tänapäevastamine Roberto Ciulli (Düsseldorf, SFV) poolt või ajalooliste töikade teatraliseering Ljubia Ristići moodi (Zagreb)? Raske on öelda, millised neist nii erinevatest teatraalsetest ettevõtmisest muutuvad iseloomulikuks meie ajale. Kõik

need on aga koondatud 1979. a. BITEF-ile, otsimaks vastust tõstatatud küsimusele.» Allakirjutatud õnnestus vaadata kümnet festivalil osalenud kolmeteistkümnest teatritrupist. Nägemata jäid Roomas töötava Carmelo Bene kompanii loodud «Othello», Lääne-Saksamaal Bohumi teatris Pina Bauschi lavastatud Macbethi-aineline «Ta võtab tal käest kinni ja viib lossi ning teised järgnevad» ja Viini Burgteatri etendus J. W. Goethe «Iphigeneia Taurises». Allpool jagaksingi vaatamuljeid Belgradis nähtu üle. Kõigepealt kolmest preemia pälvinud etendusest.

EURIPIDES. «KÜKLOOP».

Düsseldorf'i teater (SFV).
Režissöör Roberto Ciulli.

Euripidese saatürdraama põhineb Homerosel «Odüsseia» IX laulul, milles kojupöörduv Odysseus teeb sunnitud peatuse kükloop Polyphemose valitseval saarel, joodab kükloobi purju, pimestab ta ning vabastab kükloobi käes vangidena vaevunud Sileeni ja saatürid. Nii Homeros kui Euripides ülistavad kavalalt tegutsenud Odysseust ning põlastavad vastikut inimsööjat kükloopi. R. Ciulli on kogu loole vaadanud teisest vinklist, talitades tegelikult peaaegu samal põhimõttel nagu J. Tooming «Kolme musketäri» lavale seades. Kükloobi osas tegutseb tal naisnäitleja, seega mõjub koletis pigem ühesilmselt meeldivana, kes on oma saarel kehtestanud orjuse. Odysseus on aga juba vaimuse ja riietusega tehtud fašistlikuks kõrlõikajaks, kes kavaluse ja vägivallega joodab purju saare elanikud (selleks veetakse saali üsna jäme veinivoolik) ja lõpuks ka vaese kükloobi enda. Mehed muutuvad ilasteks joodikuteks, ning hakkavad publikut äärmise jõhkruks ründama. Kükloop ajab algul samuti taga publiku hulgas olevaid isaseid, lõpuks muutub täiesti abituks, mangub vaid veini ja laseb Odysseusel oma ainsa silma välja põletada. Etenduse lõpul jääb keset saali lebama ja oigama pikkade valgete juustega verine naine, Odysseus aga lahkub alkohoolikutest jõugu saatel.

Etendus, mida mängiti spordisaali püstitatud telgis, algas omapärase pooltunnise proloogiga fuajees, kus me võisime juua kükloobi verest veini, visata noolega märki tema silma, saades tabamise eest preemiaks kükloobikujutisega särri, või lasta ennast fotografeerida inimsuuruse kükloobimaski kõrval. See algul arusaamatu proloog omandas nähtu järgselt selge tähenduse: orjastatud kükloop on muudetud tulusaks kommertsartiklaks, millel parasiteerides võib edukalt äritseada. Lavastus oli suunitlusest kolonialismi- ja fašismivastane, kavalehtel illustreerisid foto ja gravüürid, kus kujutatakse pärismaalaste röövimist ja purjujootmist eurooplastest vallutajate poolt.

BITEF

JA «VANEMUINE»

JAAK ALLIK

Need pildid olid lausa misanstseenideni jäädvustatud ka etenduses. Tegijate sooviks oli anda hoiatus, et meie mõneski aspektis mittemeeldiva patriarhaalse kultuuri väljajuurimine ja vägivaldne muutmine võivad lõppeda hoopiski hullumaga — tavalise fašismi võidulepääsuga. Sisulise etteheitega kolmas arvamus, et inimesi sööva türanni näol pole küll leitud kõige paremat esindajat patriarhaalse kultuurilaadi kaitsmiseks. Lisaideena võis etenduses näha ka üsna teadlikku mõnitamist publiku üle, kes algul tungleb veini pärast ja tallab üksteist, et kükloobi näkku märki visata. Seejärel trügivad vaatajad lammaste valjuhääle määgimise saatel kitsukese ukse kaudu saali ning lasevad purjus jõhkardel enda kallal teha üsna siivutuid tegusid, olles meelitatud võimalusest «näitemängus osaleda».

R. Ciulli lavastus mõjus selge idee, leidliku vormi ja näitlejate (eriti Odysseust kehastanud Fritz Schediwy) hea mänguga. «Kükloop» pälvis ühe kolmest preemiast, R. Ciullile anti ka ajalehe «Politika» eriauhind parima režii eest.

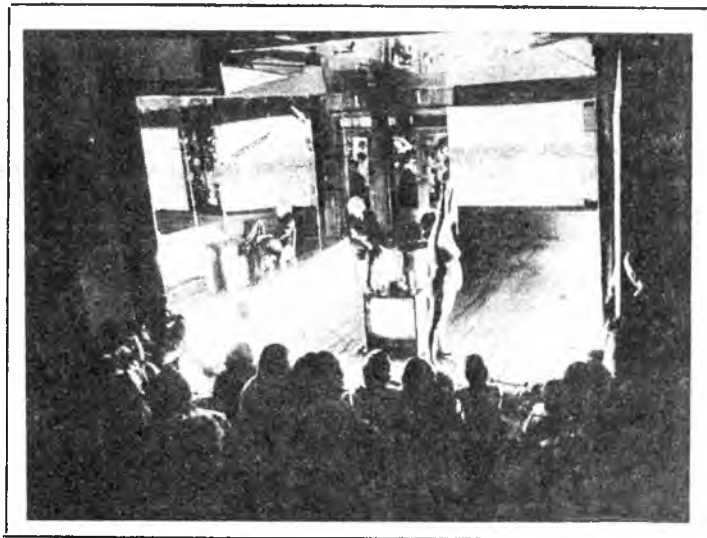
«ANDY WARHOLI VIIMANE ARMASTUS».

Squat-teater. New York.
Kollektiivne režii.

Squat-teater kujutab endast 1969. a. Kassakateatri nime all Budapestis asutatud ungarlastest teatritruppi, kes 1976. a. siirdus Prantsusmaale, on osalenud viimastel aastatel mitmel teatrifestivalil (Nancy, Persepolis, Baltimore) ja alates 1978. a. töötab New Yorgis. Nende etendus oli seekordsel BITEF-il kahtlemata kõige sensatsioonilisem: esineti ühes remontiminevas kaupluses, publikut mahtus mängusaali saja ümber. Vaatemängust said osa moodakäijad, moodasõitjad tänavalt ja naabermaajade elanikud. Asjatundjad hindasid nähtut kui poliitilise ja kunstilise anarhismi positsioonidelt loodud organiseeritud ja struktureeritud happening'i. Etenduses olid kokku juhitud Lääne-

Stseen Amsterdami Werk-teatri lavastusest.

Stseen «Andy Warholi viimasest armastusest» New Yorgi Squat-teatris.

Saksamaa anarhistlik terrorist Ulrike Meinhof ja Ameerika popkunstnik, fotograaf ja filmimeister Andy Warhol. Taotluseks oli seostada ekstremism poliitikas ja ekstremism kunstis, lõppplahendusena tapab Meinhof intergalaktilise revolutsioonikomitee nimel Warholi. Lavastuse põhielementideks polnud ei tekst ega näitlejatööd, vaid plahvatused, elav tuli, umbes veerandtunnine kitsasfilm mööda New Yorgi ratsutavast näitlejast Andy Warholi osas ja telekamera, mis rändas tänaval kauplusevitriinidest sisseuudistava rahvahulga seas, tuues inimeste näod ja reaageeringud publiku ees asuval suurele telekraanile. Etenduse naelaks kujunes paksu naisekeha demonstreerimine publikule ning väljas tunglevale inimehulga, kusjuures samal ajal süüdati naabermaja kelder ning saabus tuletõrje, mis aga rahva tähelepanu kaupluses pakutavalt vaatepildilt sugugi kõrvale ei tõmanud. Ometi puudus toimuv erutav kunstiline mõju, puudusid ka sisulised väärtused, sest ekstremismi teema analüüsi polnud eesmärgiks seadudki. Nõnda arvasid kõik, kellega õnnestus nähtu üle mõtteid vahetada, teiste seas teatritegelased Ameerika Ühendriikidest. Arutelul kuulutasid etenduse autorid Andy Warholi meie ajast viimaseks suureks isiksuseks ja võrdlesid teda marssal Titoga, ent kahjuks ei paistnud see suhtumine etendusest endast kuidagi välja. Mõistetavam oli mõtteavaldus, mis tunnistas etenduse ungarlaste love story'ks nende uue kodulinna New Yorgiga. Ja kuigi Lääne-Saksa ajakirja «Theater Heute» 31 kriitikut on seadnud etenduse möödunud aasta huvitavamate teatrisündmuste hulka, jääb allakirjutanu arvamusel, et niisuguse lavateose auhindamine BITEF-il näitab žürii vähest nõudlikkust nii maailmateatris toimuva kui ka omaenda kunstimõistmise suhtes. Sündmus (happening) oli see lavastus kindlasti, kahtlemata ka organiseeritud ja struktureeritud «sündmus», kuid tundub, et leidlikkust ja fantaasiat selletasemeliste happening'ide loomiseks jätkuks vahel igal keskmisel teatrilavastajal.

«SELLEGA TULEB LEPPIDA». «SURMALE MÄÄRATUD».

HET Werk-teater. Amsterdam.
Kollektiivne režii.

Werk-teater kujutab endast 1970. a. loodud truppi, kes põhimõtteliselt ei tunnista ega vaja režissööri ja dramaturgi. Tekste loovad proovide ajal näitlejad ise, lavastus sünnib improvisatsiooniliselt. Mängitakse äratuntavaid, tõsielulisi situatsioone selge taotlusega «täpselt nii nagu elus». Teater ei vaja ka dekoratsioone, kostüümi ega grimmi. Iga lavastuse aluseks on mingi seigake meid ümbritsevast tänapäevast, mille

võib paari lausega ette anda või ümber jutustada nagu teatrikooli etüüdi. Festivalil näidatud kahe etenduse tegevus arenes haiglas, üks neist käsitles surmale määratud haigete omavahelisi suhteid, teine haigete vahetunde arstide, õdede ja põetajatega. Suurima elutruuduse saavutamiseks oli mängukohaks valitud meditsiiniteaduskonna avar ringauditoorium (lausa haiglasse ju publikut viia ei saanud). Etüüdlilik situatsioonid mängiti tund ja veerand kestnud etendusteks, mida vaadates ei hakanud igav eluliste nüansside loomutruu esituse tõttu. Tegevuse jooksul kehastas iga näitleja mitut lavakuju, kusjuures karakterse loomine paistis küll olevat trupi ja kasutatud mängumaneeri kõige nõrgem koht. Lisaks haiglalugudele on repertuaaris ka juhtumeid kaupluses, hullumajas jm. Werk-teater tundub olevat oma laadis üsna täiuslik ja huvitav nähtus, mis ei pretendeerigi mastaaapsele ja kauaks meeldejäetavale teatrielamusele. Tehtava originaalsust ja head taset tunnustas auhinna- ja ka festivaližürii.

«JULM AED».

Kompanii «Ballet Rambert». London. Lavastus ja koreograafia: Christopher Bruce ja Lindsay Kemp.

Inglise nüüdisaegne ballett esitas kompositsiooni Federico Garcia Lorca elust ja loomingust, osadeks «Hispaania», «Ameerika» ja «Hispaania, 19. august 1936». Muusikaks kasutati mitme autori helitööd. Kriitika kiitis esinejate tehnilist täiuslikkust, kuid tervikuna mõjus pakutu siiski igava ja külmana. Ülo Vilimaa samalaadsed katsetused on minu arvates olnud igatahes hoopis sisenud jõulisemad. Huvitav, et just seda sõnadeta etendust saatis kõige suurem publikumenu.

J. RADIČKOV. «KATSE LENNATA».

I. Vazovi nim. Sofia Akadeemilise Rahvusteater. Režissöör Milan Kiselov.

Lavastust näidati festivalil enne meie saabumist, muljed pärinevad esitenduselst Sofias 1979. a. aprillis.

Teksti küll sõna-sõnalt mõistmata, tundus, et tegemist on J. Radičkovile omases poeetilises mõistujutuvormis kirjutatud huvitava ja dramaturgiliselt tugeva teosega. Lugu areneb sõja lõpuajal ühes bulgaaria külakeses, mille kohale ilmub sakslaste õhupall. Saanud võitu esialgselt soovist pall ribadeks lõigata, et selle riidest siidsärke õmmelda, tõusevad talupojad pallil lendu ning viibivadki suurema osa etendusest lausa õhus (keerulise tehnilise lahenduse on teostanud Moskva kunstnik D. Krõmov).

(Järgneb)

Stseen «Roheliste sõrmedega poisi» lavastusest.

UUSLAVASTUSED NUKUTEATRIS

Eesti NSV Riiklik Nukuteater alustab järjekordset hooaega kahe esietendusega. Esimene jõuab publiku ette juba homme, 13. oktoobril ja see on prantsuse kirjaniku Maurice Druoni raamatu «Tiston, roheliste sõrmedega poiss» järgi loodud nukulavastus. Nii raamat ise kui ka nukuvorm on filosoofilise alltekstiga jutustus eripärasest poisist, kes armastab ilu ja sellesama ilu kaudu püüab maailma paremaks muuta. Maurice Druon, kes on üpris suure kaaluga kirjanik (Prantsuse Akadeemia liige, Concourt'i preemia laureaat), ütleb ise, et see on muinasjutt lastele täiskasvanutest ja täiskasvanutele lastest. Sellest lähtudes arvame, et siit leiavad mõndagi edasimõtlemiseks koos meie väikeste teatrikülastajatega nende isad ja emadki.

Loo roheliste sõrmedega poisist on lavastanud külalise-na Jaan Urvet, kelle tööd-tegemised nukurahvateatris «Käpik» on leidnud üleliidulist ja rahvusvahelist tunnustust. Nukud ja dekoratsioonid on loodud Jaak Vausi kavandite järgi.

Nädal aega hiljem näeb rambivalgust juba järgmine uuslavastus, vana, aga igavesi noor muinasjutt Tuhkatriinust. Lugu ise ei vaja kommentaare, sest selle vastu pole raugenud huvi siiani. Meiegi teatris on lavastatud «Tuhkatriinut» varem. See-kordset variandi autor on Leelo Tungla, lavastaja aga Rein Agur, kes pöördub tagasi traditsioonilise nukuteatri poole, kuid kellel on kahtlemata varuks üllatusi, mis muudavad lavastuse kaasakiskuvaks ja tänapäevaseks.

Nukud ja dekoratsioonid on kavandanud peakunstnik Jaak Vaus.

Hooaja teise poolde mahub jällegi kaks uuslavastust. Eristlik huvi peaks neist pakkuma «Eulenspiegeli seiklused», sest selle loojad algusest lõpuni on meie sõbrad Saksa DV Magdeburgi Linna Nukuteatrist. Magdeburgi nukurahvaga on meil juba ammu aegselt sidemed, kolmel korral oleme käinud esinemas nende kodulin-

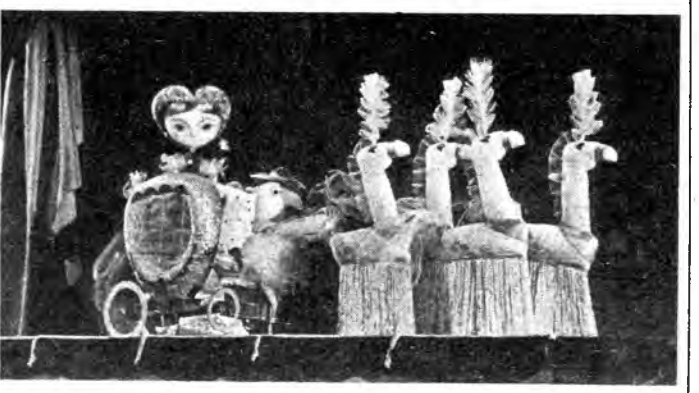
nas («Punamütsike», «Väike Illimar», «Hirvepoiss») ja paar aastat tagasi tõi Rein Agur koos kunstnik Jaak Vausi ja helilooja Hans Hindperega seal lavale M. Undi—R. Aguri «Punamütsikese». Nüüd on siis kord saksa sõprade käes. Eeltoodud on lõpule jõudmas ja jaanuaris algavad proovid. «Eulenspiegeli seiklused» autor on Magdeburgi Nukuteatri direktor ja kunstiline juht Dieter Peust, kes valis meie jaoks välja just need Eulenspiegeli seiklused, mis rahvapärastuse järgi leidnud aset Magdeburgis ja selle ümbruses. Lavastaja on Vesca Fiekova, kunstnik Irmgard Lieske, mõlemad Magdeburgi Nukuteatrist. Eulenspiegeli lustakatele vempudele võivad meie lapsed kaasa elada juba järgmisel teatrikuul.

Hooaja viimane uuslavastus on paika pandud olümpiaregatiile mõeldes. Pärast pikki kaalumisi ja vaidlusi valisime välja Juhan Peegli populaarse pilaloo «Verine John», mis pakub kahtlemata suurepäraseid mänguvõimalusi nukkudele ning sisaldab parasjagu muhedat huumorit ja romantikat. Lavastuses on palju laulu ja tantsu ning mängima kavatseme seda hakata nii linna- kui ka vabaühvajakutel.

«Verise Johni» lavastab meie peanäitejuht Ferdinand Veike, kunstnik on Jaak Vaus.

Ongi algava hooaja kava läbi sirvitud. Ent sellesse teatri-aastasse mahub veel palju teisi sündmusi: Rein Aguri külalislavastused Soomes ja Murmanskis, rahvusvaheline nukufestival Taškendis, Magdeburgi Nukuteatri külalis-etendused Tallinnas ja ülemaailmne UNIMA kongress USA-s. Tulles taas mõttes tagasi koduvabariiki ja lähedaste sündmuste juurde, siis veel üks rõõmustav uudis. Nimelt kirjutavad täna alla kollektiivsele šeflus- ja sõpruslepingule meie teater ja Aruküla kolhoos. Kahtlemata on sellest koostööst tulenevad rõõm ja tulu kahepoolseid.

JUHAN SAAR,
Nukuteatri kirjandusala
juhataja

Stseen «Tuhkatriinu» lavastusest.

ELDOR VALTERILE

TELEGRAMMI

ASEMEL

Näed siis, Eldor, kuidas Naastad kihutavad! Alles Sa nagu alustanuksid teatris, aga 16. oktoobril saab Su kringlisse juba viiskümend künnalt...

Onnesärgis pole Sa sündinud, vaid selle ise oma visa tööga sepistanud. Leivateenistust pidid Rakveres kinomehaanikuna alustama juba 14-aastaselt, pärast ajateenistust olid taas mehaanik, seejärel elektrivõrgus montöör ja autojuht, kuni 1956. aastal avati Rakvere Teatris õpetustudio ja lapsepõlves nähtud Mari Möldre Tootsist tekkinud teatrihuvi kiskus Sind sinna sisse-

astumiskatsetele. Pärast stuudio lõpetamist sai Sinust teatri elektrik, kellel lubati vahetevahel ka mõnd osa mängida. Esimeseks rolliks sai «revolvrina» tehtud kolhoosiesimees «Vesiroosis» ja sellest ajast, kui Sind 1. mail 1960 näitlejateametisse pühitseti, läks edasi niisuguse raginaga, et hoiat. Igal hooajal tegid mitu osa ja mida aeg edasi, seda huvitavamaks need muutusid. Järjekindla, visa eneseületamisega mängisid Sa end teatri esi-näitlejaks ega ajanud sulgi kohevile ka siis, kui Sind teeneliseks kunstnikuks pärjati. Ikka veel pole Sa oma tööga

päriselt rahul ja taevas tänatud, et see niimoodi on, tead ju isegi, mis näitlejast siis saab, kui ta iseenesele kanges-ti meeldima hakkab...

Teatrikülastajatele on aga Sinu rollid oma süvitsimekuga loodava karakteri sisemailma pidi, mida täiendab ere väline joonis, enamasti ikka meeldinud. Kõiki Sinu osi üles lugeda ei jätkuks lihtsalt ruumi, olgu siis nimetatud need, mis aastate takka kõige eredamalt meeles, nagu Jevdokimov «104 leheküljes armastusest», Adomas Brunza, Konsta Pylkkänen, Alberto Stigliano, Thomas Morus, Veršinin, Sandarm «Varastatud õnnes», õpetaja Mirou «Nimetuse tähes», Vil «Tähtsus õõs». Peaosad veel «Elu karussellis», näidendis «Läbisõidul» ja mitmes teises. Üks mu viimase aja eredamaid Sinuga seotud teatrielamusid pärineb komöödiast «Ciao!». Osa polnud Sul teab kui mahukas, aga oh kui vägevasti oskasid Sa end oma monoloogis maksa panna, kui peenelt olid Sa ta välja nikerdanud!

Mida Sulle siis soovida edaspidiseks? Eks ikka samasugust oskust elu avasilmil jälgida, sest on ju elu ise olnud Su põhiline õpetaja, uusi, keerulisi rollipäkkleid lahtipuremiseks, looduse nautimiseks ja jahimehe mehe ning — mis peaaegu — tugevat tervist!

Sinu arvukate sõprade nimel

REET REILJAN

Kineastide Liidu esimene sügisarutelu-neljapäev oli pühendatud mängufilmidebüütidle, milleks osutusid lühitööd «KOLLAINE» (käsikiri ja lavastus — E. Tust, pilt — A. Villu, muusika — T. Elme) ja «SOOLO» (käsikiri P. Vallaku «Lodjavihi surma» ainetel ja lavastus — R. Tammet, pilt — J. Garšnek) ning täispikk «TUULTE PESA» (käsikiri — I. Friedbergas ja G. Kanovičius, lavastus — O. Neuland, pilt — A. Iho, heli — E. Sade). Märkiti, et debüütööd on huvitavad, heal tasemel.

Rohkem kõneldi täispikast «Tuulte pesast». Üldi, et filmi vaatenurk inimeste jälgimiseks pöördelisil ajaloohekkil on ebatraditsiooniline, n-ö. ait üles. Rõhutatati Tõnu Kargu loodud aktivisti kuju värskest (E. Link), selle lahendust peeti kooguni rahvalik-folkloorseks (T. Elmanovitš). Tunnustati tööd nii elukutseliste kui mitteelukutseliste näitlejatega (O. Orav), hinnati filmigrupi taotluste täiemõõdulist (J. Ruus). Arvati ka, et filmi üldistav-filosoofilises plaanis on võlujäämisi; nenditi, et ekraniitöö, mis pürib psühholoogilist draamast enamaks, peaks olema struktuuritapsem.

Juhan Viiding «Külalise» peaosas Surmana.

Vanemad kolleegid K. Kiisk ja L. Laius ütlesid: «Tuulte pesa» elab, tegevustik saavutatakse nii sõna, heli kui ka pildilahenduse abil, tajume loodud ajastut. Mõlemat rõõmustas professionaalne järelekasv.

Märkiti R. Tammeti oskust luua atmosfääri ja suhtuti tunnustavalt E. Tusti materjalivalikuse.

Arutelul osalenud filmigrupi probleemideks olid reklaamiküsimused, meie kinode linastamiskultuur.

NÜÜD MÄNGIGE TEIE...

Selle pealkirjaga ilmusid 12. septembri «Literaturnaja Gazeta» nr. 37 J. Smelkovi poleemilised märkused lasteatrist. Pealkiri on võetud «Vanemuise» «Üllikese» lavastusest: «Üllikese» etenduse lõppedes kutsuti teatavasti saalis istuvaid lapsi lavale mängima. Artikli autor toob selle näite kui huvitava ning lapsi aktiveeriva, kui lasteteatri kiiduväärse eksperimendi näitlejate ja vaatajate kontakti saavutamisel.

Analüüsides noorsooteatrite olukorda üldiloolises ulatuses, märgib autor tänapäevase dramaturgia vähesust või puudumist nii 10—13-aastaste kui ka keskkooli vanemate klasside õpilaste jaoks. Ta täheldab kireva, üleüllastatud noorteetenduse muutumise tendentsi vähemoluslikulise, üldistatuma laadi poole. Vastava näitena tuuakse A. Kitzbergi «Libahundi» lavastus Kaasani Noorsooteatris, mis noorteteatri jaoks ootamatult ränges kujunduses hülgab oluslikulise, tuues seega teravalt välja näidendi poeetilise struktuuri.

Artiklis kirjeldatakse A. Upitši teose «Noormehed Suciema külast» lavastust, mille Riia

Noorsooteatris on teinud U. Püctis. Etendust mängitakse talvisel ajal teatri õuel, selles «mängivad kaasa» tõeline hobune ning muud koduloomad, lavastuse jaoks on kohale toodud tõeline ait jne. Lavastuse lõppedes loobivad näitlejad vaatajaid lumepallidega. U. Püctis seletab sellise lavastuse eesmärgi kui vajadust luua väikesele vaatajale esmakohalisest teatriga tugev emotsionaalne mulje, kui milleski ebatavalisest, meelde jäävast.

Eeskujuvääriva näitena tänase noorteteatris tuuakse ära ka J. Rainise «Kuld ratsu» ebastereotüüpne lavastus Riia Noorsooteatris.

Peaaegu kõikides Nõukogude Liidu noorsooteatrites mängitakse V. Agranovski näidendit «Peatage Malahhovi!», millega paljud on saavutanud ka huvitavaid resultate.

Noorsooteatrite repertuaari üks kõige tõsisemaid puudujääke on J. Smelkovi arvates igav õpetlikkus: puudus, millest on näiteks aga vabad A. Aljonsini targa ja teravmeelse näidendid.

Kuivõrd aga puuduvad noorukitele nende endi elu peegeldavad head näidendid, peab artikli autor positiivseks tendentsiks Gogoli, Tšehhovi, Brechti, Shakespeare'i nimede ilmumist noorsooteatrite afišidele.

Üheks hooaja tugevaimaks muljeks peab J. Smelkov László Gyurkó «Elektra, mu arm» lavastust (J. Kopólov) Orlovi Noor-

sooteatris: traagilise süžee esitavad noored näitlejad elamuslikult ja täpselt, huvitav režissöörendus täitub näitlejavaimusega, kusjuures puudub kõle abstraktsioon — müüt on psühholoogiliselt «üllastatud».

Orlovi Noorsooteater mängib ka «Koloniste», A. Makarenko «Pedagoogilise poeemi» instseneeringut. Lavastuses on rõhutatud nüüdisaja noorsoole eriti lähedast sisemise vabaduse, kõikidele elunähtustele silmapilkselt reageerimise probleemi.

Kokkuvõttel leiab autor, et meie tänane laste- ja noorteteater areneb, liigub, sest areneb ka tema vaataja.

KORDUSLINASTUSI

Oleiliduline filmilevi otsustas publiku soovidele vastu tulla ja tirazeerida populaarseid filmid uuesti ekraanidele. Tuleval aastal näeme jälle kinos ekraanil «Esimees» (jaanuaris), «Anna Karenina» (veebruaries), «Väike hooaeg» (märtsis), «Algas» (aprillis), «Punetab lodjapuu» (mais), «Kilp ja mõõk» (juunis), «Ülestõusmine» (juulis), «Aga kui see on armastus?» (augustis), «Vennad Karamzovid» (septembris), «Sõda ja rahu» (oktoobris-novembris), «Sinu kaasaegne» (detsembris), «Karnevalid» (detsembris).

«Toremaid kohtumisi ja leidmisi, rõõmu muusikast!» soovis avakontserdile pääsnuile ja kavalehe omandanuile Eesti NSV Riiklik Filharmoonia. Aitäh!

Hooaeg 1979/80 sai lähetuse 20. septembril. Kontserdi kujundamisel oli palju ootuspärast (hümnid, H. Elleri «Kodumaine viis», külalispianist), kuid kindlasti väärivad kava koostajad eesti heliloomingu osakaalu suurendamise eest tänu. A. Pärdi 3. sümfoonia haakus mingil tähenduslikul kombel «Kodumaise viisiga», ehkki esimese temaatiline materjal ammutab jõudu hoopis sajanditevanusest muusikast. Küllap lihtsus, otsekoheus ja selgus, millega autorid oma mõtteid kuulajatele pakuvad, teevadki nende jälgimise küll kergeks, kuid emotsionaalselt ülikastavaks. Neeme Järvi läks sümfoonia esituses detailse läbitöötamise teed, mis teose polüfoonilise ülesehituse ja läbipaistvuse tõttu oli kahtlemata õigesti valitud. Sirgjooneliselt, nagu ühest helipangast väljaraiutuna kõlas Rahmaninovi 2. klaverikontsert Rudolf Kereri ja N. Järvi monoliitses koostöös. Siin oli rohkem üldistavat haaret ja endaga kaasaviivat sugestiivsust.

Lõpupunktiiks pandi A. Kapi igihaljas, kuid ikka kuulamis- ja küllap ka esitusvaimustust sünnitav kantaat «Päikesele» (Eesti TV ja Raadio segakoor, solist H. Krumm, orelil A. Tampere).

Aga kavas oli ka Glinka «Valss-fantasia». Esituskollektiiv musitseeris ennast-unustavalt, meenutades tunamullust tundmatute (ja kohati küsitava väärtusega) oopuste võrratut serveeringut G. Roždestvenski ja Moskva konservatooriumi sümfooniaorkestri esituses. Ainult et igal ajal olgu oma koht ja aeg, «Valss-fantasia» ei sobinud minu arvates selle kontserdi kavva.

Eesti NSV rahvakunstniku Kuno Arengu 50. sünnipäeva tähistas 22. septembril kooride kontsert. Laval olid üksikult ja korraga kõik need kollektiivid, kelle käekäik ja edasimineku on juubilar taha: RAM, Tallinna Kammerkoor ja Vabariiklik Koorijuhide Segakoor. Lauldi hästi ja õhinaga, kogu pikka kava juhtas K. Areng innuga, temperament-selt, toimekalt, sundides pilke ja mõtteid keerlema juubilarisiksuse ümber.

Elamuslikult mõjus kammerkoori nelja saajandi voakaalloomingut põgusalt hõlmav kava, mille realiseerimiseks leiti ajastuid ja autoreid paindlikult arvestavaid tõlgitusüansse. RAM-ilt kuuldust tõusis esile T. Lepiku «Kolm Betti Alveri luuletust» (solist A. Sarapu), värskeilt nüüdisaegne ja Alveri luule vaimust julgelt edasiandev tsükkel. Segakoorilt meeldis enam peene fraasikujundusega ja meeleolukalt lauldud G. Ernesaksa «Külm» (J. Liiv).

Tutvus maailma vanima sümfooniaorkestriga, **Bergeni «Harmonien»** 23. septembril kujunes ütlema meeldivaks. Kompaktselt kõlav keelpillirühm ja suurepärase tooniandmisvõimega puhkpillimängijad moodustavad dirigent Karsten Andersenil nappidele žestidele eeskujulikult kuuletuvat ansambli.

Griegi süit «Peer Gynt» oli nende esituses harjumuslikust mitmeti lihtsam, kargem, otsekohesem. Eks tunne me «Äe surma» hulga dramaatilisemana ja «Solveigi laulu» tundeisemana... kuid ometi oli nende näilise hoiuse varjul liigutavaid elamusid.

Sibeliuse Viulikontserdi komplitseeritud partituurist hiilgav üleolek pole muidugi üllatuseks, kuid tõlgitsuslikku peenust, plastilisi nüansse, ideaalset kõlalist tasakaalu ja filigraanset koostööd solisti ja orkestri vahel võib pidada ainulaadseks. Arve Tellefson, kes esmaklassilise viiuldajana on ühtlasi Viini sümfooniaorkestri juht, osutus meie pub-

KONTSERDIPANORAAM

likule huvitavaks avastuseks. Kontserdi teise poolde kuulus C. Nielsen 5. sümfoonia (1922).

Hämmeldust tekitasid vastuolulised andmed külaliste kohta: «Kontserdiafiss» («Noorte Hääl», nr. 220) pakkus solistik K. Andersenil, dirigendiks A. Tellefsonil, 19. septembri «Öhtuleht»

Avakontserdil. Artur Kapi kantaadi «Päikesele» ettekandelt.

valks igaks juhaks orkestrijuhi olematuks, taani helilooja nime varieerisid aga kavaleht, annotatsioon ja «Öhtuleht» üksteise võidu: C. Nielsen, K. Nielsen ja K. Nielsen...

Nagu eelmise, nii sellegi hooaja ühe esimestest öhtutest (24. septembril) sisustas vabariigi rahvakunstnik **Hugo Lepnurm**, andes taas auväärse koha E. Arro «Eesti rahvaviisidele», sellele erandlikule nähtusele meie heliloomingus, mida üha rohkem hindama õpime. E. Arro nägi mõistis rahvamuusikat täiesti iselaad-ses harmooniakuees ja tämb-riehtes, mis kohatistest ootamatustest sõltumata ka esimesel kuulamisel südamesse lähevad. Loomulikult on H. Lepnurm nende osavaim ja parim esitaja, ta tõstis rahvaviisid kindlalt kontserdi tippu.

Frescobaldi, Scheidti ja Lübecki teostest jäi tagasihoidlikum mulje, ehkki H. Lepnurm tugev värvide kombineerija ja talent siingi imetlust äratas. Tundus, et tervikliku arendusjoone nimel pöörati rütmilisele täpsusele oodatust vähem tähelepanu, mis läbi osa sõlmpunkte ähmastus. Seevastu panid kuulama Bachi «Kanooniliste variatsioonide» üha vahelduvad kõlalised tasapinnad ja rikkale kunstnikufantasiale toetuv registratsioon.

26. septembril sai üle pika aja «Estonias» terve öhtu aga ainult klavessiini kuulata. Kerge mure, et saali lõppu midagi ei kosta, oli kõrvaldatud võimendusega (!), kuid küllap oluks õigem naudida seda ülimalt kammerlikku instrumenti väiksemas, hubasemas ruumis ümber esineja istudes.

Josef Hala on mitmekülgne muusik, kelle huviringi on viimased 15 aastat kuulunud ka klavessiin. Programmi teostas J. Hala kõiki selle pilli praegusi võimalusi — erinevaid tämbreid ja keeltehulka ning sordiine — rakendades. Kas aga mitte kohati kunstlike liialduste hinnaga?

Kava raamivates D. Cimarosa ja D. Scarlatti rõõmsates, hoogsat liikumist tulvil sonaattides näitas J. Hala pärlemdavat sõrmetehnikat ja väsimatut pulssi. Et kantileen on klavessiinil praktiliselt välis-tatud, jäi Bachis («Partita», kontsert, Kromaatilise fantasia ja fuuga) puudu laulvusest ning kõik osad näisid kiiretana, mõõdalibisevatena. Ometi tuli imetleda J. Hala vaimukaid konstruktsioone hääle värvimisel, saatepartii

lautokõla sobitamist heliseva sooloka ja virtuooset toimetulekut kõikide vahetustega ilma pisimagi tekstikaota.

Rahvusvahelist muusikapäeva tähistava kontserdi 1. oktoobril juhatas sisse E. Tubina Kümnenda sümfoonia esiette-

Hugo Lepnurm pärast oma kontserti.

kanne Tallinnas. Teose üksikasjalik vormianalüüs on lugejale tuttav, õelgem nüüd, et juba esmakordsel kuulamisel tuli see mõtteihte ja kirgas oopus väga lähedale. Pole vist liialdus väita, et ERSO sai N. Järvi käe all hakkama ideaalilähedase esitusega, sümfoonia aga õhkas lavalt seda meie orkestrile üha sagedamini omast loomingupingsat indu, mille puhul head tulemused on paratamatud.

NSVL Heliloojate Liidu juhatuses esimese sekretäri, NSV Liidu rahvakunstniku Tihhon Hrennikovi (tema küllatulek andis kontserdile erilise ilme) viiuli- ja klaverikontserdid ei püstita liiga tõsiseid probleeme, vaid kulgevad elurõõmsal, optimistlikul rajal. Rahvusvaheliste konkursside laureaadi Grigori Zislinil õnnestus selle muusika olemust oma hoog-salt lustliku ja koguni humoorika mänguga tabada n.-ö. kümnesse. Klaverikontserdist jäid meelde rondo vaimukas algusrütm ja nagu juhtmotiivina korduv kolmkolakaik intrigeeriva sekundiga.

Kõige järgneva dirigeerimist nautis N. Järvi erilise mõnuga ja täiesti õigustatult: eks olnud Brasiilia helilooja J. Siqueira «Toada» eksootiline meloodia ja rütm üpris võimalik, eks kõlanud efektselt suurelistena «Minu veetleva leegi» kergemeelsed viisid. E. Elgari «Marss» aga, milles rakendust leidsid kõik kolm RAM-i taimelava ja ka orel, sai omamoodi apoteoslikuks kulminatsiooniks rahvusvahelise lasteaasta rahvusvahelisele muusikapäevale.

INES RANNAP

Õige sageli on tunne, et tänased noored interpreedid, eriti kui nad on juba rahvusvahelise konkursi laureaadiid, mängivad (laulavad) otse stiiliteoreetiku seisukohast läh-tudes, just nagu oleks interpretatsioonil aluseks võetud vormianalüüsi õpik. Kas arvestab niisugune interpret üldse publikut? Kui arvestab (mis on väga kahtlane), siis ainult sel määral, kuivõrd see aitab tema edule kaasa. Samal ajal iseloomustab noorte esitustamaneeri musitseerimise puht mängurõõmu pärast. Võib täheldada interpretatsioonil üha kasvavat intellektuaalsust. Esinejad nõuavad endale tähelepanu, selle asemel et end ise kuulama pan-

na, ja isegi sel viimasel juhul eeldab interpret ainult tarka kuulajat, mitte ebamäära-rast rahvahulka.

Kõik see käib nii pianist Natalia Vlassenko kui ka laulja Tatjana Novikova kohta, kes esinesid «Estonia» kontserdisaalis 2. oktoobril (abonement nr. 2 «Noored noorte-le»). Pianisti tugevaim kül on ülihea vormitunnetus. Chopini teostes tõi ta väga reljeefselt välja kõik kontrastid. Üleminekud Fantasia f-moll, Eksromptis Fis-duur ja Skertsos nr. 2 b-moll mängis ta teravamalt, justkui ekspressionistliku või veelgi hilisema klaverikunstiprisma läbi. Eriti oli see märgatav Skertsos. Seevastu ro-

pini Masurkades, olid siin olemas. Vlassenko teostuse kõrgpunktiks kujunes aga J. Ivanovski «Eskii» «La». Nii tõi-cata kui ka pala laulev osa olid omavahel hästi seostatud ja samal ajal teineteisele vastandatud.

Tatjana Novikova (lühüriline sopran) repertuaari moodustasid Ch. Goun'd' Margarete aaria ooperist «Faust» ja saksa heliloojate kammerlaulud. Novikova on nagu sündinud selleks, et joonistada oma interpretatsiooni kaudu elavaid kujundeid. J. S. Bachi aaria «Magnificatist», mis nõuab ühtlast ja mõnes mõttes abstraktset heli, ei õnnestunud. Vastupidi, J. Haydni «Karakterlaulud» — «Karjase laul»

Grigori Zislin 1. oktoobril «Estonia» kontserdisaalis.

ANNE-MALLE HALLIKU fotod

mantiline kantileen, mida Chopini teostes jätkub, tundus liiga korralik ja ehk natuke kunstlikki. Masurkades (As-duur op. 50 nr. 2 ja cismoll op. 41 nr. 1), milles suured kontrastid üldse puuduvad, oli rubato kõige ebaloomulikum.

M. Raveli loomingus rõhutas Vlassenko klassikalisi jooni, eeskätt vormiilu. Kõige vabam oli aga pianist nüüdisaegses repertuaaris. J. Zigaitise Prelüüd esitati väga peenelt, see oli isegi palju impressionistlikum kui Ravel. Ühe meeleolu kõik varjundid, mida oleks tahtnud kuulda Cho-

ja «Oo, õrnad helid» —, mis nõuavad žestikulaatsiooni, olid kontserdi parimad.

Noore laulja esinemise kõrgpunktis, Margarete aarias oli kõike: hääle jõudu ja ilu, interpretatsiooni originaalsust, kujundi täpsust, värvi-de rikkust. Ka lavaline käitumine aitas kujundi loomisele kaasa. Ideaalne oli selles palas kontakt laulja ja saatja pianist Isaak Livšitsi vahel. Lisapalana esitatud Debussy romansis «Ilus öhtu» näitas Novikova sümbolistliku teksti realistlikku (peaaegu Rimski-Korsakovi stiilis) tõlgitsust.

MARK RAIS

INTERVJUU

MEIE KÜLALISI

TIHHON HRENNIKOVIGA

● Missuguse hinnangu an-nate oma Teise viulikontser-di Tallinna-esitusele?

Olen väga rõõmus kohtumise üle niisuguse orkestriga nagu Eesti NSV Riiklik Sümfooniaorkester, veel enam tema imetusväärse dirigendi Neeme Järvi. Esimest korda puutusime kokku Roomas dirigentide konkursil, mille žüriis ma olin ja kus Neeme Järvi preemia võitis. Mitmel korral oleme esinenud koos ja alati on nendest kokkupuudet jäänud head mälestused. Samuti olen õnnelik, et minu Teise viulikontserdi esitas suurepärase muusik Grigori Zislin, keda ma väga hindan ja armastan. Kogu see õnnestunud ühendus (ERSO + Neeme Järvi + G. Zislin) andis tulemust, millest mina kui autor võin täiel määral rahuldust tunda.

● Tallinnas kõlas Viulikontserdi kõrval teie soleerimisel ka teie Teine klaverikontsert. Mis ajendas kirjutama teost ja milliseks on kujunenud kontserdi senine lavaelu?

Esimese klaverikontserdi kirjutasin juba noorpõlves, konservatooriumipäevil. Et mind kutsutakse väga sageli esinema pianistina ja mul tuli aina seda kontserti mängida, siis kerkis vajadus uuendada repertuaari ja ma otsustasin

kirjutada Teise klaverikontserdi.

Eesmärgiks seadsin luua helitöö, mida oleks huvitav kuulata ja ka pianistil huvitav mängida. Tahtsin, et see oleks elujaatav teos. Klaviiris valmis kontsert 1971. a., esietekanne leidis aset 1972. a. veebruaris koos NSV Liidu Riikliku Sümfooniaorkestriga Jevgeni Svetlanovi juhatusel. Olen sedagi esitanud juba väga mitmes riigis.

● Kuidas õnnestub teil oma laiahaardelist tegevust — NSV Liidu Heliloojate Liidu juhatusel sekretäri, pedagoogi-töö, riigi- ja ühiskondlik töö — siduda esinemistega pianistina?

Kahjuks kontserteerin vähe, mul lihtsalt ei jätku aega. Põhiliselt mängin ainult oma-enese loomingut, kõige rohkem kaht klaverikontserti. Harjutamiseks saan ohverdada vaid mõned tunnid paaril päeval enne esinemist. Tallinna kontsertide eel ei olnud mul näiteks võimalust klaveri juurde pääseda ligi pool aastat.

Elan pidevates ümberlülitumistes ühelt tegevuselt teisele. Need ümberlülitumised moodustavadki tegelikult minu elu aluse, sealhulgas eelduse kõigi ametite ja kohustustega toime-tulla.

● Pedagoogitöö... Millise osa teie tegevusest haarab see?

Heino Elleri ligi kahtsada teost hõlmavast klaveriloomingust moodustavad ühe kaalukama osa tema neli sonaati. Ajajärgul 1920–1958, mil need kirjutatud, oli Elleri klaverisonaadizänris viljakaim eesti helilooja (kuigi ta ise teatavasti polnud pianist). Need aastad rikastasid eesti muusikat ligi kahekümne seltskondliku teosega; peale Elleri valmis ainult E. Tubinal, A. Karindil ja A. Lembal rohkem kui üks sonaat. Väga hinnatavad on Elleri sonaatide sisulised väärtused, mis ilmnevad selgelt juba tema Esimeses, ühtlasi eesti muusika esimeses meieni säilinud kunstiküpses klaverisonaadis.¹

Et iga Elleri sonaat on sündinud eri aastakümnel, kajastub neis hästi tema loomingu sisuline ja stiililine arengujoon. Esimene sonaat esindab Elleri loomingu varajast perioodi (1909–1925). Teine sonaat keskmiist (1926–1939), Kolmas ja Neljas sonaat aga hilise perioodi (1940–1970) kaht eri järku.²

Neljaosaline Esimene sonaat (1919–1920), Elleri kõige ulatuslikum klaveriteos, on loodud Petrogradi konservatooriumi lõputööna. Esitatud teoste põhjal (Esimene sonaat ja Prelüüd tšellole) iseloomustas eksamikomisjoni esimees A. Glazunov Elleri nõnda: «Peen heliloojaanne, hea muusik, värsked mõtted, huvitavad rütmikontuurid, soovitatav oleks iseseisvama suhtumine vormisse.»³ Helilooja ise on öelnud Esimese sonaadi kohta, võrreldes seda Teise: «See on ikka terve suur sümfoonia... ja liiga paljude nootidega ning keerulise harmooniaga», samal ajal, kui

¹ Kahjuks on mitmed esimestest eesti klaverisonaadidest teadmata kadunud või hävinud, sealhulgas Elleri Esimesest sonaadist varasemad R. Tobise (oletatav) Sonaat c-moll ja M. Saare kaks sonaati. Elleri-eelset on säilinud vaid J. Aaviku 1911. aastal valminud (ja hiljem ka trükitud), klassikaliste eeskujudele tuginev, kuid sisuliselt vähepakkuv Sonaat c-moll.

² Analoogiline arengukäik ilmneb ka Elleri keelpillikvartetides.

HEINO ELLERI KLAVERISONAATIDEST

Teine sonaat on «hoopis teise harmooniaga».

Esimene sonaadi tähtsust Elleri loomingus saab täielikult mõista vaid siis, kui vaadelda seda mitte isoleeritult, vaid seoses esimese loomeperioodi ülejäänud teostega. Viimaseid võib siiski stiililt liigitada kahte rühma: ühelt poolt romantilises (või rahvuslikromantilises) väljenduslaadis «Koiti», «Videvik», «Kodu-maine viis», «Öö hüüdes», «Esimene viulisonaat» jt., teiselt poolt ekspressionistliku kallakuga, stiililt otsingulised «Viirastused», Esimene keelpillikvartett ja mitmed klaveriprelüüdid.⁴ 1920. aasta kevadel valminud Esimest sonaati ümbritsevad ajaliselt Elleri kaks tuntuimat sümfoonilist poeemi — «Koiti» (klaviir valmis 1918. aastal) ja «Öö hüüdes» (alustatud 1920. aasta talve poole) ja lõpetatud järgmise aasta algul). Sonaadi muusikas on märgata suurt lähedust kõnesoleva perioodi «romantilise rühma» mitme teosega, eriti «Öö hüüdes». Ilmne intonatsiooniline sugulus seob Esimese sonaadi II osa keskmiist episoodi «Öö hüüdes» ja Esimese viulisonaadi (1922) kõrvalteemadega ning «Koidu» kulminatsioonilõiguga («Maestoso F-duur»); teemadelt ja meeleolult täies-

³ Sonaadi suhteliselt vähest vormilist iseseisvust ei tule tingimata pida teose nõrkuseks; võimalik, et niisugusele stiililt romantilisele teosele tuli vormirangus isegi kasuks, vältimaks liigset laialivalgust (mille all näiteks kannatab Elleri 1923. aastal vabas vormis kirjutatud «Sümfooniline legend»). Teisest küljest ei puudu sonaadi vormikäsitus ka mõned omapärased jooned, näiteks ebatavalised helistikusuhted I osa ekspositsiooni kõrvalpartil ja skertso trios ning I osa lõpuparfüül vaba käsitus.

⁴ Mõlemast teoste rühmast võib leida ka impressonistlikke sümboleid.

ti sarnased on ekspositsiooni lõpuosas sonaadi I osas ja «Öö hüüdes». Lähedus «Öö hüüdes» ilmneb ka sonaadi I osa dramaturgilises ülesehituses (näiteks kulmineerivas, pateetilise iseloomuga koodas ja selle ettevalmistuses), eriti aga harmoonilises keeles, mis pärineb romantismiajastu harmooniavahendite rikkalikust varamust (altereeritud, eriti täistooniliste akordide suur osatähtsus, kromaatilised vähendatud septakordide paralleelid, ootamatud helistiku-kõrvutused jne.).

Need muusikalised paralleelid lubavad oletada ka Esimese sonaadi ja «Öö hüüdes» sisulist lähedust. Teatavasti on helilooja seostanud «Öö hüüdes» algideed ühe Esimese maailmasõja ajal läbielatud öise tormiga Soome lahe kaldal. Et Esimese sonaadi kirjutamise ajaks oli see ilmselt juba mõnda aega helilooja mõtteis mõlkunud, on täiesti võimalik, et idee mõjustas ka käsilevat teost. Viimase muusika, eriti I osas, näib oletust kinnitavat: nii I osa peateema tumedavõitu kolooriidid ja raskelt laskuvais katkendlikes saatefiguurides, sidetartii erutatult ülestungivais fraasides ja tormakalt allasõstuvais passaažides kui ka kõrvalteema kergelt õõsuvais saatetaustas võib tunda merestihia kajastust. Juba nende paralleelide tõttu tuleb Elleri Esimest sonaati hinnata ühelt poolt professionaalse meisterlikkuse küpsustööna, teiselt poolt olulise lüliina «Koidu» ja «Öö hüüdes» vahel, viimase võrdväärse paarlilise ning sisulise ja muusikalise ettevalmistajana.

Esimese sonaadi kahes viimases osas on seosed Elleri teiste sama ajajärgu teostega vähem märgatavad, küll aga võib III osast leida paralleele skertsoossete lõikudega hilisematest teostest, näiteks Kolmanda sonaadi II osa episoodiga «Allegro scherzando». Seevastu ei saanud pidulik ja massiivne rondovormis finaali, mida näeme Esimeses sonaadis, Elleri üldse omaseks. Loobudes hilisemates klaverisonaadides iseseisvast skertsoosast, ühendas ta nende finaalis skertso ja rondo tunnused, saades elava, enamasti tantsulise lõpuosa, mis märksa paremini vastab tema heliloojanatuurile.

Peaegu kahekümneaastase vaheaja järel kirjutas Elleri järgmised kaks, lüürilis-pastoraalse Teise ja hoopis dramaatilise Kolmanda sonaadi (mõlemad kolmeosalised) suhteliselt lühikesel, kuueaastase vahel (aastail 1938 ja 1944). Need aastad aga on stiililt murrangulisemaid tema küpses loomingus. Elleri loomingus keskmiist perioodi, mille üks viimaseid teoseid on Teine sonaat, võib pidada kõige ellerlikumaks. Sisu ja väljendusvahendid on siin eriti heas tasakaalus. Esimese loomejärgu romantilis-subjektiivne maailmataju on asendunud objektiveemaga, valitseva pastoraalse, humoorika, kohati eepilise temaatika kõrval koidab kuulajat erilist puhast ja kirgast lüürika. Elleri helikeele isikupära, alates meloodika laadilis-intonatsioonilisest ehitusest ja lõpetades harmooniaga, saavutab siin oma haripunkti sügavalt omapärase «põhjamaise impressonismis». Kolmandast loomeperioodist (alates neljakümneendaist aastast) ei leia me alati enam seda tasakaalu ja stiilühüstust. Murrang sai alguse

tsüklist «13 klaveripala eesti motiividel», milles Elleri esimest korda järjekindlalt tsiteerib rahvaviise. See on kindlasti eesti muusika meistriteoseid ja oma aja kohta uudse rahvaviisikäsitluse aluserajajaid, kuid Elleri muusika stiililise arengu seisukohalt mõjub see siiski vähem erdana kui tema eelmised tööd; piirdumine kõige lihtsamate «folkloorsete» harmooniavõtetega näib olevat liigne enesepiiramine. Võib-olla polnud aeg selleks veel küps, et Elleri oleks rahvaviiside töötlemisel saanud kasutada neid vahendeid, mille suurelt osalt just rajanebki tema keskmiist perioodi loomingu omapära, sest nagu me näeme, läks helilooja vastupidist teed: hakkas rakendama «folkloorseid» harmooniavõtteid ka oma suurvormides, mis ei tugine rahvaviisilisele teemastikule. Järgnenud sõda oma raskete katsumustega süvendas Elleri loomingu stiililist murrangut. Sõjajärgsete dramatismi kajastamiseks ei olnud tema looming eelmise perioodi väljendusvahendid enam kohased, mistõttu ta eemaldus neist üha enam. Dramaatiliste pingemomentide mõjul suurenes harmoonia kromaatilisuus, põhjustades traditsioonilisemate funktsionaalsuhete taastumise; meloodikaski suurenes pingelisuus, tekkis vajadus laiema viisikaare järele, millega samuti ei sobinud kokku eelmise etapi omalaadset impressonistlik harmoonia. Tulid ilmsiks ootamatud stiiliseosed, nagu Kolmanda sonaadi I osas, milles on kohati tunda midagi tšaikovskiliku. Just Kolmandas sonaadis, ühes kolmandast loomeperioodi esimestest suurvormidest, paistis stiilmurrang eriti silma. Nii kirjutab E. Visnapuu pärast teose esiettekannet: «Oma loomingus Heino Elleri on olnud mosaiiki kalduv. Seejuures ta eelistas tugevaid kõlateralvusi ja koloriidide tähtsust. Klassikaliste aluste poole pöördumine tuli tal järsku. Me ei tea õieti neid põhjusi, kuid ootame huviga autori kohanemist uues stiililaadis.»

Erinevus Teise ja Kolmanda sonaadi vahel on eriti märgatav nende teoste keskmes, aeglasel osas, kuigi mõlemad kuuluvad Elleri loodustüürika kaunimate lehekülgede hulka. Teise sonaadi «Andante pensioroso» on suguluses paar aastat varem valminud Esimese sümfoonia «Sinfonia in modo mixolydio» II osaga, mis E. Tubina sõnade järgi «oma pühalik-piduliku liikumisega esile manab kujutlusi muistsete esivanemate ohvripidustustest». Sellise meeleolu on Elleri saavutanud eelkõige tänu harmoonia omapärale: siin on funktsionaalsuhted suurel määral loovutanud koha harmoonilisele staatikale ja puhtkoloristlikele kõrvutamistele ning valitsevaks kooskõlaks saanud kvart-kvintakordid. Neidsamu... jooni leiame ka Teise sonaadi II osast (ainult selle erinevusega, et kvardilisus avaldub siin pigem paralleellikumistes kui otseselt akordistruktuuris). Kokkulangetusi võime leida ka meloodikast (kitsa ulatusega rõhutatult diatoonilised viisikäänud) ja rütmist (näiteks omapärased «non legato»-artikulaatsioonid pidesünkoonid). Kõigi nende vahendite abil annab helilooja loodustüürikale erilist hingestatud, sugestiivset, hämara, kohati veidi pühalikulatooni (iseäranis koraallikes lõikudes «Piü lento»). Kolmandas sonaadis II osa loodustüürikas tajume seevastu heleda suvepäeva meeleolu, selle muusika mõjub pastelsetes

toonides varjundirikka akvarellina. Põhjusteks on eelkõige lihtsam, traditsioonilisem harmoonia ja avaram, laiem meloodika.

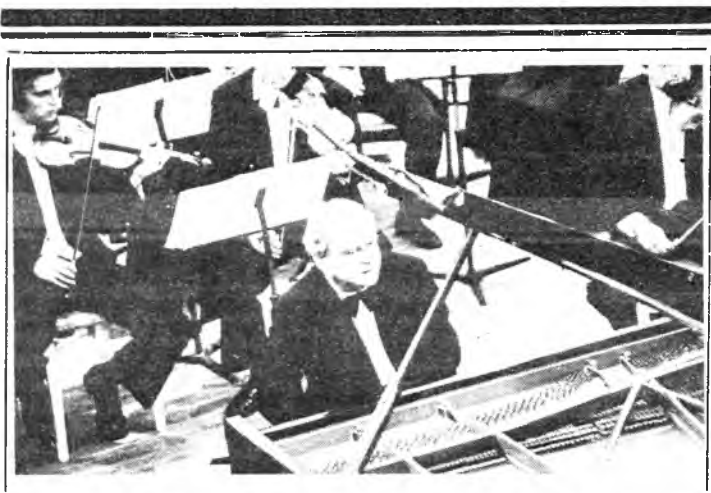
Sõja lõpuaastail loodud Kolmanda sonaadi lüürilisdramaatilises muusikas kajastub haaravalt ajastu katsumus läbielanud kunstniku sime maailm. Sisuliselt kaalukaim on teose esimene osa, mida võib võrrelda karmi, kuid tundeväljendusel vaoshoitud jutustusega. Osa mõteline kulminatsioon on repriisiline sügavalt väljendusrikas episood «Poco sostenuto», omamoodi autoripoolne mõtisklus või monoloog. Järgnevatel osades kulgeb areng läbi II osa loodustüürika teo- röömsa, optimistliku finaali suunas. Teost iseloomustavad eelkõige temaatika laiahaardelisus ja mitmetahulisus.

Ka Kolmandat sonaati Neljandast (1957–1958) lahutava rohkem kui kümne aasta vältel toimus Elleri loomingus stiili- ja sisunihkeid. Suurenes tendents psühholoogilise süvendatuse ja mõtte kontsentreerituse poole koos helikeele mõningase komplitseerumisega. Need jooned avalduvad eriti selgelt kolmes hilisemas — Neljandas sonaadis, Viendas kvartettis (1959) ja Sümfonietis (1965–1967).

Võrreldes Kolmandaga, domineerivad Neljandas sonaadis suurem mõttepinge, lakoonilisem ja kontsentreeritum ütlemissviis. Siin valitseb joonis koloriidi üle; harmoonia on komplitseerunud, kuid see ei ole enam staatiline värviharmoonia, vaid pingeline, iga hetke intensiivselt kaasa elama sundiv, lineaarsusele kalduv harmoonia. Kogu areng on allutatud keskele ideele tänu sonaadi monoteematisusele: peaaegu kõigi teemade aluseks on I osa peateema karm ja otsustav algmotiiv (tõusev väike sekund). Aeglane II osa mõjub pigem süvenenud mõtiskluse kui looduspildina. Kõige sügavam erinevus Elleri ülejäänud sonaadidest ilmneb teose vormis: siin puuduvad peaaegu täielikult staatilised kordused, kõik teemad on repriisides dünamiseeritud, muutudes sageli vastava osa või lõigu kulminatsiooniks. Teema algkarakter transformeerumine on kõige põhjalikum ja järjekindlam finaalis, mille tantsulis-laululine peateema muutub esmalt hüpevalt skertsoosseks, seejärel teravalt markeeritud tantsuks, lõpuks koodas koodas ängistavalt traagilise tundeavaldusena. Selline dramaturgilise arengu sihikindlus ja orgaanilisus muudavad Elleri Neljanda sonaadi «tema sonaadidest kõige tusedamaks», nagu iseloomustas teost esiettekandel Heliloojate Liidu pianist Heljo Sepp.

Heino Elleri teetakse eelkõige miniaturistikks, ja nagu teada, on ka tema klaveriloomingust seni laiema populaarsuse võitnud ainult lühiteosed, nagu «Kellad», «Liblikas», «13 pala» jt. Kuid tundub siiski, et liialdatud rõhuasetus väikevormidele loob veidi ühekülse ettekujutuse Elleri muusikast, mille sisurikkuse täielikuks edasiandmiseks ei oleks miniatuurivormist kaugeltki piisanud. On ju selge, et suurvorm pakub võimalusi mitte ainult pingeliseks ja laiahaardeliseks sümfooniliseks arenduseks — mis Elleri teostele omane ei ole —, vaid ka etellerlikuks sügavusse vaatamiseks ja nähtu üle järelemõtlemiseks. Seda asjaolu arvestades võib väita, et ka Elleri klaverisonaadidel (ja tema teistel suurvormidel) on eesti muusikas väärtus ja asendamatu osa. Sellepärast on ka nende puudumine pianistide repertuaarist võlg, mis vajab tasumist.

MART HUMAL

Tihhon Hrennikov oma Klaverikontserti nr. 2 koos ERSO-ga esitamas.

Pedagoogina on mul väga suur koormus. Lähem sageli oma klassi nagu üldkoosolekule. Lisaks 22 üliõpilasele-aspirandile (kui mõelda, et professori ametlik koormus on 6 õpilast, siis on 22 rohkem kui kolmekordne norm!) tuleb talvaliselt kokku palju inimesi — lihtsalt konsultatsioonile, ka teistest linnadest. Nii et kui lähen tundi, ei tea iial, keda ma seal näha saan. Armastan seda, armastan noorust. Koos kuulame nende loomingut, arutleme, hindame, vaame.

● Kui mõtlete tagasi oma senisele loomingule, missuguse žanri teoseid ise kõige õnnestunumaks peate, kõige enam hindate?

Peamine, mida otsin kunstis ja kõiges, mida teen, on ilu. Minu eesmärgiks on pakkuda kuulajale esteetilist rahuldust. Viimasel ajal olen erilisel

haaratud balletimuusika loomisest. Sellest valdkonnast on olnud kõik viimaste aastate suuremad tööd. Moskva Suures Teatris läheb praegu minu ballet «Armastusega armastuse eest» Shakespeare'i süzeel. Viimastel aastatel olen tegelnud uue balletiga «Husaari ballaad», milleks kasutasin oma muusikat samanimelisele filmile ja Gladkovi näidendile «Kunagi ammu-ammu», mille kirjutasin Nõukogude Armee nim. Teatrile. Neil materjalidel sündinud 3-vaatuseline ballet on leidnud juba lavastamist Leningradi Kirovi-nimelises Ooperi- ja Balletiteatris, jaanuarikuus on selle esietendust oodata ka Moskva Suures Teatris (koreograafid O. Vinogradov ja V. Brjantsev Leningradist).

Intervjueerinud
SIRJE KUUSK

YELLO TARNASTE,

kirjastuse «Eesti Raamat»
tõlkekirjanduse osakonna
kauaaegne toimetaja. Saab
15. oktoobril 50-aastasaks.

TALLINNA KULTUURI- ÜLIKOOI 20-AASTANE

Tallinna Kultuuriülikool on aastaid püsinud omataoliste esirinnas, olles üliõpilisel rahva-ülikoolide ülevaatusel kahel korral pävinud I, ühel korral II preemia. 1976. a. kanti Tallinna Kultuuriülikooli üliõpilisse rahva-ülikoolide auhinnas.

Suure populaarsuse on võitnud siinse A. Laikmaa nim. kunstistuudio, V. Tootsi juhendatav kirjanduskool, T. Alatalu juhtimisel töötav rahvusvaheliste suhete osakond. Aastaid tegetes kultuuriülikoolis karikatuuri-ring, kust on välja kasvanud karikaturistid T. Kaili, E. Tikerpää, A. Paistik jt.

2. oktoobril täitis 20 aastat Tallinna Kultuuriülikooli loomisest. 1959. aastal alustas neljas osakonnas tööd 761 kuulajat. Praegu õpib üheteistkümmes osakonnas ja paarikümmes praktilise töö ringis igal aastal keskmiselt 1700–1800 inimest. Asutamisest saadik on õppejõudude-na kaasa lõõnud tuntud kunstijad kultuuritegelasi, nagu K. Kask, J. Jürisson, T. Kask, A. Kungas, L. Gens jt. Pidulikult õhtul austati kultuuriülikooli kauaaegseid aktiviste ja õppejõude. Peaaegu kolmkümme õppejõudu ja aktivisti pälvis Eesti NSV Kultuuri-ministeeriumi, Eesti NSV Rahva-ülikoolide Nõukogu, Tallinna täitevkomitee ja kultuurivalitsuse auhinnad.

Mõnigi kuulaja on kultuuriülikoolist saanud impulsse professionaalse tee valikuks kultuuri- või kunstivallas. Tallinna Kultuuriülikooli harivat ja kasvatuslikku osa iseloomustab kõige kõnekamalt fakt, et 20 tegevusaasta jooksul on siin õppinud üle 36 000 inimese ehk ligikaudu iga kaheistkümmes pealinnlane.

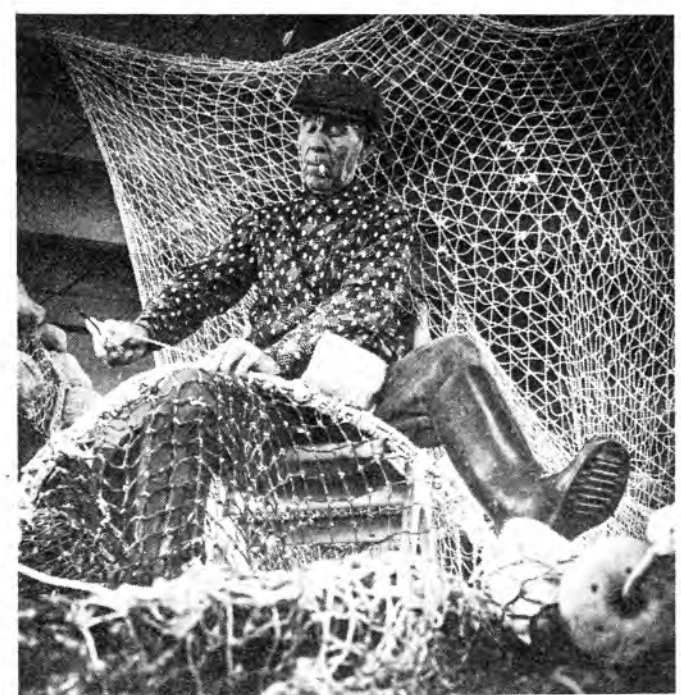
KODUKANDI PILDID

Sügisene suurlinlik olümpia purjeregati peatee, mis algab Adamsoni ingli juurest ja lõpeb Pirita kloostris varematega. Tee läbilaskevõime mõlemas suunas suureneb tunduvalt. Suurtee kaotab kaldapealse vananenud intiimsuse ja loob uued, tänapäevase võimsad proportsioonid.

Hollandlased on merelt maad juurde võitnud juba mitu sajandit.

«ASSOFOTO '78»

Selgusid fotokonkursi «Assofoto '78» tulemused. Konkursi olid organiseerinud fotomaterjalide firmad «Svema», «Orwo», «Tasma» koos ajakirjade «Sovetskoje Foto» ja «Fotografia» (SDV) toimetustega.

Kõnealune konkurss saab teoks iga kahe aasta tagant. Tänavu laekus 5169 tööd. Züriil hindas järgmisi teemasid: «Aeg, sündmused, inimesed», «Kultuur ja kunst», «Kunst» ja «Fotograafika».

Hinnati ka klubide esitatud fotokomplekte, parimaks osutus Zaporozje Fotoklubi, kellele määrati «ASSOFOTO» karikas.

Kaks diplomit tuli ka Eestisse, saajateks H. Leppikson Tallinnas ja V. Leiman Tartu fotoklubist. Pildid: konkursi auhinnafoto «Vana kalur», Harald Leppikson.

R. RETSIK

«SIRBI JA VASARA» LUGEJA KÜSITLUSPEEGLIS

(Algus 5. lk.)

Selle iseenesest loomuliku tulemusena üle ei tasuks pead murda, kui näiteks Eesti TV auditooriumi uurimised ei näitaks, et spetsiaalselt kirjan-
duse, tõise muusika, teatri-
ja filmikunsti probleeme lahendavad telesaated kõidavad üldiselt väikest osa (8–12%) auditooriumist, kes auditooriumi-
suliselt kattub see auditooriumi-
mituup ikkagi just SV I ja II tüübi lugejaga, aktiivse kultuurihuvilise. Järelikult piirub TV kultuurifunktsioon eeskätt transleeriva rolliga, mida täidavad lavastused, filmid, popansambli esinemised, heal juhul ka lavastuselementidega «põnevamaks» muudetud portreesaated. Võib-olla aitavad asja parandada süstemaatilised hariva eesmärgiga ning kõitvas vormis saated kõigist kunstivaldkondadest, nagu seda oli Leo Soopää isiksuse võluga teleauditooriumi köitnud «Ars longa»? Igatahes tuleb häiriva tõsiasjana tunnustada mitmes uurimuses korduvalt tõestu-

nud tendentsi: huvi kirjanduse, teatri, kunsti, muusika vastu ja nende mõistmise tase on elanikkonna rühmades jao-
tunud väga ebaühtlaselt, kusjuures see ebaühtlus näib suurenevat. Võib kõnelda vastandlike huvisuundade ja maitsekultuuride väljakujunemisest, mida peegeldavad ka SV lugejatüüpide erinevused.

Küsimus ei ole muidugi mitte ainult kunstiväärtustest arusaamisest. Nagu nägime, on aktiivsus humanitaarse kultuuri vallas üsna tihedasti seotud inimese üldise osalemistahetega ühiskonna vaimses elus. Kuidas hinnata inseneri, tootmisjuhti, üliõpilast, kes on eetilisel arenematu, inimeste mõistmisel abitu, inimsuhtes pealiskaudne, sotsiaalsete probleemide nägemisel kitsarinnaline?

Muidugi, SV üksi ei saa korraga täita kõiki funktsioone kõigi vabariigi elanike jaoks. SV põhilugeja on väljakujunenud huvidega, valikuvõimeline ja aktiivne osa kultuuripublikust, kelle teabevajaduste rahuldamisel ja liid-

riprestiiži säilitamisel on ajalehel täita tänuväärne roll. SV lugeja väär, et temaga kõneldaks probleeme lihtsustamata kõigist olulistest kultuurinähtustest ning et talle antaks suurem kaasrääkimisvõimalus nende probleemide arutamisel, meie kultuuri arengusuundade kujunemisel. Arvud näitavad, et sellise kvalifitseeritud lugejaskonna reserfivid on SV peaaegu ammandanud. SV lugejaskonna tundu-
v laiendamine tähendab seetõttu paratamatult lehe sisulist taandumist kultuuritarbijalike kriteeriumide suunas. Et seda vältida ja samal ajal muuta olukorda, kus ligi pool vähemalt keskharidusega eestlastest jääb välja süstemaatilise kultuuriteabe mõju-
sfäärist, tuleks nähtavasti otsida võimalusi kogu meie kultuuriteabesüsteemi täiendamiseks, alates keskkooliprogrammides ja telesaadetes süstemaatilise esteetilise kasvatusosa suurendamisest ning lõpetades üldsuhutlusega kultuuriajakirja väljaandmisega.

AUTASUSTAMISI

● Teenete eest noorte õpetamisel ja kommunistlikul kasvatamisel anti Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega Eesti NSV teenelise õpetaja aunimetuse 19 töötajale, sealhulgas Tartu Riikliku Ülikooli kateedrijuhatajale Antideale Metsale. Eesti NSV teenelise kutseharidustöötaja nimetus anti Eesti NSV Riikliku Kutsehariduskomitee esimehele Aleksei Šiškinile.

● Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu aukirja väär, kauaaegse pedagoogilise ja loomingulise töö, aktiivse osavõtu eest ühiskondlikust elust ning seoses seitsmekümenda sünnipäevaga Eesti NSV teeneline kunstnik, Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi joonistamiskateedri

professor-konsultant Vol-
demar Väli.

● Viljaka pedagoogilise töö eest autasustasid Eesti NSV Haridusministeeriumi kolleegium ning Haridusala, Kõrgemate Koolide ja Teaduslike Asutuste Töötajate Ametiühingu Eesti Vabariikliku Komitee presiidium rinnamärkiga «Haridustöö eesrindlane» suurt rühma haridustöötajaid. Rinnamärki pälvis ka ajalehe «Nõukogu» õpetaja» osakonnajuhataja Maimo Kalmet.

● Eesti NSV Haridusministeeriumi kolleegiumi ning Haridusala, Kõrgemate Koolide ja Teaduslike Asutuste Töötajate Ametiühingu Eesti vabariikliku Komitee presiidiumi aukirja sai Viljaka pedagoogilise töö eest suur rühm haridustöötajaid, sealhulgas Eesti NSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudi nooremteadurid Mari Kadakas, Aavo Kivistik ja Helle Rikberg, vanemteadurid Inge Riisalo, Viive Ruus ja Aleksander Savik ning ajalehe «Nõukogu» õpetaja» osakonnajuhataja Samuel Mäe.

RAT «ESTONIA»

etendused väljaspool
statsionaari:

Kolmap., 17. X kl. 20 «Röövimine kesköö» (Kehtna NST a/ü. klubis); esmasp., 22. X kl. 19.30 «Kapelmäister» ja «Inimhääli» (J. Kreuksi nim. Noorsoo Kultuuripalee Olevi saalis, Pikk tn. 26).

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 12. X kl. 19 «Kolm öde», kl. 19 «Poiste sõidud» (välkkeses saalis); laup., 13. X kl. 19 «Kõrboja peremees», kl. 19 «Noore daami külastäik» (välkkeses saalis); pühap., 14. X kl. 12 «Nukitsamees», kl. 19 «Mees, naine ja kontsert» (näitleja E. Baskini juubeli tähistamine); teisip., 16. X kl. 19 «Kolm öde», kl. 19 «Poiste sõidud» (välkkeses saalis); kolmap., 17. X kl. 19 «Harold ja Maude», kl. 19 «Homme on jälle päev» (välkkeses saalis); neljap., 18. X kl. 19 «Kolm öde», kl. 19.30 «Harold ja Maude» (L. Koidula nim. Pärnu Draamateatris); reedel, 19. X kl. 19 «Kõrboja peremees» (reserveeritud); kl. 19 «Noore daami külastäik» (välkkeses saalis).

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Teisip., 16. X kl. 19 «Peaproov» (reserveeritud); pühap., 21. X kl. 18 «Makarenko koloonia».

Väike saal, Lai tn. 23

Esmasp., 15. X kl. 20 «Cinza-
no»; kolmap., 17. X kl. 20 «Lugu-
auk»; neljap., 18. X kl. 20 «Ra-
milda Rimaldas»; reedel, 19. X kl. 20 «Käabus».

EESTI NSV RIIKLIK NUKUTEATER

HOOAJA AVAENDUSED

Laup., 13. X kl. 12 ja 15 ja pühap., 14. X kl. 12 ja 15 «Roheliste sõrmedega pois» (esietendus); neljap., 18. X kl. 11 «Mulanjutud», kl. 19 «Gulliver ja Gulliver» (täiskasvanutele); reedel, 19. X kl. 19 «Gulliver ja Gulliver» (täiskasvanutele).

KOLALISETENDUSED

«Roheliste sõrmedega pois»:
kolmap., 17. X kl. 11 Kohila kultuurimajas, kl. 15 Juuru kultuurimajas; neljap., 18. X kl. 15 Rapla kultuurimajas; reedel, 19. X kl. 13 Kehtna NST klubis.

RAT «VANEMUINE»

SUURES MAJAS

Reedel, 12. X kl. 19 «Silva»; laup., 13. X kl. 19 «Kauka jumal»; pühap., 14. X kl. 12 «Saa-
bastega kass», kl. 14 «Raha pane rattad käima»; esmasp., 15. X kl. 19 «Lavv-stoori»; kolmap., 17. X kl. 19 «Julmad mängud»; neljap., 18. X kl. 19 «Silva»; reedel, 19. X kl. 19 «Pickwick-klubi»; laup., 20. X kl. 19 reserveeritud; pühap., 21. X kl. 12 «Lumekuninganna», kl. 19 «Põrgupõhja uus Vanapagan».

KONTSERTSALAIS

Laup., 13. X kl. 19.30 «Mehed ja naised»; esmasp., 15. X kl. 18 «Hunt ja seitse kitsatalle»; reedel, 19. X kl. 19.30 «Mehed ja naised».

KOLALISETENDUSED

Reedel, 12. X kl. 19.30 «Lavv-stoori» (Viljandi teatris «Ugala»); esmasp., 15. X kl. 19 «Julmad mängud» (V. Kingissepa nim. TRA Draamateatris); kolmap., 17. X kl. 20 «Ukse taga» (Võru kultuurimajas «Kannel»); neljap., 18. X kl. 20 «Mäe veri» (Põltsamaa kultuurimajas).

ÖIENDUS

Belmises «Sirbis ja Vasaras» artiklis «Sirbi ja Vasara» lugeja küsitluspeeglis» (2) lk. 4–3. veeru keskele on sattunud vigane lause. Õige on: Keskmiselt nõrgem huvi täiduse vastu laseb oletada suhteliselt passiivset, tarbijaliku lähenemist kunstilisele kultuurile.

L. KOIDULA NIM. PÄRNU DRAAMATEATER

Reedel, 12. X kl. 19 «Kui suudaksid uskuda...»; laup., 13. X kl. 19 «Atlandi ookean», kl. 19.30 «Kui suudaksid uskuda...» («Ugalas»); pühap., 14. X kl. 18 «Kes kardab Virginia Woolfi?», «Ma armastan» (välkkeses saalis); esmasp., 15. X kl. 19 «Missis Piper juhib juurdust»; teisip., 16. X kl. 19 «Atlandi ookean»; kolmap., 17. X kl. 19 «Kaheksa armastavat naist»; reedel, 19. X kl. 19 «Mööd möödu vastu»; laup., 20. X kl. 19 «Säärane mull», «Ma armastan» (välkkeses saalis); pühap., 21. X kl. 18 «Doktor Stockmann», «Ma armastan» (välkkeses saalis).

RAKVERE TEATER

Pühap., 14. X kl. 19.30 «Pulmad Abruka moodi» (hooaja avatendus); teisip., 16. X kl. 20 «Peatage Malahhovi» (Kivivõli komb. klubis), kl. 20 «Vanad ja noored» (Tudu a/ü klubis); kolmap., 17. X kl. 20 «Kui seda metsa ees ei oleks» (Aseri kultuurimajas), kl. 20 «Onu Vanja» (Jõhvi kultuuripalees «Oktoober»); neljap., 18. X kl. 18 «Kui seda metsa ees ei oleks» (hooaja avatendus õpilastele), kl. 20 «Onu Vanja» (Järva-Jaani kultuurimajas).

VILJANDI DRAAMATEATER

«UGALA»

Pühap., 14. X kl. 20 «Abielulahutus» (Päinurme kultuurimajas), kl. 20 «Niskamäe Heta» (Vätsa kultuurimajas); esmasp., 15. X kl. 20 «Naljapäev» (Tapa Raudteekubis), kl. 20 «Uusaasta õõ» (Otepää kultuurimajas); teisip., 16. X kl. 20 «Lunastus» («Avangardi» kolhoosi klubis), kl. 20 «Abielulahutus» (Hargla kultuurimajas); kolmap., 17. X kl. 20 «Naljapäev» (Alliku sohv. klubis), kl. 20 «Otsustav hetk» (Puhja kultuurimajas); neljap., 18. X kl. 20 «Abielulahutus» (Puka kultuurimajas), kl. 20 «Niskamäe Heta» (Tsirgulinna kultuurimajas).

RAADITEATER

Laup., 13. X kl. 15 I pr. «Oles-
ja», Kuuldemäng A. Kuprini jutustest. Režissöör A. Ripus. 1960; pühap., 14. X kl. 15 I pr. H. Karro kuuldemäng mudilastele «Julge kukeke». Režissöör S. Reek. 1967; neljap., 18. X kl. 19.40 I pr. A. Uustuundi kuuldemäng «Bermuda kolmnurk». Režissöör E. Kraut. Esietendus.

«ESTONIA» KONTSERTSALAIS

Reedel, 12. X kl. 19.30 esitab Berliini klaveritrio Haydni, Beethoveni ja Schuberti loomingut; 14.–21. X kl. 11–15 ja kl. 19–22 IX üliõpilise M. Glinka nim. vokalistide konkursi I voor.

RAKOJA SAAL

Reedel, 12. X kl. 19.30 laulab NSV Liidu rahvakunstnik, Lenini preemia laureaat Irina Arhipova (metosopran).

HARIDUS- JA TEADUSALA TÖÖTAJATE MAJA

(Raekoja plats 14)
Esmasp., 15. X kl. 21 hilisõhtu muusikatund. Heino Mandri loeb Shakespeare'i sonette ja Jaan Ouna kvartetti esitab Haydni 18. sajandi muusikat.

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUSEUM

Kadrilorus Koidula 12-a
Hollandi fotonäitus «Madal-
maad ja vesi». Hollandi post-
kaarte tallinlaste erakoodest.

NÄITUSESAALID

KUNSTIHOONES on avatud maaliija Voldegar Välli ja metallikunstnik Liilani Linnaksi personaalnäitus.

EESTI NSV RIIKLIKUS KUNSTIMUSEUMIS on näitus «Eesti kunst», «Avo Keerendi graafika» ning maalikunstnike Aleksander Prometi ja Aleksander Grinevi loomingut väljapanek.

KUNSTISALONGIS on tarbekunstnike Ellinor Piipuu ja Aino Lehe loomingut näitus.

TARTU KUNSTIMUSEUMIS on näitus Tartu kunstnike uue-
loomingust.

TARTU KUNSTNIKE MAJAS on Maia Juhkam-Koolbergi keramikad ning Eha Raendi nahkehitööde väljapanek.

Nõukogude Eesti kunstielu on tabanud raske kaotus. 6. oktoobril suri üks meie silmapaistvamaid kunstiteadlasi, Eesti NSV teeneline kunstitegelane Leo Soonpää.

L. Soonpää sündis 18. veebruaril 1903 Tartumaal. 1928. aastal lõpetas ta Tartu Ülikooli kunstiajaloo erialal ning sai peagi tuntuks teatri- ja kunstikriitikuna. L. Soonpää põhitöökohaks oli aas-

tail 1944–1974 Eesti NSV Riiklik Kunstiinstituut, kus ta luges kunstiajalugu ja esteetikat. Dotsent L. Soonpää suur eruditsioon ja isikupärane lektoritalent on jätnud kustumatu jälje tema arvukate õpilaste mälestusse.

Mitmekülgne ja tulemusrikas oli L. Soonpää tegevus ka väljaspool Kunstiinstituuti. 1945. aastast kuulus ta Eesti NSV Kunstnike Liitu ja oli pikki aastaid kunstiteadlaste sektsiooni büroo esimees. Ta võttis aktiivselt sõna ajakirjanduses aktuaalsete kunstiküsimuste kohta, avaldas näitusearvustusi ja analüüsis esteetikaprobleeme. L. Soonpää kirjutas ka mitmeid kaalukaid kunstiajaloolisi uurimusi — monograafiad R. Sagritsast (1956), A. Kaasikust (1959), Adamson-Ericust (1969), ülevaateose «Eesti skulptuur» (1967) jt. Kunstihuviliste kõige laiemate hulkade poolehoidu võitis L. Soonpää televisioonisaatesarjaga «Ars longa».

Leo Soonpää töö kunstiajaloo uurijana ja populariseerijana, esteetikaspetsialistina ning kriitikuna on jätnud püsiva jälje Nõukogude Eesti kunstiteaduse arengusse. Mälestus temast ei kustu.

Eesti NSV Kunstnike Liit

Eesti NSV Riiklik Kunstiinstituut

OLI JA ON

11.–12. oktoobril toimub Tartus NSV Liidu TA Majandusinstituudi ja Eesti NSV TA Majandusinstituudi eestvõtte üliõpilaste teadusseminar teemal «Maa ja linna oluliste erinevuste ületamise probleemid». Seminarist võtavad osa Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja, põllumajandusteaduste kandidaat A. Rüütel, NSVL TA korrespondentliige T. Zaslavskaja (Novosibirsk), ENSV TA korrespondentliige M. Bronstein (Tartu), maj. doktorid J. Porietis (Riia), G. Smeljov (Moskva), M. Sidorova (Moskva), A. Tarassov (Rostov) jt. spetsialistid koduvabariigist ning NSV Liidu juhtivatest keskustest.

5. oktoobril avati Eesti NSV Teaduste Akadeemia Teaduslikus Raamatukogus Saksa DV ühiskondlik-poliitilise kirjanduse näitus, kus on välja pandud ligi 200 köidet. Ekspositsioon on koostatud raamatutest, mida suuremad kirjastused on välja andnud viimastel aastatel. Esindatud on samuti nõukogude autorite saksa keelde tõlgitud teosed. Siin on ka album Eesti NSV kohta. Ekspositsiooni täiendab ilmekas fotonäitus. Näituse avamisel kõnelesid Eesti NSV Kirjastuskomitee esimehe asetäitja L. Parašin ja Berliini kirjastuse «Die Wirtschaft» toimetuse juhataja F. Müller. Kohal olid EKP Keskkomitee osakonnajuhataja H. Toming, Välismaaga Sõpruse ja Kultuursidemete Arendamise Eesti Ühingu esimees A. Meri, Eesti NSV Riikliku Kirjastuse, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee esimees L. Kaik ja Eesti NSV Kirjanike Liidu juhataja esimees P. Kuusberg. Näitus võib näha 14. oktoobrini.

Kahenädalasele sõidul Ameerika Ühendriikidesse saabus neil päevil Tallinna tagasi Väliseestlaste Kultuurisidemete Arendamise Ühingu delegatsioon eesotsas ühingu esimehe Olo Koiduga. Delegatsioon võttis osa Ameerika eestlaste progressiivse ajalehe «Uus ilm» 70. aastapäeva tähistamisest New Yorgis. Ajalehte tervitasid juubelilaulu ka New Yorgi leedu ja ukraina rahvusrühpidel esindajad ning kolleegid USA töölisajakirjanidest. Kontserdiga esinesid meile delegatsiooni liikmed, Eesti NSV rahvakunstnik Urve Tauts ja vabariigil teeneline kunstnik Voldemar Kuslap ning pianist Reet Laul. Väliseestlastele anti veel kaoks kontserti — New Yorgis ja Washingtonis, samuti kontsert ÜRO Nõukogude esinduse personalile New Yorgis.

Helsingi linnavalitsuse saalis toimus 5. oktoobril Eesti ja Soome raadio interpreetide ühine, arvult 28. kontsert. Ohendorkestrit juhatasid Eesti NSV teeneline kunstnik P. Saul ja G. de Godzinsky (Soome). Esinesid NSV Liidu rahvakunstnik M. Voites, Sopotil laulufestivali laureaat J. Joala ja Soome lauljad. Üritus sai alguse 14 aastat tagasi vastavalt NSV Liidu Riikliku Televisiooni- ja Raadiokomitee ning aktsiaseltsi «Veišradio» koostöö kokkuleppele.

3. oktoobril oli Haapsalus koos rajooni ideoloogiaaktiiv. Õppepäeva avas EKP Haapsalu Rajoonikomitee esimehe sekretär P. Kašev. Ideoloogiaalase ülesannet, mis tulenevad NLKP Keskkomitee otsusest «Ideoloogiaalase ja poliitilise kasvatused edasisest parendamisest» ning EKP Keskkomitee XV pleenumi otsusest, kõneles EKP Keskkomitee sekretär V. Väljas. Marksismi-leninismi algalikate kasutamist ja propageerimist rääkis TRÜ professor J. Kalits. Ettekannetega esinesid veel TPI õppejõud V. Arhangelski ja TPedi kateedrijuhataja O. Nagelman.

Pärnu linna täitevkomitee istungil kuulati kultuuriosakonna juhataja H. Treubergi ettekannet «Ühiskonna- ja kultuuritegelaste mälestuse jäädvustamisest Pärnu linnas». Kaasetekande esitas linnanõukogu alalise kultuurikomisjoni esimees I. Kallasmaa. Pärnus on arvele võetud 37 mitmesugust ühiskonna- ja kultuuritegelasega seotud objekti, nende hulgas 8 nimelist tänavat, 3 monumenti ja 5 nimekandvat asutust. Kaitse alla on võetud ka 18 isikuiga seotud mälestist. Ühtekokku on linnas jäädvustatud 32 ühiskonna- ja kultuuritegelase nimeid. On koostatud perspektiivplaan mälestusmärkide püstitamiseks. Lähemas tulevikus nähakse ette rajada J. Vares-Barbaruse, A. Sanga ja P. Kerese mälestusmärki. A. Jakobsoni memoriaal-kompleksi kujudamiseks Liblika tänava piirkonnas on alustatud materjalide kogumist. Linna täitevkomitee otsuses on muu hulgas märgitud, et tuleb alustada Pärnu muusikaajaloo uurimist.

Tallinna Ajakirjandusmaja jalutusruumis on ülal Saksa DV 30. aastapäevale ja rahvusvahelisele lasteasutuse pühendatud Schwerini lasteajanduse näitus. Samasugune väljapanek mele lasteajandusest on Schwerinis. Näituse on korraldanud ELKNO Keskkomitee ja Eesti NSV Noorsoo-organisatsioonide Komitee ning see on lahti kaks nädalat.

Hiljutit tähistas 80. sünnipäeva Läti NSV Riikliku Kunstiakadeemia professor, Läti NSV rahvakunstnik Pēteris Upītis. Eesti NSV Raamatuhinguga Tallinna Eksiliibriseklubis toimus sel puhul koosolek, kus kuulati ülevaadet kunstniku elust ja loominguist. Välja oli pandud poolsada P. Upītise raamatumärki.

Eesti NSV Raamatuhinguga Tallinna osakonna ja Tallinna Polütehnilise Instituudi Raamatusektsiooni ühise üritusena toimub 11. oktoobril TPI Taidlejate Majas kirjandus- ja muusikaõhtu. Tähistatakse kirjandusteadlase ja kultuuritegelase Nigol Andreseni 80. sünnipäeva. Kuulatakse N. Andreseni ettekannet «Gustav Suits kunstide koostööd». Kontsertosast teevad kaasa TPI meeskoor, näitlejad ja muusikud Ilvi Lepik, Juhan Viiding, Mare Teearu, Maaja ja Vardo Rumessen.

5. oktoobrist kuni 25. oktoobrini k. a. on Haapsalu Rajooni Kultuurimajas avatud rahvusvaheliselt tuntud fotokunstniku dr. Miloslav Stibori (Efiap) fotonäitus. Eksponeeritud on 60 must-valget pilti.

Elmar Oja surnud

4. oktoobril suri Viljandis populaarne pedagoog ja maateatri tegelane Elmar Oja. Ta sündis 16. juunil 1906. a. käsitöölise perekonnas Valgas. Lapsepõlv möödus Tartus ja Võrumaal. Lõpetanud 1926. a. Võru Õpetajate Seminari, töötas E. Oja ligi 45 aastat õpetaja ja koolijuhatajana mitmes koolis Petseri-, Võru-, Harjumaal ja Viljandis rajoonis, pikemat aega Viinistusa

Nehatus. Aastatel 1939–1940 oli ta tegev teatri- ja raamatukogunduskonsultandina Tallinnas Eesti Haridusliidus. Samal ajal valiti ta ka Maateatri- te Näitejuhtide Ühingu esimeheks. E. Oja avaldas lühemaid ja pikemaid kirjutisi ajakirjanduses koolist ja teatriharrastusest, ülevaateid nimekatest teatritegelastest.

KARL LAANE

Juhan Kivi. PAMIIRI ETOODID.

Must-valgete ja värvifotodega illustreeritud raamat on mõeldud neile lugejale, keda huvitab teaduslugu. Seitsmes etüüdis käsitleb autor põhiliselt Pamiiri ainetel inimese inimesestumist, tema mõtte- maailma ja ümberkaikmist loodusega, eeskätt aga loomade- ga. On antud pildikesi Pamiiri loodusest ja avastamisloost. Akadeemik Gustav Naan kirjutas pärast raamatu käsikirja tutvumist: «Need ladusalt kirjutatud lood on mõnus lugemispala, kuid ka midagi palju enam. Juhan Kivi ei otsi eksotilist eksotika nimel, otse vastupidi, ta püüab näidata, miks käsitletav võib- või peab olema just nii. Ja teeb seda väga veenvalt, sun-»

dides ka lugeja ajud tööle.» Kunstiliselt kujundanud A. Orupõld. Fotod: J. Kivi. Kirjastus «Valgus». Trükitud 15 000 eks. 120 lk. Hind 90 kop.

Kalju Kangur. SONETID.

Seitsmeks tsüklikks jaotatud sonetikogu koosneb enamikus 1978. ja 1979. aastal loodud filosoofilise põhikoe-

ga, loodusainelistest, samuti humoristlik-satüürilistest sonetidest

«Kas kuulet? Omg! Iin vist paravoss!»
«Noh, joosemel... Om tollel pään siss arru,
pand mudku minema kui lähäss marru...»
«Kae, joba pahvib, sunnik — soss ja soss!»

(«Paravoss», 1979).

Kujundanud Mai Eimer. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 4000 eks. 136 lk. Hind 35 kop.

Häsan Sejidbajli.

Häsan Sejidbajli (sünd. 1920) on aserbaidžaanlase pro- saist ja filmidramaturgi ning «Telefonineiu» on esimene tutvustuse temaga eesti keele vahendusel. See on lüüriline jutustus tänapäeva noortest, lugu suure naftatööstlemise tehase telefonisti Mähribani iseseisva elutee algusest. Vene keelest tõlkinud Merike Mölder, värsid tõlkinud Ly Seppel. Kunstiliselt kujundanud Raoul Koik. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 18 000 eks. 128 lk. Hind 50 kop.

TELEFONINEIU.

Алексей Ольгин.

ОСЕННИЕ СВЕТОФОРЫ.

«Sügise valgusfoorid» on Aleksei Olgiini teine luuleraamat. Koosneb kahest tsüklist — «Sügise valgusfoorid» ja «Iga oma päike». Teost ilmestab terviklikkus, loomim-

gulis käekirja isikupärasus. Kaane kujundanud V. Stanisevski. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks. 104 lk. Hind 20 kop.

KARUTAPJA.

«Karutapja» on ümberjutustuste lastele läti luuletaja Andrejs Pumpursi (1841–1902) läti rahvaeposest «Läcplēsis». Eepos kujutab XII saj. lõppu ja XIII saj. algust, muistsete laste ja liivlaste võitlust saksa raudrüütle vastu. Ümberjutustuse autor, läti luuletaja Imants Lasmanis (1937–1977) ütleb saatesõnas lätikeelsele väljaandele: «Loodan, et «Karutapja» saab ümberjutustuse kaudu laialdaselt tutvaks ka teiste vennasvabariikide noortele lugejatele, sest veel tänapäevalgi väljendab see kõige humansemaid ideid maailmas — rahvaste sõprust, kodumaa-armastust ja inimese kangasvaimu ideid.» Raamat keskmisele koolileale. Läti keelest tõlkinud, saatesõna ja seletused kirjutanud Valli Heide, illustreerinud Uno Roosvalt. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 28 000 eks. 72 lk. Hind 45 kop.

LOODUSE KALENDER 1980.

Järjekordne värvifotodega kalender looduseopralele on pühendatud selgrootule loomadele. Sõna võtavad Harald Haberman, Tiiu Hansen, Aare Kuusik, Anne Luik, Kalle Remm, Ain Särge, Viivi Tamm, Tarmo Timm, Jaan Viidalepp, Asta Vilbaste, Juhan Vilbaste. Koostanud Ain Raitviir, tähtpäevad valinud Alar Läänelaid. Kunstiliselt kujundanud T. Aru. Fotod: F. Jüssi, E. Kask, A. Koppel, A. Mäemets, A. Raitviir. Eesti NSV TA j. a. Eesti Looduseuurijate Seltsi väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 50 000 eks. 60 lk. Hind 65 kop.

TALLINN-80. VOISTUSJAHID.

Voldik võistlusjahi «470», «Finn», «Star», «Fornaaod», FD ja «Soling» joonistustega Tallinna foonil.

Kunstnik O. Soans. Kirjastus «Eesti Raamat». Tiraaž 14 000. Hind 23 kop.

LÄÄNE-EUROOPA GRAAFIKAT

JOHANNES MIKKELI KOGUST.

Näituse kataloogi on koostanud ning ülevaate Johannes Mikkelil mitmekesest kunstikogust, eriti Lääne-Euroopa XVI–XVIII sajandi graafikast kirjutanud M. Levin. Illust-

reeritud 28 reproduktsooni- ga. Kujundanud Mare Vint, Eesti NSV Riikliku Kunsti- muuseumi väljaanne. Trüki- tud 500 eks. 48 lk. Hind 60 kop.

«MEIE REPERTUAAR» nr. 9.

Vihik esitab üle paarikümne laulu sega-, mees- ja nais- koorile. Segakoorile mõeldud repertuaaris on eesti heliloo- jate tööd (E. Kapl «Meie päevad» (J. Semper), G. Erne- saksa «Minul on üks raamat» (G. Suits), R. Patsi seatud eesti rahvaväls «Jaani lähed ja- naitulele», M. Saare «Meri» (J. Liiv) ja seitsmest palast koos- nev V. Tormise «Dialektillisi aforisme» (J. Liiv), meeskoo- rilaulude osas R. Lätte «Mi- nu maa» (O. Roots) ja «Päe- vad sõidavad pilvelaevadel» (V. Beekman) ning naiskoori- laulude osas G. Ernesaksa «Sarapuud on täre taga» (O. Roots). Vihiku lõpetab nais- (või mees- ja) segakoorile mõeldud V. Tormise «Head uut aastat!» Eesti NSV Rahvaloomingu Maja väljaan- ne. 64 lk. Hind 40 kop.

«SILUETT» nr. 3 (68). TALV 1979.

Talvist mopejont tutvusta- vad leheküljed «Argipäe- vaks», «Talvemantlid», «Mees- mikudel», «Suuskadele», «Lem- mikudel», «Peoõhtuks», «Pruudile» ja «Kogu maail- mast». Rubriigis «Moe- kunstnik soovib» on juttu Anu Strandbergist ja tema moeloomingust, «Silueti» an- keedist teeb kokkuvõtte pea- toimetaja K. Kiits, rubriigis «Naine ja mood läbi aegade» kirjutab Ella Vende teemal «Naine tõusva päikese maalt». Peale selle võimaldab harju- tuste kompleks «Selg sirgu», veerud «Teeme ise sooja džempril», «Õpime õmblema laiu õigu», «Meie kirjakast» ning «Moe uperpallid». Kunstnik V. Sepp. Tallinna Moemaja väljaanne. Trüklarv eesti keeles 52 000, vene kee- les 273 000. 68 lk. + lõike- leht. Hind 1.50 rbl.

L. Brežnev. NLKP IDEOLOOGIAKOOSIMUS II.

Kogumiku teine köide sisaldab seltsimees L. Brežnevi ettekanded, kõnesid, esi- nemisi, artikleid ja tervitusi 15. märtsist 1974 kuni 3. juu- lini 1978. Kaane kujundanud R. Mägar. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 3000 eks. 576 lk. Hind 90 kop.

VAHETAME MÕTTEID XI.

EKP Keskkomitee propa- ganda- ja agitatsiooniosakonna järjekordne kogumik on pühendatud parteialgorgani- satsioonides tehtava ideelise kasvatused kompleksse probleemidele. Autorid: Ü. Nõmm, S.-A. Villo, J. Kaar- ma, E. Saarik, V. Senkiv, V. Markelova, A. Tamm, H. Gross, M. Pedak ja A. Aben. Koostanud M. Korp, kaane kujundanud R. Koik. Kirjas- tus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks. 92 lk. Hind 20 kop.

EESTI NSV SOTSIALISTI- KU TÖÖ KANGELASED. Bio- graafiline teatmik.

Eesti NSV-s on sotsialisti- ku töö kangelase nimetuse saanud 119 inimest, neist 45 naist, kunstirahvast Gustav Ernesaks ja Eugen Kapp. Kö- nesolevas teatmikus on tähes- tikulises järjekorras antud Eesti NSV sotsialistliku töö kangelaste lühikesed eluloo- lised ülevaated koos pildiga. Koostanud E. Vingissaar, ku- jundanud A. Ilo. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 3000 eks. 116 lk. Hind 55 kop.

Vello Tarmisto. NSV LIIDU REGIONAALMAJANDUSLIKU ARENGU PROGRAMM.

Autor, majandusdoktor, annab brošüüris lühilüüvaate partei majandusstrateegias- t, mis töötati välja NLKP XXV kongressil, ja selle regio- naalsest aspektist. Tutvusta- takse tähtsamate regio- naalsete komplekside kujunemist ja arenguperspektiive Vene NFSV-s, Kasahhi ja Tad- ziki NSV-s. Kaane kujunda- nud E. Valdov. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2500 eks. 144 lk. Hind 55 kop.

L. Käs. MORAALSE STIMULEERIMISE ÕIGUSLIKUD

PROBLEEMID. Brošüür esitab ülevaate tööseadusandluses töötajate moraalseks stimuleerimiseks ettenähtud argu- tustest ja nende rakendamis- sest Eesti NSV ettevõtetes. Kaane kujundanud A. Meri- kapp. Eesti NSV TA Majand- se Instituudi toimetis. Kirjas- tus «Eesti Raamat». Trükitud 3000 eks. 72 lk. Hind 15 kop.

RIIGI- JA RAHVUSVAH- LISE ÕIGUSE AKTUAALSED

PROBLEEMID. Õigusteadus- ke töid XXVI. Tartu Riikli- ülikooli Toimetised. Vihik 4. 9. Sisaldab kuus töid. Autorid: E. Markvaart, I. Orgo, J. Mall, A. Uustal, E. Rahumäe, A. Pork. Trükitud 500 eks. 118 lk. Hind 1 rbl.

Viktor Sepp. SAKSA-EESTI- VENE TURISTITEATRIK. Sellesse on koondatud kõige minimaalsem ja hädapärane materjal, mis abistab eelkõige välisuriste suhtlemisel kohalike elanikega, peami- selt olme- ja teenindussfää- ris. Kaane kujundanud O. He- rodes. Kirjastus «Valgus». Trükitud 25 000 eks. 64 lk. Hind 30 kop.

Elbert Tuganov. LIKUVAD PILDID.

Nooremale koolileale mõel- dud raamatust teeb tuntud eesti nukufilmirežissöör juttu tänapäeva filmi eelkäijast ning tutvustab võtteid ja sea- deldisi, mille abil pandi pildid «elama». Joonistused: Henno Käo. Fotod: Villu Rei- mann. Kirjastus «Eesti Ra- mat». Trükitud 60 000 eks. 36 lk. Hind 15 kop.

TEHNIKAKIRJANDUSE ERI- LAADID. Ehitusalane tehnil- ne normdokumentatsioon. Õp- pematerjali raamatukogunduse ja bibliograafia tehnika- raamatukogu eriala üliõpilas- tele. Koostanud J. Aalak ja M. Kalvik. Kaas: L. Krusta. E. Vilde nim. TPedi väljaan- ne. Trükitud 300 eks. 24 lk. Hind 5 kop.

ETTEVALMISTUSOSAKONNA TEATMIK. E. Vilde nim. TPedi väljaanne. Trükitud 1000 eks. 12 lk. Hind 5 kop.

«FOÜSIKA. MATEMAATI- KA» nr. 3 (28), 1979. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toi- metised. Sisaldab 16 artiklit ja ülevaade. 108 lk. Hind 50 kop.

«KOSMUSED JA VASTU- SED» nr. 18 (297).

Vastab teiste kirjutiste kõrval pärimistele, mis puu- dutavad Araabia naftamonar- hiald, automaatjaamad «Voy- ager 1» ja «Voyager 2» lennu seniseid tulemusi jm. 48 lk. Hind 12 kop.

KALENDERMÄRKMIK 1980. Kirjastus «Perioodika» välja- anne. Tiraaž 100 000. 126 lk. Hind 25 kop.

Homme, 13. oktoobril saab viiekümneseks mees, kes alles sel puhul õieti makordselt laiemavalikkuse ette astub. See mees on KAUPO KÄND, põlne tartlane, elukutselt ehitusinsener. Viimastel aastatel on ta oma ametist küll eemal seisnud, seda tõhusam on olnud tegevus huviala, kirjanduse valas, millest lähemalt järgnevas juubeliintervjuus.

■ Kust sai alguse teie kirjandushuvi?

Meil oli kodus kaunis korralik raamatukogu, kust vene- ja saksa keelseidki köiteid ei puudunud. Need olid mul kõik enne loetud, kui koolid läbi said ja ametit valima tuli hakata. Süda tõmbas endist viisi kirjanduse poole, aga elu sõjajärgsel ajal nõudis oma: algul tööle, hiljem Tallinna rauakooli, tagasi Tartu, tööle.

■ Siis te veel ei mõelnud, et teist kirjanik saab?

Seda ei oska praegugi mõelda, kuigi, jah, varsti saab kolm aastakümnet täis, kui esimest korda proovisin.

■ Algas kõik uuesti ühel linnaraamatukogu kirjandusõhtul, kuhu te ärajäänud loengute asemel juhuslikult sattusite?

Jah. Mäletan selgesti, kuidas Juhan Smuul kuulajate küsimustele vastas — lihtsalt, ilma keerutamata. Muuseas ütles sedagi, et plaanitseb kirjutada midagi Vilde «Muhulaste» laadis, aga tänapäevast. Mis mina tegin? Vildet olin lugenud, idee meeldis mulle hirmsasti... Kaks kuud elasin nagu unes: kirjutasin, tõmbasin maha, kirjutasin uuesti. Smuuli ruuduline särk oli kogu aeg silmade ees... Käskkirja saatsin ära (masinat mul ei olnud, hääbematust aga vähemalt kahe eest). Kirjutasin kirja juurde, et kust ja millal olin mõtte saanud, ja avaldasin yst ka nativset lootust, et ehk saab kirjanik minu juttu kuidagi kasutada. Smuul oli minust seitse aastat vanem, juba siis tehtud mees — praegu mõtlen, et ega enam julgeks küll saata. Aga või siis keegi seda küsis... Jutt talle igatahes meeldis, ütles, et tuleks «Sirbile» pakkuda. Mulle lõi kiitus pähe, vastasin, et avaldagu tema naljapärast oma nime all, vaadaku, mis kriitikud ütlevad. Mul siamaani häbi, kui alp võib noor inimene olla, aga tema oligi nõus — naljapärast, miks mitte. Palju ta ei muutnudki, kirjutasin ainult raami ümber, nagu oleks lugu merel traali peal sündinud, tegi värsid, tüübid kirjutasi ka paari sõnaga rohkem muhulasteks, kui need minul olid. Ilmuski «Sirbis», pärast tuli raamat ja kordustrükkid.

■ Mis sai edasi?

Edasi polnud varata, sõrm oli juba antud. Ent kohe avaldus ka esimese suhtelise edu tagasikiskuv mõju. Tahe iga hinna eest taset hoida lõi mingi krambi sisse. Kirjutasin viiekümneandate lõpul mitmeid novelle ja olukirjeldusi eri autoritele, neid ilmus ka, aga õiget maiku enam suhu ei saanud. Olin tookord väga mures nn. «oma näo» pärast, mulle tundus, et kui seda ei ole, siis ei ole ma midagi väärt, avaldagu ma ennast kelle nime all tahes. Ants Saar, peatoimetaja siis nagu praegugi, ühtlasi edukas kirjanik, andis hüva nõu: kui tahad, et kirjanikud ka edaspidi sinu asju kasutaksid, siis ära oma stiili küll taga aja, hoiu vaim värske. Tegin nii ja ma ei kahetse. Proovisin el perioodil vist kõiki žanre, töötasin hullupööra (kõike, mis ilmus, ei taha enam kättegi võtta), aga see oli vajalik aeg, tuli kirjanduslik vilumus.

■ Kirjutasite tookord vist isegi reisi-kirju?

Jah, kaks või kolm tükki sai neid kokku. Ma ei olnud ju ise kusagil käinud, Bosporust ega Pariisi näinud. Aga inimesed ikka käisid, mina kuulasin paaril õhtul reisimuljeid, sain brošüüre ja suveniire portfellis kaasa — kuu ajaga pidi lugu valmis olema. Ega minul vigu ja pealiskaudsust vähem olnud kui teistel, ma seda ei ütlegi, aga sellest võis veel aru saada. Hullem oli memuaaridega, ei saa ju mäletada asju, mida neidki ei mäleta, kes enne mind on elanud. Siiski, vana tartlasena ütlesin oma lugudega paar meest komiku «Mälestusi Oskar Lutsust» autoriteks (ilmus 1966).

SUURE TÖÖMEHE JUUBELIKS

KAUPO KÄND 50

■ Aasta varem olite püstitanud endale monumendi?

Kui nüüd nii öelda... Ma saan aru küll, mida te mõtlete. Jah, kord tuli minu juurde tagasihoidlik, meeldiva olemisega noormees, keda ma siis veel ei tundnud. Ütles, et tahaks avaldada väikese romaani, aga ainult pealkiri on olemas, muud midagi. Pealkiri mulle meeldis — «Monument». Panin midagi paberile, saatsin kokkulepitud ajaks ära... Vetemaa ei vastanud, hakkasin juba kartma, et ei olnud hea saanud. Ma olin talt seni ainult luulet lugenud ega kujutanud päris täpselt ette, misugune ta proosa peaks olema. Ja järsku üllatus: uue kujundusega «Loomingu» Raamatukogu, autor, pealkiri — kõik klappib! Hiljem kuulsin, et avaldamise eel oli olnud poolt- ja vastuhääli kõvemini kui muidu, aga mis mul sellest. Ma tundsin, et Vetemaa laad mulle istub. Oleksin «Monumendile» sealsamas järje kirjutanud, olingi vist juba alustanud, aga tahe autori edasist arengut jälgida jäi lõpuks peale. Ega aega ka enam eriti olnud, «Tondiõmaja» oli siis juba tõsiselt käsil.

■ On «Tondiõmaja» jäänud teile kõige suuremaks tunnustusavalduseks?

Tunnustuse suurust ei ole ma kunagi tähtsaks pidanud. Muidugi, mul on hea meel, kui mu teos on aidanud kirjanikul lugejate ja kriitikute poolehoidu pälvida. Ja see rõõm aitab mind enastki. Mis seal salata, mul on praegu F. Tuglase nimelisi novelliauhindu ja J. Smuuli nimelisi kirjanduse aasta-preemiaid ühepalju — kumbagi neli, ning lihtne rõõm kordalaenuid tööst on tihti leevendanud pideva ümberkehatumise pinget. Uskuge mind, see on tõesti raske ega tule alati väljagi. Võtame ühe ammuse loo. 1970. ilmusid mul lühikese vaheajaga kaks üksteise järel kirjutatud asja — «Neli monoloogit Püha Jüri asjus» ja «Roostetanud kastekann» (kirjutamisjärjekord oli muide vastupidine). Kui Jaan Kross oma monoloogidel järel käis, siis luges ta esimesed kolm lauset läbi ja ütles kohe, et Kuusberg oli Tallinnas just näidanud talle oma uut novelli ja see olnud ka huvitaval kombel monoloog. Võite mu enesetunnet ette kujutada! Olin omateada kõike arvestanud, viimane kui nüanss tundus olevat apteegikaaluga paika pandud, et aga Kuusbergist midagi Krossi ei kanduks, mida ei usutaks, ja ole lahke! Piisav vaid kõrvaltvaataja pilgust, et avastada ühine nimetaja — monoloog. Järgmisel aastal said mõlemad — Kross ja Kuusberg — novelliauhinna ja praegu tundubki, et tõesti, päris kenad jutud, las nad olla.

■ Kuidas näeb üldse välja teie töötsükkel?

Kindlates raamides ma ennast vägisi ei hoiu, kirjutati siis, kui tunnen, et see mulle meeldib, enamasti küll hommikupoolikul. Pean ennast keskmise viljakusega kirjameheks ja vist ainsaks tervel Eestimaal, kes kordagi lepingut pole rikkunud ega pikendanud: on autorile öeldud päev, millal ta oma teose

kätte võib saada, siis on see ka kindel. Ainult kord olen peaaegu kimpu jäänud, aga sedagi haiguse tõttu. Kirjutasin siis lõpus kolm ööpäeva praktiliselt vahetpidamata, võib-olla sellepärast tundubki Kaugveri «Jumalat ei ole kodus» teine pool praegu endale natuke rabe.

■ Kas on ka juhtunud, et kirjaniku-le teie teos ei meeldi ja ta selle avaldamisest loobub?

Harva. Viimati juhtus see «Bordelli likvideerimisega», mille kirjutasin Leo Tugla tellimisel, kes kassetidebüüdi järel tahtis avaldada tingimata «midagi šokeerivat». Aga Tuglal oli parajasti ülikooli dekanaadis mingisuguseid pahandusi, nii et ta ei julenud seda kaua aega oma nime all avaldada. Laht võttis loo oma kogumiku niminovelliks, kirjutas ise paar asja juurde — üllatas ennast ja teisi.

■ Tihti ongi teie kirjutatud asjad vastava autori loomingus otse erandlikud. On see hea või halb?

See näitab kõigepealt kirjaniku sisetmist tahet muutuda, teiseneda. Kui ta kasutab minu pakutud võimalust oma tahet avalikustada, siis ei näe ma selles midagi halba, vaid vastupidi. Iseasi, kas ma endaga neil puhkudel rahul olen. Minu tegelik taotlus viimasel ajal on olnud just võimalikult autorilähedase teksti loomine. Selles mõttes pean oma üheks õnnestunumaks asjaks Rein Saluri «Mees teab» (huvitav, kuidas on õieti selle pealkirja genitiiv?) kõrvale ka Lennart Mere «Hõbevalget», ehkki selles on kaduma läinud ekspeditsioon Mere traditsioonilises käsitusel ning asendunud, ütlesin, küllaltki virtuoosse mõttematkaga. Ning sellesama alalhoidliku sihiga pöördusin muide äsja tagasi ka J. Krossi loomingule juurde, kes on minu arvates alati olnud väga nüüdisaegne kirjanik, hoolimata sellest, mis aine tal parajasti käsil on, — «Keisri hulluga» tahtsin seda mainet omalt poolt süvendada.

Teiseks võiks arvata, et kirjanikul, kellel tükk aega pole midagi ilmunud, tekib loomulik avaldamistarve ja see sunnib võtma vastu niisugustki teost, mida ta muidu vaevalt kirjutaks. Tundub loogiline, aga käsi südamele — mina ei ole niisuguste autoritega kokku puutunud. Osa publikust ehk kahtleb, kas mitte «Tee lõpmatuse teise otsa» pole mul just niisugune teos, ent Valton on nii enne kui pärast piisavalt tõesti enda kirjutatud asju avaldanud, et see kahtlus langeb lihtsalt ära.

Kolmas põhjus on ehk see, et kirjutatan eranditult ainult proosat. Kui nüüd luuletaja nõustub seda oma nime all avaldama, siis ongi mulje millestki erandlikust käes, ning siitpeale oleneb juba autorist endast, s. t. mitte enam minust, kas ta ka proosas läbi lööb. Ma ei ole veel kunagi kellelegi kahte teost järjest kirjutanud.

■ Millest luulevõrastust?

Kunagi kuuekümnendate algul kirjutasin päris agaralt, niisama, ajaviiteks. Oli vahepeal kohe niisugune mood, nüüd vist enam ei ole. Jätsin

oma meelest kõige paremad ja kõige kehvemad kõrvale: jäägid andsid välja täpselt kaks keskmist esikkogu. See oli minu poolt muidugi paras sigadus, sest tundsin ise väga hästi, et luulet ju ei olnud (pärast ütles kriitika leebelt sedasama), aga pakkusin mõlemad vihikud välja. Leidus soovijaid... Kõige hullem on see, et praegu kirjutavad nad samamoodi edasi, mulle ei ütle enam teregi. Kahe kogemuse võrra sain tookord rikkamaks: ära kirjuta luulet ja ära kirjuta kellelegi esikteoseid!

■ Mis on teile kirjutamisel kõige raskem olnud?

Hoida ennast paroodiasse langemisest, sest see oleks kirjanduse surm. Pole midagi lihtsamat kui liialdus.

Hoida oma kujutlus kirjanikust tasakaalus, tunnetada teda enda kohal hõljuva avara vaimuna, mis kusagil maad ei riiva, ja siis temaga kontakt leida — see on kõige raskem ja kõige vajalikum, ilma selleta ei kirjuta ridagi.

■ On tuntud muret, et kõige noorem kirjanikepõlvkond visalt juurde tuleb. Kas te näete siin probleemi, ja kui, siis kas ka lahendust?

Probleem on minu arvates tõsine, paraku ainus, kelle nimel mul sobib esineda, saab nüüd juba viiskümmend... Ma ei usu, et suudaksin end kolmkümmend aastat nooremaks mõeldes võistelda nendega, kes lihtsalt on nooremad. Muidugi, kui noor on oma eeldusi tõestanud ja siis minu poole abi saama pöördub, ega ma ära ütle. Aga näiteks Mihkel Muti sellekevadisi Fabiani novelle enesekriitiliselt üle lugedes hakkasin tõsiselt kahtlema, kas neist hoo-vav varatark skepsis — kuigi see on ainus, mis mul on sellele põlvkonnale pakkuda —, kas see on ka parim kõigest sellest, mis neil paratamatult omandada tuleb? On see üldse hädavajalik, et aastatuhat väärikalt lõpule viia? Mulle tundub küll, et olen oma põlvkonna juba varem leidnud. Sellesse põlvkonda kuuluvad teiste hulgas needki mulle samuti sümpaatsed autorid, kes põhimõtteliselt kogu oma loomingu ainult ise kirjutavad: Vahing, Kruusvall, Jõerüüt, Hint, vististi ka Toomas Vint, mõned kindlasti ei tulnudki kohe meelde. Üldiselt ma vist hiilisin vastusest kõrvale?...

■ Jah, aga kas oskate vastata, mida ütlevad teie põlvkonnakaaslased, kui teie tänaseid pihitumusi loevad?

Midagi ei ütle. See ei peaks kedagi üllatama, vähemalt asjaosalisi mitte. Ma mäletan, kunagi sai Villem Grossi hirmutatud (vist siis, kui ta «Talvepuhkust» käis tellimas, et kui esimene juubel käes, siis tulen pörandale välja ja vaatan, millega see asi tal lõpeb. Pärast mõtlesin järele: õige mõte! Eraviisiliselt olen oma otsuse kõigile teatavaks teinud, vastu polnud keegi: varem või hiljem, mis seal vahet! Nii et minu teada seda intervjuud juba oodatakse. Mis asja juriidilisse külge puutub, siis olen sõlminud autorikaitsega lepingu, et minu autoriõigusi kõigile minu kirjutatud teostele (nende kohta on olemas praeguste arvatavate autorite kirjalikud tunnustused) hakkab kehtima kohe pärast minu surma. Seetõttu ei tohiks tänane avameelsus kuidagi mõjustada praegust suhtumist kõne all olnud teostesse või nende üldteadaolevaise autoreisse.

■ Lõpetuseks, nagu ikka, traditsiooniline küsimus: mis on valmis, teoksil, kavas?

Valmis on Mats Traadi uus romaan «Rippisild», mis hakkas ilmuma septembrikuu «Loomingus», püüdsin selles taaskord ehitratlikult jälgida maailma tänapäeva näite silmade läbi. Näidendi võistlusele jõudsin tähtajaks esitada ühe meie nimekama kirjaniku esiknäidendi. Samas žanris on teoksil Georg Mülleri jutluste dramatiseering vabahulavadele (Mati Undi tellimus). Kavas? Võib-olla — aga see on võib-olla — midagi memuaaridetaolist, iseendale. Soovime juubilarile kõigi unistuste täitumist!

Küsimused esitanud TOOMAS KALL

Индекс 69786

«СИРП Я ВАЗАР»

(«Серп и молот»)

TOIMETAJA: V. POHLA
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: J. ALLIK, V. GROSS, K. IRD, J. KAHK, J. KANGILASKI, K. KIISK, J. KOHA, M. PORT, A. PÄEL, E. REKKOR, L. REMMELGAS, A. TAMM, I. TORN, U. TUULIK, P. UUSMAN ja D. VAARANDI.

Toimetuse: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 441-416, toimetaja asetäitja — 601-924, vastutav sekretär — 601-703, publitsistika- ja kultuurilõõ osakond ning kunstiosakond — 601-905, kirjandusosakond — 442-484, muusikaosakond — 443-311, teatriosakond — 601-246. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 96 kop. Üksiknumbri hind 8 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk t. 73.

«Сирп я вазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика». Таллинн, ул. Пикк. 73.

EKP Keskkomitee Kirjastuse trükkkoda. Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

MB-08821

Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 59 100.

Tell. nr. 3248

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10